

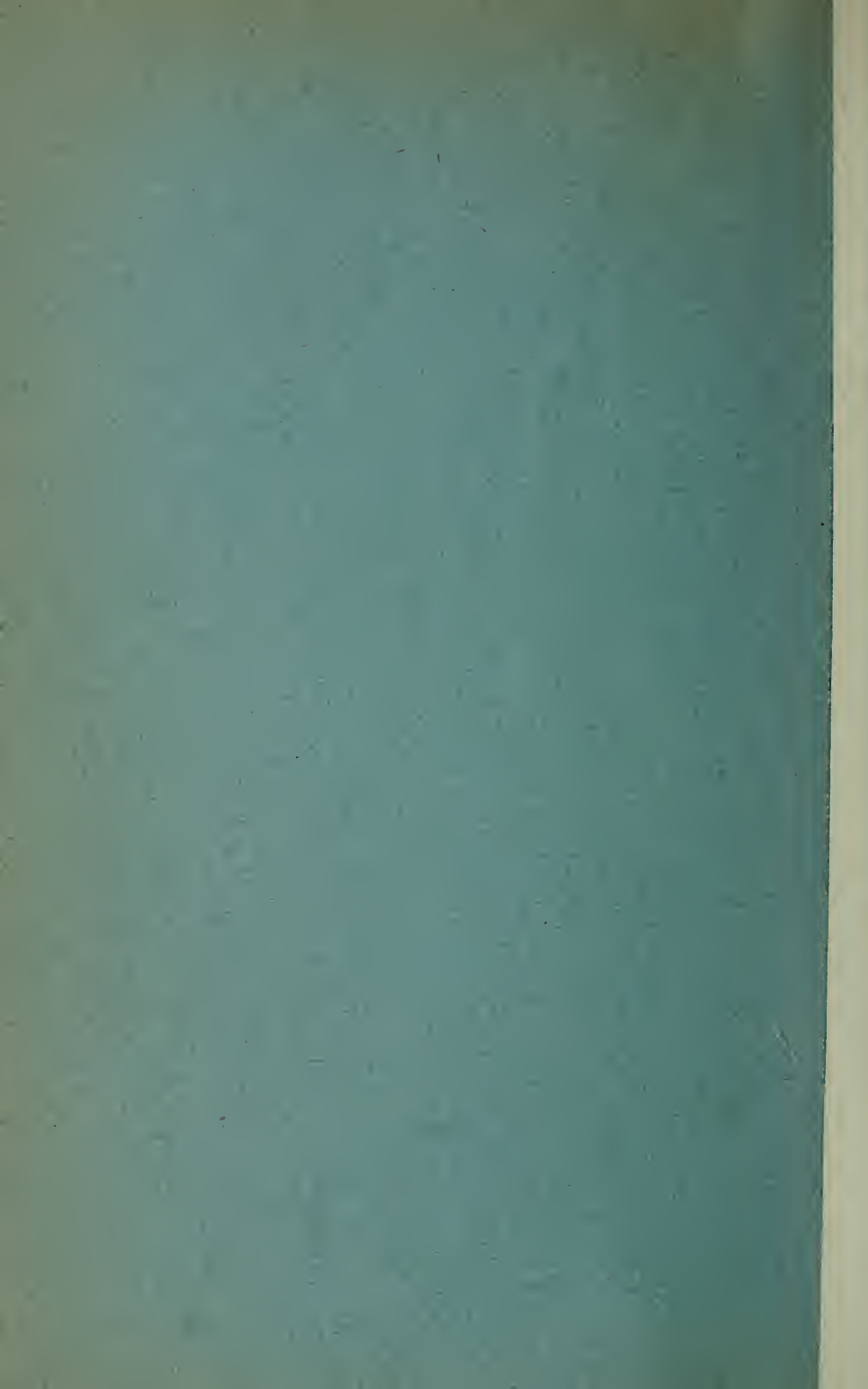
3 1761 07324816 3

Abel, Eugen
Egyetemeink a közep-
korban

LA
687
A6

EGYETEMEINK A KÖZÉPKÖRKBAN.

ÍRTA

Dr. ÁBEL JENŐ.

KIADTA

A M. TUD. AKADÉMIA IRODALOMTÖRTÉNETI BIZOTTSÁGA.

BUDAPEST, 1881.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA

AZ AKADÉMIA ÉPÜLETÉBEN.

LA
687
A6

E L Ő S Z Ó.

Jelen értekezésemben középkori egyetemeink történetét akartam adni, és csakis ezeket; mert ha többi középkori tanintézetünket is bevontam volna előadásom keretébe, nagyobb tért kellett volna engednem az általános fejtegetéseknek, fősúlyt kellett volna fektetnem tanügyünk fejlődésére a középkorban, és így kénytelen lettem volna épen főfeladatomat, az egyetemeink történetére vonatkozó adatok kritikáját, értekezésem egységes compositiójára való tekintetből elhanyagolni és az idevágó fejtegetéseket kelleténél szűkebb térre szorítani.

A jelen dolgozatomat megelőző irodalmat iparkodtam lehetőleg teljesen felhasználni, és tudtommal csak Clade H. értekezését «Dissertatio de antiquioribus Hungariæ scholis et Academiis, Budæ. 1830. 4°», melyet Grässe említ (Litt. Gesch. II. p. 95), nem szerezhettem meg magamnak. Hogy a hol csak hozzáférhettem, kiadatlan adatokat is felhasználtam, arról a figyelmes olvasó csakhamar meggyőződhetik, különben pedig törekedtem az általam felhasznált adatokat kétszeresen értékesekké tenni az által, hogy a jegyzetekben vagy szóról-szóra vagy bő kivonatban közöltem; saját tapasztalásomból tudom ugyanis, hogy még a szakavatott olvasó is az olyan okmányoknak, melyre a szerző csak utal, rendesen restel utána járni, míg az olyanból, mely egész terjedelmében, vagy legalább pontos és bő kivonatban előtte fekszik, nem ritkán érdekes adatokat merít, melyeket előtte nem vett észre senki.

Végre kedves kötelességemnek tartom hálás köszönetemet kifejezni mindazoknak, kik kérésemre kutatásaimban segédkezet nyújtottak: Batka János, Harmath Károly, Havlicsek Vincze, Knauz Nándor, Mika Sándor, Riedl Frigyes, Ring Mihály, Rómer Flóris, Szabó Károly, Szilasi Mór uraknak, különösen pedig Dr. Schrauf Károly úrnak, ki a gondjára bízott bécsi egyetemi levéltárban a bécsi egyetemnek a középkorból ránk maradt actáit értekezésem számára a legnagyobb készséggel átkutatta.

Budapest, 1881. június hó 18-ikán.

Dr. Ábel Jenő.

EGYETEMEINK A KÖZÉPKORBAN.

A nyugati civilizatio történetében nem jelentéktelen szerepet játszanak az egyetemek, mert nemcsak hogy hatalmasan előre vitték a tudományt, hanem, legalább a középkorban, a szellemi életnek középpontjai voltak és az idők folyamában a nép alsó- és közép osztályainak általános műveltségére is nagyon jótékony befolyást gyakoroltak.

Az egyetemeknek ezen áldásos befolyását kutatni a művelődéstörténet legszebb feladatai közé tartozik, és ámbár középkori egyetemeink történeténél gyakran azon kellemetlen helyzetben vagyunk, hogy befolyásukat koruk műveltségére kellő adatok híján nem bírjuk eléggé feltüntetni, a szétszórt és hiányos adatokból mégis abstrahálhatunk több olyan tényt, melyek hazánk művelődésének történetére a középkorban érdekes fényt derítenek.

I. A veszprémi egyetem.

Ezt mindjárt legrégibb ¹⁾ egyetemünknel, a *veszpréminél* tapasztalhatjuk, mely az Árpádkorszak művelődéstörténetének kétésgkívül fénypontját képezi. Keletkezésének idejét nem ismerjük, de valószínű, hogy a Szent István uralkodása alatt (1008-ban) alapított veszprémi püspökség és káptalan mellett hihetőleg fenállott egyházi iskolából fejlődött, bár eddig ezen feltevést hibásan IV. László királynak egy 1276-ban kelt okmányának következő szavaiból akarták bizonyítani: «Tudja mindenki, miszerint Veszprém városában azon időtől fogva, hogy Magyarországon isten jóvoltából a katholika hit virágzik, a szabad mesterségek tanulmányai, melyek által főleg az isteni parancsok legvilágosabban megmagyaráztat-

nak, valamint Párisban Franciaországban, a tanítók kitünő tudományával és a tanulók nagy seregével egész Magyarország egyházai között növekedő hirrel fénylettek, s a törvénytudomány az ország jogai fentartására ott fő rangot foglal el²⁾, hibásan azért, mert az itt-ott hézagos és rosszúl kiegészített okmány eleje Schönvisner helyes kiegészítése és magyarázata szerint csak annyit mond, hogy «tudja mindenki, miszerint Veszprém városában azon időtől fogva, hogy Magyarországon isten jóvoltából *a szabad mesterségek virágoznak* stb.». Mindazonáltal nem valószínűtlen, hogy úgy mint többnyire a régiebb egyetemek, úgy a veszprémi is a helybeli káptalani iskolából fejlődött. De hogy Szent István maga emelte a veszprémi káptalani iskolát egyetem rangjára, mint azt Toldy hitte, épen nem valószínű. Az ő uralkodása alatt, mikor kénytelenek voltak a többi magasabb állami és egyházi hivatalt is külföldiekkel betölteni, alig-ha voltak elegendő számban akár külföldiek, akár hazánkfiak, kiket egyetemi tanárokká lehetett volna megtenni. Hozzájárul még, hogy István alatt még a külföldön sem léteztek egyetemek (Európa leg-régibb egyetemei, a párisi, a bolognai, a salernói, a XII. XIII. században keletkeztek), azaz nem volt, a minek mintájára Szent István a veszprémi egyetemet felállíthatta és berendezhette volna.

Úgy látszik, hogy csak III. Béla (1173—1196) emelte a veszprémi káptalani iskolát egyetem rangjára, de még így is miénk marad annak örömteljes tudata, hogy hazánk majdnem két századdal előbb bírt egyetemmel mint a szomszéd Németország. III. Béla közvetlen elődeinek uralkodása alatt telepítették le Magyarországon a præmontreiek és cisterciták rendjei, a mi által az ország szép számú tanárt nyert; Béla maga Konstantinápolyban, hol Mánuel császár udvaránál nevelkedett, rég megkedvelte volt a tudományokat; második neje által, II. Fülöp francia király nővére, Margit által a párisi udvarral is élénk összeköttetésbe jött, és így nem valószínűtlen, hogy ő volt az, ki a veszprémi egyetemet a párisinak mintájára («prout Parisius in Francia») rendezte be, úgy a mint 1183-ban a cistercitáknak is ugyanazon szabadságokat adta, mint a milyenekkel Franciaországban bírtak («ut ea libertate in tota mea terra utantur, quam in Francia optinere noscuntur»). Ez legalább Bartal György valószínű feltevése (Commentarior. Tom. II. Lib. V. § 39. p. 94), melyet Vass József is helyesel (Hazai és külf. iskolázás az Árpádkorszak alatt. 1862. p. 49). Annál tévesebb Lányi

Károly állítása (Magyar katolikus clerus érdemeinek történet igazolta emléke. Pozsony. 1848. p. 64) mely szerint: «az árpádi korokban annyira elhírült veszprémi főtanoda a székes-egyháznak tágitása volt csak, melyet alapítása óta többiként működött, művelt püspöke, lüttichi Robert azáltal emele társai fölé, hogy a külföldnek szabályai szerint az új tanulmányokra elrendezé, állapotját javítá.» Erre Vass (i. m. p. 51) azt jegyzi meg, hogy: «Mint hogy Robert püspök 1210-1225, tehát II. Endre idejében ült a veszprémi székekben (Pray, Specim. Hierarch. Hungaric. Part. I. pag. 294): következnek, hogy a veszprémi székes-egyházi tanoda II. Endre korában alakíttatott át egyetemmé. A tudomány érdekében csak sajnálni lehet, hogy a különben gondos [helyesebben mondva, idézett munkájában kimondhatatlanúl fölületes] író e figyelemre méltó állítását hiteles kutföböl merített adattal nem támogatja.» Azonban Lányi kérdéses állítása kétséggkívül csak téves gyanításon alapult, legalább «Magyar Egyháztörténelmében» (I. 1866. p. 540) újból elő nem hozza, és nem is mondja, kinek tulajdonítja a veszprémi egyetem alapítását.

Legelső bizonyítéka a veszprémi egyetem létezésének IV-ik Incze pápának egy 1246-ban kelt okmánya (Waillynál, Histoire de Louis IX, mint Marczali Henrik úr szíves közléséből tudom), melyben Francia-, Magyar- és Olaszország egyetemeiről történik említés, melyből azonban, sajnos, az egyetem belső szervezetére nézve szintén vajmi keveset tanulunk; oly keveset, hogy még Lányinak különben eléggé valószínű gyanításáról (Egyháztört. I. p. 547) sem mondhatunk ennek alapján ítéletet, mely gyanítás értelmében a veszprémi egyetem a párisinak mintájára volt berendezve. Csak annyit mondhatunk egész biztossággal, hogy a veszprémi egyetem nem volt a *bolognai* mintájára berendezve, mely egészen a 13. századig csak a jogi karból állott, csak 1362-ben egészítettetett ki a theologiai kar felállításával által teljes egyetemmé, és különben is sokkal lazább összefüggésben állott a bolognai egyházi hatóságokkal, mint a veszprémi egyetem a veszprémi székesegyházzal, melyeknek egymáshoz való szoros viszonya már abból is kitűnik, hogy IV. László király a veszprémi egyetem ujjaszervezéséhez megkívántató jövedelmeket a veszprémi székesegyház képviselőinek kezéhez juttatá.

Az egyetem működéséről szintén nem sokat tudunk, de a kor viszonyaiból is önként következik, hogy a XII. század második

felében és a XIII. században nagyon virágozhatott. Már a Kálmán király korabeli egyházi zsinat megkövetelte a főesperesektől, hogy a kánonok rövidletével el legyenek látva; az 1279-ki budai zsinat pedig azt határozta — érvényesítettette ezen határozat, nem tudjuk — hogy főespereseknek, kiknek hatósága van a házassági és más ügyek felett itélni, ne vétessenek fel olyanok, kik nem jártasak az egyházjogban, más művészetekben vagy tudományokban, és ha megesnék olyanoknak felvétele, kötelesek legyenek legalább három évig egyházjogot tanulni. A magyar igazságügy és közigazgatásnak III. Béla által létesített mélyen bevágó reformja is, mely többek közt a királyi cancellárok számára is nélkülözhetetlenné tette a kánoni és hazai jog alapos ismeretét, kétséggel számos tanulót vezetett a veszprémi főiskolához, melyen a kánoni és hazai (polgári) jogot egyaránt kiváló figyelemmel részesítették (*«cultus iusticie ad regni iura conservanda inibi obtinuit principatum»*). — A szabad művészetek iránt is mindinkább élénkebb lett a papi osztályban az érdeklődés, annál is inkább, mert IV. Ince pápa megbotránkozván azon körülményen, hogy a clericusok a bölcészeti tanulmányok mellőzésével csak a polgári jogot hallgatják, és a főpapok egyházi méltóságokra nem vesznek fel senkit, ha nem világi tudományok tanára vagy ügyvéd, egy 1254-iki bullájában (Matth. Parisnál, *Historia maior*. p. 1111.) a polgári jog előadásának jogát a fejedelmek engedélyétől tette függővé, és a végből, hogy a hittudományokra és a szabad művészetekre több gond fordítottassék, meghagyta *«omnibus praelatis in Regno Franciæ, Angliæ, Scotiæ, Walliæ, Hispaniæ et Hungariæ»*, hogy *«nullus de cætero sæcularium legum professor seu advocatus, quatenuscunque in legum facultate singularis gaudeat præeminentiæ, privilegio speciali ad Ecclesiasticas dignitates, personatus, præbendas, seu etiam minora beneficia assumatur, nisi in aliis liberalibus disciplinis sit expertus et vita et moribus commendatus»*. És hogy végre Veszprémbe, egy püspök és káptalan székhelyében, a theologiai tanulmányoknak is volt elég hallgatója, szintén nem szenved kétséget. Toldy ugyan nem tartotta valószínűnek, hogy a veszprémi egyetemnek hittudományi osztálya is volt, «mert a pápák a hittudori kuszorú osztása jogával, az eretneki tanoktól feltökben, csak kevés egyetemet ruháztak fel», de más részről alig hihetjük el, hogy a valószínűleg a párisi egyetem mintájára szer-

vezett veszpremi főtanodának ne lett volna hittudományi osztálya is, ha különben nem is vagyunk hajlandók IV. László király többször idézett 1276-iki adományozó levelének eme szavait «*liberalium arcium studia, per que mandata maxime divina manifestius declarantur, prout Parisius in Francia*» Lányival és Vassal «a párizsi rendszerben eléadott hittudományok»-nak fordítani és ezen fordítást Toldy kételyei ellen felhozni.

Mily virágzó lehetett az egyetem a XIII. század második felében, még az esetben is, ha a «*quindecim personae de capitulo doctorum iuris utriusque*» kifejezést nem „tizenöt utriusque iuris tanárnak“, mint eddig tették (ez hallatlan nagy szám volna), hanem „a káptalannak mindkét jogban jártas tizenöt tagjának“ fordítjuk, szépen kitűnik IV. László királynak 1276-ban kelt egy másik okmányából ³⁾, mely a veszpremi egyháznak tűzvész által történt elpusztulásával foglalkozik, és a gyújtogatók által okozott tömérdek, 50000 ezüst márkára menő kár között felemlíti, hogy az egyháznak 3000 márka értékű egyházi könyve (*libri ecclesiastici ad valorem trium millium marcarum*), Pál prépostnak 1000 márka értékű könyve (*Magister Paulus dominus [doctor?] legum eiusdem ecclesie prepositus ... in libris mille marcas habuit ad valorem*), és azonkívül tizenöt káptalani tagnak, kiknek egy része alkalmasint jogi tanár is volt, számos jogi munkája elveszett (*exceptis libris iuris canonici et civilis quindecim personarum de capitulo, doctorum iuris utriusque*), mely felsorolásból különben azon negatív következményt is vonhatjuk, hogy az egyetemnek külön könyvtára nem volt, a mint hazánk többi középkori egyetemeinek könyvtáraitól is csak abból sejthetjük, hogy léteztek, hogy később minden egyetemnél voltak könyvmásolók és könyvkereskedők, még pedig az egyetem rectorának felügyelete alatt (Wallaszky, *Consp.* p. 122). — Más tekintetben azonban sajnos, hogy az egyetem egy tanárát sem ismerjük név szerint; az 1240 táján elhunyt híres jogtanár, Paulus Hungarus, bolognai egyetemi tanár volt, nem veszpremi, mint azt Fejérpataky mondja (Irodalmunk az Árpádok korában. 1878. p. 41); és még csak azt sem állíthatjuk biztosan, hogy a már említett Pál mester és jogtudor (nem az a Paulus Hungarus, kiről az imént szó volt), kinek IV. László király 1286. november havában hű szolgálatai jutalmául a Németi és Tóthi helységeket ajándékozta, egyetemi tanár is volt. Az, hogy mint

veszprémi prépost az egyetem rectorának vagy cancellárjának hivatalát viselte, a mint azt Wenzel Gusztáv és őt követve Fejérpataky⁴⁾ állítani látszanak, meg épen nem valószínű, azért, mert hihetőleg a veszprémi püspök, nem pedig a veszprémi prépost állott az egyetem élén, úgy mint a pécsi püspök a pécsi egyetem élén. Hogy Budán a budai prépost, Pozsonyban a pozsonyi prépost volt később a helybeli egyetem cancellárja, illetőleg vicecancellárja, azért volt, mert sem Buda, sem Pozsony nem volt püspöki székhely, az egyetemen előforduló számos peres ügy pedig úgy kívánta, hogy a cancellár vagy legalább helyettese az egyetemmel egy és ugyanazon városban tartózkodjék; azon körülmény pedig, hogy pl. a bécsi egyetem cancellárja nem a bécsi püspök, hanem a bécsi Szt. István egyházi prépost volt, semmit sem bizonyít Wenzel feltevése mellett, mert más volt az ilyenekben a szokás a bécsi és egy-két más egyetemen, más hazai főiskoláinkon. — De bármikép hitták legyen is a veszprémi egyetem tanárait, kik alkalmasint, úgy mint a többi egyetemeken szokott történni, káptalani s hasonló jövedelmekben nyerték fizetésüket, annyit IV. László okmányából tudunk, hogy «kiváló tudományuknál fogva» az ország legkiválóbb emberei közé tartozhattak, mit különben már abból is következtethetnénk, hogy rendesen káptalanbeli társaikat (és talán némelykor tanári kötelességük mellőzésével őket is, de nem kizárólag őket, mint az okmány szavainak félreértésével eddig hitték) küldötték királyaink mint követeket úgy a pápához, mint a világi fejedelmekhez⁵⁾.

Kár, hogy az egyetem aránylag csak rövid ideig birta magát fentartatni. Az említett nagy tűzvész, 1276-ban, a veszprémi egyház kincsein ejtett rengeteg káron kívül elpusztította nem csak az egyháznak több szakba vágó, de kivált theologiai, művekből álló könyvtárát, hanem az egyetem jogi tanárait is, és ez lehetett az első és legnagyobb csapás, mely az egyetemet virágzásának tetőpontján érte. IV. László, ki még később is kicsapongásai daczára sem veszítette el érdeklődését kulturális intézményekkel szemben, a mint pl. még 1281-ben az ágostai szerzetesek esztergomi tanodájának oda ajánlódkozta az ottani örmények telkét, mely adományt 1292-ben III. Endre megerősítette (Fejér, Cod. Dipl. V. 3. 771. nyomán Bohus Rezső: A szellemi műveltség állapota Magyarországon az Árpádok korszakában. Budapest. 1876. p. 12 és p. 18), — IV. László, mondom, iparkodott ugyan az egyetemet ismét felsegíteni, és nagyrészt

a végett «ut ibidem studium quod hactenus floruerat, reformatur», oda ajándékozta a veszprémi egyháznak a siófoki adót, mely addig a somogyi főispáné volt⁶⁾, egy más alkalommal pedig Korus falut, a Merenye folyón a vámjogot, idegen biráskodástól ment vásárjogot és jobbágyainak rendkívüli gyűjtelékadóját; de mindez aligha volt elégséges, és valószínű, hogy az egyetem, ha előbb nem, úgy az utolsó árpádházi király, III. Endre halála (1301) után beállott zavargások alatt feloszlott. Sőt bátran tovább is mehetünk. Lehet még az is, hogy már 1289-ben a pápa parancsára elrendelt keresztes hadjárat alatt annyira feldúlták, hogy többé IV. László ápolása sem segíthetett rajta, s így a nagy interregnum alatt (az Anjoukig) egészen elenyészett, mint mások nyomán Kerékgyártó véli (A műveltség fejlődése Magyarországon. 1880. p. 484). De magának a veszprémi egyháznak viszonyai sem voltak a XIII. század utolsó harmadában a főiskola virágzására nézve kedvezőek. Az egyház kanonokjai 1279. táján törvényes püspököktől III. Pétertől elszakadtak és helyébe Miklós erdélyi prépostot akarták püspökké tenni (Péterffy, Conc. I. p. 90 sqq.), az 1279-iki budai zsinat, tekintettel IV. Incze pápának már érintett 1254-iki tilalmára «quod in prædictis Regnis (köztük Magyarországon) leges sæculares de cetero non legentur, si tamen hoc de Regum et Principum processerit voluntate», azt rendelte el, hogy «excommunicentur monitione præmissa omnes Monachi et Religiosi qui relictis claustris suis absque Prælatorum suorum licentia ad scholas ire vel aliud quam grammaticam Theologiam aut Logicam in scholis audire præsumant» (Péterffy, Conc. I. p. 123) és ezáltal a veszprémi egyetem egyik főstudiumát, a polgári jog tanítását — ha ugyan, a mi nem valószínű, érvényesült a IV. László által erőszakkal elosztatott zsinatnak eme határozata — csaknem megsemmisítette; és így bizony nagyon kétesnek kell tartanunk, csakugyan fennállott-e még az egyetem a XIII-ik század utolsó két évtizedében.

II. A pécsi egyetem.

Valószínűleg a végett, hogy a veszprémi egyetem megszűnése által támadt hézagot betöltse, Nagy Lajos (1342—1382) Péceit új egyetemet alapított, melyre annál inkább szüksége volt az országnak, mert az 1309-iki budai zsinatnak egy határozata értel-

mében minden érseki tanodában egy a kánoni jogban jártas egyénnek, minden püspöki tanodában pedig egy a szabad művészetekben jártas mesternek kellett hogy legyen, ki a clericusokat és egyéb tanulókat oktassa⁷⁾. V. Orbán pápa Avignonban 1367. szept. elsején kelt bullájával, mely nagyrészt szóról szóra meg-egyezik a bécsi egyetem alapítását jóváhagyó bullájával, Nagy Lajosnak kérésére helybenhagyta a pécsi egyetem felállítását, és megszabta, hogy minden tudományszakból lehessen benne előadásokat tartani, a hittudomány kivételével, azaz, hogy az új egyetem ugyanazon jogokkal bírjon, mint a két évvel azelőtt (1365-ben) alapított bécsi egyetem, melynek Orbán pápa szintén megtagadta a theologiai tudományok előadásának jogát, daczára annak, hogy Rudolf osztrák herczeg alapító oklevelében már meghatározta volt, hogy a bécsi főiskolán ne csak a szabad művészetek, a kánoni és polgári jog és az orvostan, hanem a theologia is előadassék (Aschbach, *Gesch. d. Wiener Universität.* I. p. 13. 18). Nagy Lajos hasonlóan járt. Alapító oklevelében a hittani kar felállítását is elrendelte («in qualibet licita facultate . . . ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices»), de V. Orbán pápa neki is megtiltotta a hittani kar felállítását. Miért, nem tudjuk. Rudolf osztrák herczegnék alkalmasint azért tiltotta volt meg, mert IV. Károly császár, ki a pápánál nagy befolyással bírt, attól tartott, hogy egy teljes bécsi egyetem nem rég (1348-ban) alapított prágai egyetemének veszélyes vetélytársa lehetne, de a pécsi egyetemet illetőleg hasonló okok aligha lehettek mérvadók, és így nem valószínűtlen Thomassin nézete (Lányinál, I. p. 542), hogy csakugyan az eretnek tanoktól való félelem indította V. Orbán pápát a pécsi egyetem jövőjét oly annyira veszélyeztető tilalmának közre bocsátására. Vagy talán inkább Paulsen nézetét helyeseljük az ilyenekben (*Hist. Zeitschr.* 1881. p. 271), ki azt hiszi, hogy V. Márton pápa 1419-ben azért tiltotta meg a rostocki egyetemnek a theologiai facultás felállítását, mert nem akart a theologiai czímek adományozásának fontos jogával olyan egyetemet megajándékozni, melynek életerejében és hittudományi karának jóságában nem eléggé bízott? Annyi mindenesetre valószínű, hogy Szvorényi Mihály (*De causa non permissæ Facultatis Theol. in Univ. Quinqu.*, az *Amoen. Hist. Eccl.*-ben I. m. 2) hiába kereste e tilalom okát azon körülményben, hogy Pécsen a székesegyházi tanodában úgy is tárgyalatott a hit-

tudomány. — Máskülömben azonban Orbán pápa nem volt szűkeblű az új egyetem irányában; megadta a pécsi egyetem tanárainak és hallgatóinak a szokásos privilegiumokat és szabadalmakat, és meghagyta, hogy mindig a pécsi püspök, illetőleg székküresség esetében a káptalani helynök, legyen az egyetem főigazgatója, cancellárja, kinek kötelessége volt az egyetemen előadott tanokra felügyelni, és kinek jogában állott arra érdemes egyéneknek, de csak is ilyeneknek, a szokásos vizsga alapján, bármely akadémiai czímet adományozni, mely adományozás arra jogosította az illető graduáltat, hogy bármely egyetemen a nélkül, hogy újabb vizsgának kellett volna magát alávetnie, előadásokat tarthatott ⁸⁾).

A pápának ezen megerősítésével meg volt vetve alapja a pécsi egyetem virágzásának. Orbán pápa ugyan ezen megerősítését azon föltételhez kötötte, hogy a király az általa alapított egyetem tanárainak illő jövedelmeket biztosítson és, ha lehetséges, az egyetem tanárainak és tanítványainak eredetileg adott kiváltságait újabbakkal szaporítsa ⁹⁾, de természetesen szó sem lehetett arról, hogy az egyetem ezen föltételek lelkiismeretes megtartása híján megszűnhetett volna, és hogy Nagy Lajos, ki mindjárt eleinte szép kiváltságokat biztosított azok számára, kik tanulmányaik folytatása czéljából a pécsi egyetemre jöttek ¹⁰⁾, ezen kedvezéz intézményét cserben hagyhatta volna. A kedvezményeket, melyekkel Nagy Lajos egyeteme tanárainak, tanulóinak és ezek szolgálainak kedveskedett, nem ismerjük ugyan — az illető királyi oklevél elveszett — de valószínű, hogy nem nagyon különböztek azoktól, melyeket két évvel előbb Rudolf osztrák herczeg a bécsi egyetem tanárai, tanulói s ezek szolgálainak biztosított, hogy t. i. mindenféle adó és vám alól fel legyenek mentve, és vétségeikért nem a közönséges városi hatóságoknak, hanem külön egyetemi törvényszéknek legyenek felelősek (Aschbach, *Gesch. d. Wiener Universität.* I. p. 13). Hogy ezen feltevésünk alighanem helyes, kitűnik azon körülményből is, hogy az előbbi kedvezmény egy 1458-iki országgyűlési határozat által az ország valamennyi tanulóinak megadatott ¹¹⁾, ez utóbbit pedig a pozsonyi egyetem tanárai és tanulói is élvezték, míg az ó-budai és veszprémi egyetem belszervezetéről semmi tudomásunk sincsen.

Más oldalról is hathatósan támogatták az új főiskolát. Nemcsak hogy a király kétségkívül szavát tartotta és jól fizette a tanárokat, kik között Lányi (I. p. 547) és Szalay József (A magyar nemzet

története. II. 1880. p. 329) gyanítása szerint nagy számmal lehet tek képviselve az olaszok, hanem a pécsi püspök is, közülük egyesek számára rendes fizetést állapított meg. Így pl. Vilmos püspök a bolognai decretorum doctor és iuris canonici egyetemi tanárnak, Galvano Bethininek, kiről Lányi (I. p. 547) azt hitte, hogy alighanem több bolognai polgártársával oktatott a pécsi főtanodában és hogy magával hozta a bolognai egyetem szabályait, naponkinti egy-két órai tanításért 1372-ben évi fizetésül háromszáz ezüst márkát vagyis hatszáz aranyforintot és Yruch falunak hetven aranyforintra rúgó jövedelmeit szabta meg és azonkívül neki és utódainak oda ajándékozta azon házat, melyben Pécssett lakott. XI. Gergely pápa, kitől Bethininek az adományozó oklevél értelmében meg kellett nyerni a donatio megerősítését, ugyan Bethini életnapjaira szorította meg az adományozást¹²⁾, de így is meg lehetett elégedve Bethini állásával, minthogy az akkori kor viszonyaihoz képest ezen jövedelem, mint tanári jövedelem, — bírónak évenként ezer ezüst forint jövedelme is volt — bizony roppant nagynek tűnik fel, akár 7200 forintra becsüljük az újabb árfolyam szerint ama háromszáz ezüst márkát, mint azt Katona tévé a múlt század vége felé, akár körülbelül húszezer forintra, mint napjainkban Szalay József (A magyar nemzet története. 1880. II. p. 337); és a kérdéses összeg annál nagyobbnak fog feltűnni, minél inkább meggyőződünk arról, hogy még később, drágább időkben is, elsőrangú egyetemek jogi tanárai — és ezek voltak aránylag legjobban fizetve — mily csekély fizetést élveztek Bethini fizetésével szemben. Így pl. a nagy lipcei egyetemen a jogi tanár fizetése a XV. század vége felé legfeljebb 100 forint, Baselben 80, Tübingenben (1491-ben) 120, Ingolstadtban (1472-ben) 130 forint, és 1410-ben Heidelbergben egy átlag 70—80 forintot jövedelmező præbendán kívül legfeljebb 120 forint volt (v. ö. Paulsen, Organisation und Lebensordnung der deutschen Universitäten im Mittelalter. Hist. Zeitschr. 1881. p. 432—435.). — Ugyancsak XI. Gergely pápa 1376. jan. 16-ikán a pécsi egyetemnek egyházi javadalmakkal bíró tanárait és tanulóit öt évre felmentette azon kötelezettség alól, hogy beneficiumjaikban tartózkodjanak, és ugyanazon időtartamra, daczára annak, hogy hazulról távol voltak, meghagyta őket javadalmaik élvezetében, és ezen szabadalom által, melyet V. Orbán pápa a bécsi egyetem tanárainak és tanulóinak is megadott volt

(Kink, *Gesch. der Univ. Wien.* II. p. 29), nagyon megkönnyítette a pécsi egyetem látogatását azon körök számára, melyek a középkor ama szakában az egyetemi tanárok és tanulók legnagyobb contingensét képezték¹³). Végre egy másik pápa, meglehet, hogy IX. Bonifác, megengedte a pécsi püspöknek, hogy a különben pápai kinevezésnek fentartott egyházi javadalmak közül a pécsi Sz. János egyházi és a pozsegi Sz. Péter egyházi prépostságot, a pécsi egyetemen az egyházi és polgári jog egy-egy tanárának adományozhassa, még azon esetben is, ha az illető tanár az említett prépostságokkal *compatibilis* egy vagy két más egyházi javadalmat már élvezne¹⁴).

Ilyen körülmények között, és főképp, mert az új egyetem, úgy mint annak előtte a veszprémi is, a jogtudományra kiváló gondot fordított, nem csoda, hogy a pécsi egyetem sokáig tartotta fen magát, sokkal tovább, mint Magyarország bármely más középkori egyeteme, és hogy a jogi tudomány terjesztésére hazánkban nem csekély befolyást gyakorolhatott, mi azon körülményből is kitűnik, hogy, Toldy szerint, különösen ezen egyetem alapítása óta hazánkban a *decretalium* doktorok száma nagyon szaporodott¹⁵).

Annál feltűnőbb, hogy XI. Gergely pápának 1376-ban kelt említett bullája óta több mint másfél századon át biztos adatunk az egyetem létezéséről, vagy még inkább virágzásáról, nincsen. Még Mátyás király uralkodása alatt sem hallunk felőle, ha csak nem akarjuk Mária Teréziának a budai egyetemnek 1780-ban adott «*diploma inaugurale*»-jával (*Fejérmél, Hist. Acad. Scient., Doc. p. 40*) és Lakyval (*Művelődésünk Zsigmond alatt. 1876. p. 45*) az 1458-iki országgyűlés határozatainak tizedik pontjából, melynek értelmében a tanulók, úgy mint a papok és a nemesek, fel voltak mentve az adó és vám fizetésétől, azt következtetni, hogy 1458. táján (az ó-budai és) a pécsi egyetem még virágzott.

Egészen valószínűtlenek a következő állítások és hypothesisek. A mint Szerdahelyi (*Chorogr. p. 226*) is mondja, hogy némelyek téves állítása szerint Vitéz János és Janus Pannonius a pécsi egyetem növendékei voltak, úgy még Teleki Sámuel gróf is (Janus Pannonius *biographiájában p. 184*) Janus Pannonius azon szavaiból, hogy mi-helyest tisztán beszélni tudott, anyja őt «*protinus ingenuas docilem transmittis ad artes*» (*Lib. I. Eleg. VI. v. 99*), elég furcsán azt következtette, hogy Janus Pannonius gyermekkori tanulmányait al-

kalmasint a pécsi «gymnasium»-on végezte. Laky szerint (i. m. p. 45) «aranykorát ez intézet nem N. Lajos, nem Zsigmond, hanem a halhatatlan Hunyadiak alatt élte», és «virágzását leginkább a hallgatók nagy, két, néha négy ezerre menő számából következtethetjük». Lányi meg majd azt állítja (Magyar katolikus clerus érdemei... p. 84), hogy «a pécsi iskolának, a II. Pál levele szerint némileg hanyatlónak, Cesinge János püspök volt fölélesztője», majd azt (Egyháztörténelem, I. p. 542), hogy «aranykora lehetett Pécs főiskolájának Cesinge János és Ernuszt Zsigmond püspök s királyi kincstárnok korában»; de mindez természetesen nem egyéb pusztá sejtlemennél. Hogy a pécsi egyetem II. Ulászló alatt is virágzott, azon kétes értékű körülményből szokás következtetni, hogy 1494. márczius 2-ikán a «schola maior Quinqueecclesiensis» (az egyetem?) néhány tanulója a királyi udvartól három forintot kapott ajándékkul¹⁶). Végre azt állítja Timon (Synopsis novæ Chronologiæ. 1714. ad ann. 1526) és őt követve Fraknoi (A hazai és külföldi iskolázás. p. 138), Laky (i. m. p. 45) és Szalay József (i. m. p. 337), hogy a mohácsi ütközetben három száz pécsi tanuló elesett («Academici Quinqueecclesienses trecenti»), mit Szerdahelyi oda ferdít el (Chorogr. p. 226), hogy «illorum autoritas fidem meretur, qui asserunt trecentos ex eadem Academia adolescentes Magistro duce calamos in gladios mutasse, ac dum fortiter contra communem Christianitatis hostem decertarent, in campo Mohacsiensi pro fide et patria gloriose occubuisse.» De minthogy erről Istvánffy, Brodarich, Cuspinianus, Verancsics, Burgio, Heltai, Katona, Hammer, Horváth, Szalay László semmit sem tudnak, nagyon is kétes Timon ezen állításának hitelessége. Az imént felsorolt hypothesiseknél sokkal fényesebb bizonytságot tesz a pécsi egyetem életrealóságáról azon körülmény, hogy a II. Lajos halála után bekövetkezett óriási zavarok alatt is fen bírta magát tartani, és hogy Istvánffy Miklós híres történésünk tanúsága szerint, ki Szerdahelyi, Lányi, Toldy és Fraknoi téves állítása szerint a pécsi egyetemnek növendéke volt, tanulóinak száma a mohácsi csata után és az 1543-iki háború előtt a két ezret meghaladta¹⁷).

Nehéz biztosan meghatározni, mikor szűnt meg a pécsi egyetem. Fejér (Hist. Acad. p. 9), és Toldy (i. m. I. p. 150, II. p. 23) nem tudom, minek alapján, az 1547-ik évbe helyezik elpusztulását, Fraknoi (A hazai és külf. iskolázás. p. 31) és Szalay József

(i. m. p. 337), mint látni fogjuk helyesebben, 1543-ba, Mária Terézia királynőnek 1780-ban kelt «Diploma inaugurale»-ja (Fejérnél Hist. Acad., Doc. p. 40) 1526-ba, de mind ezen chronologiai meghatározást zavarja azon általánosan elfogadott nézet, hogy a sien-nai származású Illicinus Péter jogtudós egy ideig a pécsi egyetem-nek élén állott. Csak hogy ezen állítás alapos volta ellen nagyon komoly érveket lehet felhozni. Tudtommal legalább Koller (Prolegg. p. 144 sqq.), Wallaszky (Consp. p. 173), Denis (WB. I. p. 482) és Fraknói (A hazai és külf. iskolázás. p. 129) ezen nézete csak Péterffyn alapszik, ki (Concil. I. p. 318) azt mondja Illicinusról, hogy «ex Italia natali solo Viennam, Varsoviam, Olomuncium, demum Tyrnaviam delatus, quum Nicolao Olaho se addixisset, Academiae Quinque-Ecclesiensi regendae admovetur, cui muneri ne auctoritas deesset, Praeposituram S. Thomae ad Strigonium Olomucensi Canonicorum Collegio iam insertus ab Archiepiscopo accepit.» Ebből kiindulva mondja Wallaszky (Consp. p. 173): «Ad annum 1552. Petrus Illicinus I. U. Doctor et Canonicus Strigoniensis, vir, qui iam prius Cracoviae graecas docuit litteras, scholae huic Quinque-Ecclesiensi (Péterffy in Concil. Hung. Part. I. p. 318, Academiam vocat) regendae admotus est: cui muneri ne auctoritas deesset, Praeposituram S. Thomae ad Strigonium circa annum 1558¹⁸⁾ accepit», és előbb, p. 144: «variis casibus delatus in Hungariam Canonicus Strigoniensis factus, anno 1552 Scholae Quinque-Ecclesiensi praepositus datus, circa annum 1558 malevolorum odio exactus. Olomucii tandem Canonicus mortuus.» Denis is (i. h.) azt állítja Péterffy nyomán, hogy Illicinus 1552-ben Magyarországra jött, az egyházi rendbe lépett és a pécsi «gymnasium» élére állott, míg Fraknói, ki kiderítette, hogy Illicinust már 1551. vége felé hitták meg Bécsből Nagyszombatba, azt hitte (A hazai és külf. iskolázás. p. 129), hogy Illicinus még bécsi tanárkodásának ideje előtt tanított Pécsen és csak a pécsi főiskola elenyészése után nyert Bécsben alkalmazást. — Hogy Péterffy kérdéses állítása nem valami nagy tekintélyű, már azon körülményből is kitűnik, hogy Illicinusra vonatkozó adatai nagyrészt hamisak: Illicinus előbb ment Krakkóba (nem Varsóba), azután Bécsbe, Nagyszombatba és csak legutoljára Olmützbe, és az sem hihető, hogy a pécsi egyetemhez Oláh Miklós közbenjárása folytán nevezték ki, kiről tudjuk, hogy 1558-ban a *nagyszombati* főiskola igazgatójává

tette Illicinust, ki ezen állásában 1560-ig megmaradt (Fraknoi, i. m. p. 130. 132). Tudjuk továbbá, hogy a sziléziai származású Libanius György halála óta (1543) a krakkói egyetemen a görög nyelvet tanította (Janociana. I. p. 144—146) és 1547. és 1548-ban Krakkóban több munkát kiadott. Hogy 1548-ban még Krakkóban volt, kitűnik 1573-ban Verancsics Antalhoz intézett leveléből is (Péterffy-nél, Concil. II. p. 445), melyben többek közt azt írja, hogy őt «ante annos viginti quinque in regno adhuc Poloniae noveram.» 1549-ben adta ki Krakkóban «Oratio de homine et disciplinis. In quo et iuvenes ad litterarum studia excitantur. Cracoviae apud viduam Floriani Unglerii. M.D.XLIX» című művét, 1551. márczius havában pedig (v. ö. Denis, i. h.) Bécsben Ferdinánd császár tiszteletére írt panegyricusát. Ugyanazon év végén az esztergomi káptalan, üresedésben lévén az érsekség, meghívta Illicinust nagyszombati iskolájának vezetésére és egy kanonoki s egy oltárjavadalmaát adományozott neki, minek fejében Illicinus arra kötelezte magát, hogy 1552. husvétig lakását átteszi Nagyszombatba, itt az iskola igazgatását elvállalja, és naponként a kanonokok részére a kánoni és polgári jogból előadásokat tart, melyeket bizonyos díj lefizetése mellett mások is látogathatnak (l. Fraknoi, i. h.). Mindebből kitűnik, hogy Illicinus pécsi tanárkodását legfeljebb az 1549—1550. évbe helyezhetnők, de másrésről bizonyos Illicinusnak «De rectae fidei dignoscendae regula sermones» című beszédének (Péterffy-nél, Concil. II. végén) 1573. január 12-ikén Verancsics Antal primáshoz intézett előbeszédéből, hogy (kerek számmal) húsz évvel azelőtt (1552-ben) jött hazánkba, még pedig, mint az tisztán kivehető a szövegből, legelősor: «Hoc ego intelligens in istud vestrum Pannoniarum regnum ante annos viginti a Venerando tuo collegio de Academia Viennensi accitus, et a sanctae memoriae principe Ferdinando in idem collegium lectus et beneficiis ornatus, dedi pro mea virili operam, ut caput meum Archiepiscopum et eius Ecclesiam adversus haeticorum improbitatem . . . defenderem docendo, concionando, iuventutem Catholice instituendo et tum privatim, tum publice in synodis disserendo et scribendo.» 1552-től 1560-ig Illicinus, Fraknoi szerint, a nagyszombati iskolán oktatott, és alkalmasiut rövid idővel mielőtt tanári működését elkezdette volna (1551-ben) még bejárta Magyarországot és Erdély több vidékét (l. Denis i. h.), de annak, hogy a pécsi egyetemen működött volna, sehol semmi nyomát sem találjuk.

Valószínűnek kell tehát tartanunk, hogy Péterffy vagy összetévesztette a nagyszombati főiskolát a pécsivel, vagy a fentebbi idézetben említett «tuum collegium» alatt, mely Illicinust Bécsből Magyarországra hívta, nem Verancsics primásnak esztergomi káptalanját, hanem tévesen az 1551-ben még csak pécsi püspöki méltóságot elfoglaló Verancsics pécsi káptalanját értette. Nekem ugyan az előbbi feltevés valószínűbbnek látszik azért, mert Péterffy tudta, hogy Illicinus esztergomi kanonok volt, a kérdéses helyből pedig kitűnik, hogy ama «tuum collegium», mely Illicinust hazánkba hívta, ugyanaz, mint a melynek később tagja lett, de kivált azért, mert Péterffy nem említi Illicinus nagyszombati tanárkodását, mi nyilván arra mutat, hogy a pécsi iskolát összetévesztette a nagyszombatival. De még ha az utóbbi feltevést helyeseljük is, annyi nekem legalább bizonyosnak látszik, hogy Illicinus sohasem volt pécsi egyetemi tanár, és hogy Péterffynek és Wallaszkynak rá vonatkozó helytelen állításaiból a pécsi egyetem fenállásának határidejét megállapítani nem lehet.

Mindezek után tehát csak annyit mondhatunk némi valószínűséggel Istvánffy alapján, hogy a pécsi egyetem 1543-ban szűnt meg, mikor Pécs hosszabb időre a török iga alá került; bár szigorúan ragaszkodva Istvánffy szavaihoz csak annyit állíthatunk biztosan, hogy a pécsi egyetem, melynek még egynéhány évvel az 1543-iki hadjárat előtt állítólag mintegy 2000 tanulója volt, akkor, midőn Istvánffy művét írta, már rég nem létezett többé.

III. Zsigmond király ó-budai egyeteme.

Sokkal rövidebb ideig állott fenn, de nagyobb szervezetű is volt az «Universitas Budensis», melyet Zsigmond király a XIV. század vége felé, alkalmasint 1389-ben, alapított, illetőleg, Bohus Rezsőnek nem valószínűtlen feltevése szerint (A szellemi műveltség állapota Magyarországon az Árpádok korszakában. 1876. p. 14) a Budán már a XIII. században virágzó káptalani iskolából egyetemmé átalakított. Ezen új főiskola alapítására Zsigmondot kivált azon ok bírhatta, hogy a kevéssel azelőtt alapított pécsi egyetem nemcsak hogy egyoldalúlag majdnem kizárólag a jogi tanulmányokra szorítkozott, hanem azonkívül még az ország lakosságának nagyobb része számára alkalmatlan fekvéssel is bírt,

és Zsigmond király, attól egészen eltekintve, hogy korában majd hogy fejedelmi divat nem volt egyetemet alapítani, különben is minden módon iparkodott székhelyét, Budát, az ország legjelentékenyebb városává tenni. Ezen utóbbi körülményen kívül még valószínű, hogy Zsigmondot neje Mária, Nagy Lajos leánya, is buzdította új egyetem alapítására, annál valószínűbb, mert Mária néneje, Hedvig, is nagy érdemeket szerzett magának a krakkói egyetem alapítása körül.

Sajnos azonban, hogy mind ezen, különben bármily valószínű feltevés, sem nyújt biztos felvilágosítást az egyetemnek sem nevééről, sem keletkezésének idejéről; sőt még azon általánosan elfogadott feltevés mellett, hogy csakugyan Zsigmond király alapította az ó-budai egyetemet, csak Inhoffernak alkamasint hiteles okmányokon alapuló határozott állítását és azon körülményt lehet felhozni, hogy Nagy Lajos aligha alapított országában két egyetemet. A mi különösen az ó-budai egyetem alapításának idejét illeti, Inhoffér¹⁹⁾ és utána Timon és Pray (Ann. II. p. 186) 1389-be helyezte azt, Wallaszky (Tent. p. 52 és Consp. p. 90), Fejér (Hist. Acad. Scient. p. 8), ifj. Palugyay Imre (Budapest leírása. p. 20) és Laky (i. m. p. 45) 1388-ba, Lányi (I. p. 542) 1388. tájára, Wagner Károly (Ungr. Magazin. IV. p. 241. 242) és Aschbach (Geschichte Kaiser Sigismunds. I. 1838. p. 265) az 1410. utáni időbe. Ez utóbbiak ugyanis hivatkoznak Raynaldusra (Ann. Eccles. ad a. 1410. § 29), ki az 1410-ik évhez többek közt azt írja, hogy «*pium etiam Sigismundus academïæ in Hungaria excitandæ conceperat desiderium. ut rem literarum instauraret, quare Joannes [XXIII. János pápa] internuntio suo ad eum misso iniunxit, ut de loco ad illam commodo et agro cognosceret, daretque operam ut immunitatibus consentaneis ornaretur*». De minthogy az egyetem 1395-ben már kétségkívül fenállott, vagy azt kell feltennünk, hogy az ó-budai egyetem az 1396. és 1410. közt fekvő időben feloszlott, vagy azt, hogy XXIII. János nem fogta fel helyesen Zsigmond király kérését, mikor 1410. augusztus elsején meghagyta internuntiusának, Branda piacenzai püspöknek, hogy keressen Magyarországon vagy Zsigmond királynak más valamely országában alkalmas helyet, hol egyetemet felállítani lehetne. Ezen utóbbi feltevés ugyan eléggé merész, de talán mégsem valószínűtlen. Hiszen XXIII. János eme meghagyásából, mely kétségki-

vül Raynaldus idézett állításának is alapjául szolgált, és melyet legelőször Theiner adott ki²⁰⁾, kitűnik, hogy a pápának pl. a pécsi egyetem létezéséről is, úgy látszik, nem volt tudomása, a mennyiben úgy ír, mintha Magyarországon vagy Zsigmond király más országában egyáltalában nem is léteznék egyetem. Bátran feltehetjük tehát, hogy XXIII. János pápának idézett okmánya tévedésen alapul, vagy legfeljebb, hogy valamely új egyetem alapítására vonatkozik, mely egyetem az ó-budai mellett is virágozhatott volna, — ha létre jött volna. Azonban semmi esetre sem lehet ezen okmány világos szavaival megegyeztetni Lányi azon állítását (I. p. 542. 543), hogy «1410. táján már teljesen fenállhatott az egyetem: mert említett évben XXIII. János követé annak helyzete, jövedelme s szabadalmairól, mentességéről vizsgálatot tartott», vagy Laky állítását (i. m. p. 16), hogy «ez intézet teljes kiegészítése az 1410. év körül következhetett be». — Végre Fraknoi (Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. 1874. p. 14) azt hitte, hogy az 1396-ik év, melyben Joannes de Horow bécsi tanárt Budára meghívták, jelzi az ó-budai egyetem alapításának idejét; de minthogy tudjuk, hogy IX. Bonifác már 1395-ben megerősítette Lukács prépostot az ó-budai egyetem cancellárjának minőségében, Fraknoi időmeghatározását sem fogadhatjuk el. — Mindezen nehézségből csak azon feltevés ment ki, hogy Inhoffér részletes adatait magából IX. Bonifác pápának bullájából merítette, melyhez Rómában, hol munkáját írta, könnyen hozzáférhetett; és így az ó-budai egyetem keletkezését és annak idejét illetőleg elég biztossággal mondhatjuk, hogy IX. Bonifác pápa 1389-ben, pápaságának első évében, Zsigmond király kérésére az ó-budai egyetemet megerősítette, a szokásos privilegiumokkal és szabadságokkal ellátta, cancellárjának a Péter apostolról címzett ó-budai egyház prépostját nevezte ki, és elrendelte, hogy az egyetem tanárainak fizetése ugyanazon egyház préposti és kanonoki javadalmaiból álljon.

Nem kevesebb bajjal jár az egyetem nevének meghatározása. Toldy (i. m. I. p. 151) és Laky (i. m. p. 45) minden alapot nélkülöző feltevése szerint «neve Sunda (Sigismundea) volt». Wallaszky viszont azt hitte (Tentam. p. 53), hogy «Sigismundea»-ból nem «Sunda», hanem előbb «Sundea» keletkezett (mely nevek sehol sem fordulnak elő) és hogy Hardt a konstanzi zsinatról szóló Actaiban e szónak

a betűjét hibásan *n*-nek olvasván, nevezte az egyetemet Academia «Sundensis»-nek. Csakhogy Hardt ezen elnevezést a konstanzi zsinattal egykorú Reichenthali Ulriknek művéből vette, és hogy ennél nem ilyen olvasási hiba következteben támadt az ó-budai egyetemenek Sundensis elnevezése, mutatja «von der hohen schul zu Sundens in Ungern gelegen» kifejezése és azon körülmény, hogy Ulrik azon magyar városok között, melyek külön követeket küldöttek a konstanzi zsinatra («Ofen, Pressburg, Diernach, Sundens, Wissenburg, Linburg, Hainburg, Sunden, Cronstatt» p. 490 a legújabb photolithographikus kiadásban) felemlíti Sundens városát is. Reichenthali Ulrik tehát a konstanzi zsinaton képviselt magyar egyetemről azon véleményben volt, hogy az nem Budán, hanem Magyarországnak egy Sundens nevű városában létezett, s feltűnő, hogy Schrottnál (Wappenbuch des hohen geistlichen und weltlichen Standes der Christenheit in Europa . . . 1576), kinél az egyetem («Sundensis in Ungaria») címéréhez a következő distichon van csatolva: «Sundensis terris esset postrema scholarum, si tua non ferret, perfide Turca, iuga», a magyar püspökök címerei között a pozsonyi (!) és több más püspök címérén kívül látható egy «Sundensis» püspök címe is, — mely az Universitas Sundensisétől csak annyiban különbözik, hogy alsó mezője kékre van festve és üres²¹⁾ — miért is Schönvisner azt gyanította, hogy az ó-budai egyetem a «Sundensis» nevet a budai káptalannak egy kanonokjának tiszteletére nyerte, ki egyszersmind a Csongrád megyei Zyntha vagy Szynta (most Zenta) város címzetes püspöke volt és az ó-budai egyetem körül nagy érdemeket szerzett magának²²⁾. Bármily bizonytalan különben e feltevés, annyi világosan kitűnik Reichenthali Ulrik és Schrott érintett helyeiből, hogy tévedett Palma is (Spec. Heraldicæ Regni Hung. p. 40), mikor azt hitte, hogy Schrott és a többiek, kiknél a Sundensis név előfordul, az egyetem eredeti pecsétjében az S. betűt, mely Sigillum-ot jelent, összezavarták a Budensis [Budense?] szóval, és hogy S. Budensis-ből lett volna e szerint Sundensis, mely feltevés már azért sem lehet helyes, mert az egyetem pecsétjét Schrott és társai nem is ismerték és mi sem ismerjük. Azonkívül azon körülményből, hogy Reichenthali Ulrik Ofen-t és Sundens-t mint két külön várost említi fel, kitűnik az is, hogy téves Kaprinainak egyik feltevése is (Palmánál i. h.), mely szerint a helyet, melyen Budán az egyetem épült, Sundának hívták, mely feltéves mellett mindaddig

tudtommal csak Horváth István nyilatkozott (Pest szabad királyi városnak régi Ofen nevérol. 1810. p. 34): «1391-dikben (Buda) több külső városokat számlált maga alatt, melyek között a Sünden, mint a Sigmond királytól föállíttatott főiskolának lakhelye a konstancziai gyűlésben nem kevésbé elhiresedett.»

A kérdés már most csak az, el kell-e hinnünk Reichenthali Ulriknek, hogy a konstanczi zsinaton képviselt magyar egyetem nem Budán volt, hanem egy különben egészen ismeretlen, de mint egyetemi város eléggé jelentékeny Sundens nevű városban, mely névben talán hajlandó lehetne az ember a Quinqueecclesiensis szó elferdítését gyanítani (5 eccl.-ben az ötöst S-nek nézve, az ec-t u-nak, a vonást n-nek, a cl-t d-nek), mert hogy Schrott, Münster (Kosmographia. Basel. 1598) és Hardt csak Reichenthali Ulrik-ből merítették az Universitas Sundensis elnevezést, alig szenved kétséget. — Véleményem szerint nem kell elhinnünk. Az óbudai egyetem a bécsi egyetem jegyzőkönyveiben 1396-ban és 1412-ben is Universitas Budensisnek-nek neveztetik; egy Sundens nevű magyar városról semmi tudomásunk sincs; azon körülmény, hogy az «Universitas Sundensis» tanárai között két budai prépostot találunk, szintén a mellett bizonyít, hogy Reichenthali Ulrik «Universitas Sundensis»-e Budán volt, és így alig tévedünk, ha Kaprinaival (Palmánál i. h.) Sundensist, Budensis helyett, írás hibának nézzük, illetőleg velem feltesszük, hogy Reichenthali Ulrik úgy mint az esztergomi érseket két embernek nézte, a szerint a mint Archiepiscopus Strigoniensis-nek vagy Archiepiscopus Granensis-nek nevezték, úgy Buda városának Ofen és Buda nevei által félrevezetve hozta fel külön Ofen és Buda (hibásan: Sundens) városa követeit; az Universitas Budensis-ből aztán könnyen lehetett Sundensis. Azt nem lehet Kaprinainak általam modificált eme magyarázata ellen felhozni, hogy a «hohe schule zu Sundens (helyesebben: Budens) in Unger gelegen» kifejezés e helyett, hogy «zu Sunda» («zu Buda») nem correct; v. ö. ugyanazon munkában (p. 124 és 166 az augsburgi kiadás szerint) a «Herrn Andreas erzbischoff *czu colocens* in ungarn» és «erzbischoff von strigonensis»-féle kifejezéseket, melyek kétségkívül ép oly félreértés útján támasztak az «Archiepiscopus Colocensis»-ből és «Archiepiscopus Strigonensis»-ből, mint «zu Sundens» a «Sundensis» (Budensis) melléknévből.

Sokkal könnyebb mint az egyetem nevének és keletkezése

évének meghatározása, az egyetem további sorsainak kipuhatolása. A pápa megerősítő bullájától eltekintve első biztos adatunk az, hogy IX. Bonifác pápa 1395-ben megengedte Lukács ó-budai prépostnak, hogy, bár ugyanazon évben csanádi püspökké nevezetett ki, mely hivatalt 1395-től 1397-ig viselte (Pray, Spec. Hier. II. p. 295; 1397 jun. elsején a csanádi püspöki szék már ismét üresedésben volt), mégis megtarthassa mind ó-budai prépostságát, mind az ó-budai egyetem cancellári hivatalát, mely, mint Inhoffer idézett állításából és az okmány szavaiból is elég biztosan következtethető, mindig az ó-budai prépostot illette ²³).

Rövid idő alatt az egyetem, melyről Toldy (i. m. I. p. 151) adatok hiányában még azt hitte, hogy «igazán soha sem virágzott», nagyon szépen fejlődött, — nagyrészt alkamasint annak következtében, hogy egyetlen hazai vetélytársa, a pécsi egyetem, hittudományi és úgy látszik orvostani karral nem birt — bár Szalay József azon állítását (A magyar nemzet tört. II. p. 338), hogy «tanárai között *előkelő* magyar, német és olasz tudósok neveivel találkozunk, a kiket (Zsigmond) kétségkívül [?] igen jól javadalmazott» és a kik Zsigmond «tudományos társaskörét» kepezték (i. m. p. 329), túlzottnak kell tartanunk. Hozzájárult még, hogy a bécsi szomszéd egyetem is tőle telhetőleg támogatta az ifjú főiskolát. Artisticus (bölcészeti) facultása 1396. július 2-ikán Horawi János mestert, ki a budai egyetemhez meghivatott tanárnak, felmentette a bécsi egyetemen tartandó előadásaitól²⁴), 1412 és 1415-ben pedig az ó-budai egyetemnek két baccalaureusát, Briccius de Pest-et és Nicolaus de Themesswar-t minden nehézség nélkül felvette a bécsi baccalaureusok sorába ²⁵) és ezáltal megadta nekik az engedélyt, hogy segédtanári minőségben az előkészítő tudományokban a bécsi egyetemen előadásokat tarthassanak.

Még inkább bizonyít az ó-budai egyetem virágzása mellett azon körülmény, hogy 1415-ben a konstanzi zsinaton legkevesebbat tanár által, két theologus (egyikük egyházjog tanára is volt), egy orvos, három jogász és talán még egy bölcész által volt képviselve ²⁶), mi arra enged következtetni, hogy az egyetemen jóval nagyobb számban voltak a tanárok; és hogy mennyit nyom e körülmény, bizonyítja pl. a heidelbergi egyetem története, mely egyetemnél eleinte (1385 táján) mindössze öt tanárból, egy theologusból, egy decretistából, és három artistából állott

a theologiai, jogtudományi és bölcsészeti kar (V. ö. Paulsen, Hist. Zeitschr. 1881. p. 263). Abból ugyan, hogy a követek közt egy magister medicinæ is előfordul, nem merném következtetni, hogy az ó-budai egyetem orvosi kara az egy Clostein Simonon kívül más tanárt is magáénak mondott, azért nem, mert a középkor legtöbb egyetemén alig volt több egy-két orvostanárnál és ezek is nem ritkán szüneteltek előadásaikban (v. ö. Paulsen i. m. p. 305. 306), de a többi karbeli tanárok sokkal nagyobb számára talán mégis szabad képviselőik elég tekintélyes számából következtetni, annál is inkább, mert csak nem tehetjük föl, hogy az egyetem tanárainak csak kisebb része maradt távol az előre láthatólag több évig eltartó zsinatról.

A követség oka az egyházi szakadás volt. XXIII. János pápa ugyanis az 1414-ik év közepe táján (a bécsi egyetem 1414. július 25-ikén kapta a meghívást) felszólította Európa egyes egyetemeit, hogy küldjenek követeket a konstanzi zsinatra, és azt látjuk, hogy a pápa ezen meghívásának a párisi, kölni, bécsi, heidelbergi, prágai, aureliai (?), londoni, erfurti, heldenburgi, avignoni, bolognai, krakkói és oxfordi egyetemeken kívül az «Universitas Sundensis» is engedett. Hogy hány követet küldött az ó-budai egyetem, nem tudjuk meghatározni, és csak azt tarthatjuk valószínűnek, hogy az a hat-hét tanár, ki az ó-budai egyetem részéről a konstanzi zsinaton az esztergomi érsek kíséretében megjelent²⁷⁾, nem volt mind az egyetem hivatalos küldöttje. A már akkor is nagyon tekintélyes bécsi egyetem pl., melyen azon időben mindig vagy negyven tanár tartott előadásokat, csak két hivatalos követet küldött, kikhez a bölcsészeti kar a maga részéről még két követet csatolt (Aschbach, I. p. 252), de minthogy az ilyen hivatalos küldött az egyetem költségén utazott és tartózkodott a zsinaton, a Konstanczban való tartózkodás pedig személyenkint egy napra egy egész forintba került, az egyetem egynek kivételével ezen hivatalos követeit is visszahívta. Hihető tehát, hogy ama hat-hét budai tanár közül is legalább a fele nem hivatalos megbízás folytán, és így saját költségén tartózkodott Konstanzban. — Ezen hat tanár Lambert budai prépost és egyházjogi tanár²⁸⁾, Clostein Simon az orvostan magistere, Henrik budai prépost és a theologia doctora²⁹⁾, két valószínűleg magyarországi származású tudós: Diernachi Máté a theológiának s az egyházjognak és Wissenburgi Tamás az egyházjognak tanára,

továbbá két *doctor decretorum*: Thadeus de Vico Mercato és Bisznawi Miklós volt, kikhez talán mint az egyetemen bölcsészeti karának követe még Andreas artium magister csatlakozik. — Ész az utolsó biztos adat, mely Zsigmond ó-budai egyeteméről ránk maradt. Milyen instructiókkal látta el az egyetem követeit (a bécsieknek meg volt hagyva, hogy főkép a simonia és az egyházi javaknak méltatlanoknak való elajándékozása ellen lépjenek fel), milyen állást foglaltakel XXIII. János pápával szemben, mikor az egyetemek követeit a zsinatról haza akarta küldeni, mit referáltak küldöiknek, minderről nincs tudomásunk. Azt tudjuk a zsinat actáiból (Hardt, Tomus II. *Rerum Magni Concilii Constantiensis*. 1699. p. 224—237), hogy a schismára és a reformatióra vonatkozó kérdésekben az egyetemek küldöttjei is birtak szavazattal és hogy a zsinaton jelenlevő magyarok a «*Natio Germanica*»-hoz számíttattak (azonkívül volt még *Natio Anglica*, *Italica*, *Gallica* és *Hispanica*, és «*vota non personarum sed nationum censenda erant*»), de mindebből az ó-budai egyetem követeinek magatartására és működésére nem vonhatunk következtetést, úgy hogy még azt sem vagyunk képesek meghatározni, mily része volt az egyetem követeinek a zsinat azon határozataiban, melyek által XXIII. János pápának Magyarországra vonatkozó egyes káros intézkedései orvosoltattak (Fejér, *Cod. Dipl. X. V.* 423, 596, 603). Legfeljebb azt tarthatjuk valószínűnek, hogy 1418-ban a budai egyetem követei is hozzájárultak a többi egyetemek képviselőivel együtt a «*Natio Germanica*» azon határozatához, hogy a székesegyházi kanonokságok egy hatod része csak *theologiæ* vagy *iuris doctores*-nek, vagy *theologiæ baccalaurei formati*-nak, vagy oly *magistri medicinæ* és *magistri artium*-nak adassanak, kik a *magisterium* elnyerése után két, illetőleg öt éven át *theológiát* vagy *jogot* hallgattak, és hogy továbbá a társasegyházaknál fennálló kanonokságok csak egyetemi rangfokkal bíró, graduált, egyéneknek adassanak, több mint 2000 áldozóval bíró plébániák pedig csak *theologiæ* vagy *iuris doctores*-nek, ha ilyenek jelentkeznének. Lehetséges azonban, hogy ezen oly üdvös határozatokat a *clerus passiv* ellenállása következtében nálunk ép oly kevésbé sikerült keresztül vinni, mint a szomszéd Németországban. — Nem valószínűtlen továbbá, hogy a budai egyetem követei is részt vettek azon ünnepi körmenetekben (Reichenthali Ulrik különösen kettőt említ: «1415 am fritag in abrellen vor philippi et

Jakobi», és 1417 úrnapiján), melyeken többek közt a párisi, kölni, erfurti, heidelbergi, bolognai és bécsi egyetem követei is részt vettek, és mely alkalommal minden egyes egyetem képviselői előtt egy aranyozott ezüst pálczát vittek, «*voran den gezachnot was uss welcher schulen er was*». Azt is feltehetjük, hogy követeink a saját maguk érdekében a zsinat végéig Konstanzban időztek, mert nem akarták magukat az egyetemek képviselőinek egy 1415-iki közös határozata értelmében sem az örök kárhozatnak sem javadalmaik elvesztésének kitenni. Végre lehet, hogy a budai egyetem képviselőinek is részük volt 1417. június 16-ikán az egyenetlenkedő «*nationes*» kibékítésében; de biztosat erről sem mondhatunk.

Ép oly kevés biztos tudomásunk van az egyetem későbbi sorsáról. Még csak azt sem tudjuk, rövid idővel Zsigmond halála után szünt-e meg, vagy pedig még Zsigmond viharos uralkodása alatt. Toldy szerint (i. m. I. p. 151) a budai egyetem «ha Zsigmond alatt nem, úgy hihetőleg elegendő alapítvány és népszerűség hía miatt, és mert gazdag egyházra nem támaszkodott, ő utána bizonyosan mindjárt elenyészett.» És hasonlóan mondja Szalay József (i. m. p. 338), hogy «az egyetem nem volt biztosan megalapítva — költségeit talán a rendes jövedelmekből [?? az ó-budai káptalan jövedelmeiből!] fedezte Zsigmond — s alapítója halála után csakhamar felbomlott.» — Wallaszky (Tentam. p. 52. 53 és Consp. p. 112) azt hitte, hogy Zsigmond és Albert halála után az Ulászló és V. László közötti viszálykodások, a török háborúk, és Ulászló eleste daczára az ó-budai egyetem nem ment ugyan tönkre, de még sem bírt «*ad iustam magnitudinem provehi*» és csak Mátyás király által restauráltatott ismét. Mindezt Wallaszky azon körülményből következtette, hogy azon okok között, melyek által indíttatva II. Pál pápa megengedte Mátyásnak, hogy új egyetemet alapítson, az is volt, hogy «*in Hungaria non viget aliquomodo studium generale*». De itt a «nem nagyon virágzik» szavak, ha ugyan annyit tesz, «*non viget aliquomodo*» és nem annyit hogy, «nem létezik», nem az ó-budai, hanem valószínűleg a pécsi egyetemre vonatkoznak. — Laky (i. m. p. 46. 47) szerint «hogy nem emelkedhetett a virágzás ama pontjára, melylyel a pécsi dicsekedhetett, azt rövid fennállásának s annak tudhatjuk be, hogy nem volt a nemzeti hazafias szellem ápolója, élesztője s így — mint Engel megjegyzi — német s olasz tanáraival nem is folyt be nagy mérvben a hazai művelődés emelésére.» De

ezen nézet sem valószínű, mert az egyetem azon tanárai, kiknek származásáról valamit tudunk, az egy Thadeus de Vicomercato kivételével magyarországi származásúak voltak (Diernachi Máté és Wissenburgi Tamás). — Végre Lányi is (I. p. 543) azt mondja, hogy «ez egyetem... Zsigmond király halálát túl nem élte», de már p. 552 ellenmond ezen állításának a következő elbeszéléssel: «Diadalteljes vitázatot ünnepelt a budai egyetemenél 1444-ben Mihály pálos szerzetes, sorbonnei tudor. Tárgyául a boldogságos szűz szeplőtlen fogantatását vevé, melyet más tanult szerzetes ellenében az egyetem polgárai előtt védelmezett. Ellenese fennhangon kiáltá ki az ellenvetéseket, úgy, hogy Mihály tudor hirtelen elnémula s mindenek bámulására megadást szinelve, a szószékről lelépett. Másnap az egyetem tábláján fenemlített tannak részletes tételeit akármely tudós ellen védelmezni vállalkozott. Mind a tárgy fontossága, mind a sorbonnei tudor tegnapi vélt kudarcza s mai fennen bizakodó felhívása folytán a kitüzött órára az egyetem csarnokában a deákokon kívül Ulászló király, főurak, előkelők mind megjelentek. Mihály atya ekkor általános helyeslés közt győztesen védelmezte a maga tételeit.» Hasonlóan nyilatkozott Lányi «Magyar katolikus clerus érdemeinek történet igazolta emléke» (1848) című munkájában p. 94: «Mihály atya paulin szerzetes . . . Budára érkezve az egyetemenél oktatott, a szeplőtlen fogantatás tanját a király, főpapok s uraknak legnépesb gyűldéjében védelmezé, mely tárgyról írt is, azon fölül a szent lélekről, a remeték cselekvényiről s a paulin közgyűldék beszédeit írta le». És Pfeiffer Antal is (A Magyar irodalomtörténet, tanügy éskönyvnyomda 1450—1500-ig. Budapest, 1877. p. 21) hivatkozik Mihály paulinusnak 1444-ben a budai egyetemen tartott vitázatára. E szerint tehát a budai egyetem még 1444-ben is virágzott volna. De ha megnézzük Lányi forrását, a «Fragmen panis corvi seu reliquiae annalium eremicœnobiticorum ordinis fratrum eremitarum . . . Viennæ 1663» című művet (p. 20), látni fogjuk, hogy mind a mit Lányi idézett elbeszélésében a budai egyetemenről olvasunk, Lányi saját toldaléka³⁰). — Nem kevésbbé hibás végre Lányinak egy Wallaszky főntebb említett hibás nézetéből kiinduló állítása (Kath. clerus érdemei. p. 84), hogy t. i. Zsigmond király egyeteme még Mátyás király korában is fenállott, és hogy az 1481. táján a budai dömések zárdájában elhe-

lyezett egyetem Zsigmond egyetemével azonos ; megezáfolja ezen föltervést a Mátyás király egyetemének alapításáról való egyetlen forrásunk, Níger Péter, ki a budai egyetem alapítását világos szavakkal Mátyás királynak tulajdonítja.

Az Universitas Budensis elenyésztenek idejét és többi körülményeit tehát még sokkal sűrűbb homály fűdi, mint keletkezéseét, és úgy látszik, le is kell mondanunk azon reményről, hogy a ránk maradt és eddig napfényre került adatok nyomán valamikor a föntebb közlötteknél biztosabb és határozottabb eredményekhez fogunk jutni.

IV. A pozsonyi egyetem.

De nem sok évnek kellett elmúlni, míg Magyarország ismét teljes egyetem birtokában volt, melyen nemcsak, mint Pécsen, úgy szólván kizárólag a jogot, hanem a többi tudományt is előadták. Azon férfiú, ki ezen új főiskola alapítását indítványozta, kétségkívül Vitéz János volt, kinek buzditására Mátyás király annál készebb volt új egyetemet létesíteni, mert jól tudta, hogy teljes főiskola híjában több, kivált szegénysorsú olyan alattvalója, ki a tanulmányokhoz szép tehetséggel és képzettséggel bírt, inkább elhanyagolta további kiképeztetését, semminthogy messze földre, idegen országba ment volna egyetemre ; mert hogy a vagyonosabbak mint Németországban, úgy nálunk is teljes hazai egyetem felállítása után is nagy számmal fogják fölkeresni a párisi, bécsi, bolognai, ferrarai és paduai egyetemeket, hol a bölcsészeti, theologiai, jogi és humanisticus tanulmányok leginkább virágoztak, az iránt Mátyás király is aligha kételkedett. — Mátyás kérésére II. Pál pápa 1465. május 19-ikén Vitéz Jánoshoz és Janus Pannoniushoz intézett bullájában, melyet nem tudom, nem az akkortájban mint a magyar király követe Rómában időző Janus Pannonius eszközölt-e ki, felhatalmazta a primást — az okmány folyamában a pápa, mint Fraknoi is észrevette, csak egy főpaphoz szól — hogy az ország bármely városában vagy helységében, melyet a király e célra kijelölne, egyetemet alapíthasson minden facultással, cancellári hivatallal és tanárainak rendes fizetésével. Megengedte továbbá, hogy az új egyetemet a bolognainak mintájára berendezze, annak minden statutumát, szokását és rendeletét a pápai széktől

nyert megerősítés után átvegye, és adandó alkalommal alkalmas és képzett egyéneket minden egyetemi rangra promoveáljon és rangjának jelvényeivel felruházzon ³¹⁾. A pápai megerősítésben foglalt ezen engedélyt igénybe vette-e Vitéz, egyetemét csakugyan a bolognai egyetem mintájára rendezte-e be, nagyon is kétes. A bolognai egyetemen a tanulók a «citramontani» és «ultramontani» két nagy csoportjára oszoltak, tanáraikat maguk választották egy-egy évre, évenként egy-egy rectort választottak maguknak, kinek kötelessége volt a tanulók javát előmozdítani, a szabályok megtartása fölött őrködni, a tanulók közt vagy ezek és idegenek közt fenforgó perekben bíraskodni és negyven solidust (= 3 frt.) túl nem haladó ügyeket húsz nap alatt elintézni; beleegyezése nélkül egy tanulót sem lehetett a püspök vagy tanár elé idézni (V. ö. Lányi, Egyháztört. I. p. 549. 550). Mindez a «citramontani» és «ultramontani»-féle beosztás kivételével olyan dolog ugyan, melyet a pozsonyi egyetemen is keresztül lehetett volna vinni, de ha megfontoljuk, hogy egész közép Európában csak az 1460-ban alapított baseli egyetemen követték a bolognai rendet, de ott is csak rövid ideig, 1481-ig, és csak annyiban, hogy az egyetemi tanulókra bízta a rectorválasztást; és ha továbbá tekintetbe vesszük, hogy biztos tudomásunk szerint a pozsonyi egyetem tanárait a cancellár, Vitéz nevezte ki, és peres ügyeit nem a rector, hanem a cancellár intézte el, bátran állíthatjuk, hogy a pozsonyi egyetem nem a bolognai módjára volt berendezve, mint azt Lányi is hitte, hanem a francia és német egyetemek módjára. Ilyenformán tehát Vitéz nem is szorult újabb pápai megerősítésre és annál hamarabb mindjárt hozzáláthatott az egyetem felállításához, mi azonban meglehetősen hosszú ideig tartott, némelyek véleménye szerint ³²⁾ azért, mert Vitéz minden áron Esztergomban akarta az új egyetemet felállítani, de valószínűleg azért, mert a tanárok összegyűjtése stb. sok időt vett igénybe; legkevesbbé valószínű Laky Mátyásnak azon föltevése (Művelődésünk tényezői Zsigmond alatt. Budapest. 1876. p. 43), hogy az «esztergomi nagyobb szabású főtanoda», melyen 1325-ben többek közt egy János nevű honti főesperes, az orvostudományoknak (artium in medicinis), egy András nevű egyén pedig a széptudományoknak (artium liberalium) tanára volt, a «Vitéz-féle főtanodával» (a pozsonyi egyetemmel?) összeolvadt, mely föltevés természetesen a pozsonyi egyetem késő inaugurálásának okára

vonatkozó föntebbi gyanításunkkal nem épen könnyen volna összeegyeztethető.

Mátyás király azt határozta, hogy Pozsonyban (Istropolisban) legyen az új egyetem széke, az országnak Buda után talán legjelentékenyebb városában, hol a virágzó bécsi egyetemnek közelsége is buzdítólag kellett hogy hasson az új főiskola tanáraitra és hallgatóira. Gmaintl István, a városnak egy kiváló és érdemes polgára nem rég figyermek nélkül elhalván ³³), Mátyás király a fiskusra maradt házáat, mely a prépostság keleti oldalán közel a város falaihoz a királyi kertek közepette a mai jogakademia helyén állott ³⁴), oda ajándékozta az egyetemnek, egy szépen épített kőfal által egészen a szomszéd plébániai temetőig megnagyobbíttatta, és elrendelte, hogy a ház egyik felében a tantermek, másik felében pedig régi egyetemi szokás szerint a tanárok és (kétséggkívül bizonyos lakbér fejében) a tanulók lakásai legyenek, a mi természetesen ki nem zárja azon lehetőséget, hogy a tanulók egy része helyszűke miatt az egyetemi épületen kívül magisterek által vezetett úgynevezett bursákban volt kénytelen lakást keresni. Az ellenkező eset állott be az 1456-ban alapított greifswaldi egyetemen, hol a collegium maius artistarum-ban hat tanár és kétszáz tanuló, a collegium minus artistarum-ban négy tanár és százötven tanuló számára volt hely (a tanulók közül mindegyik átlag egy forintot fizetett évenként szobájáért), de ezen épületek túlságosan nagyok voltak az egyetem csekély számú hallgatósága számára.

A feladat legnehezebb és legköltségesebb részét, a tanárok megszerzését, Vitéz magának tartotta fenn ³⁵), a mint egyáltalában az új egyetem felállításában oly nagy része volt, hogy kortársai, mint pl. a bécsi egyetem hittani kara, a pozsonyi egyetemet, melynek Vitéz csak cancellárja ³⁶) volt, az ő egyetemének is nevezték. Igyekezeteit aránylag rövid idő alatt a legszebb siker koronázta, úgy hogy sikerült neki a pozsonyi főiskola számára több oly tanárt megnyerni, kikre minden egyetem joggal büszke lehetett volna.

1467. július 18-ikán Esztergomból írt levelében már fel szólíthatta Pozsony városának hatóságát, hogy a tanárokat, kiket Esztergomból Pozsonyba küldött, hogy az előadások végre elkezdődhessenek, valamint a tanuló ifjúságot, szívesen fogadják és minden kellemetlenség és bajtól megóvják ³⁷). A levél kelte

után harmad napra (jul. 20-ikán) a tanárok egy része — egy másik részét már június vége felé, egy néhány nappal az egyetemnek az esztergomi csillagdában történt «instituciója» után Pozsonyban találjuk — meg is érkezett Pozsonyban, és a város előjárósága által csibével, hallal, süteménynyel, mindenféle gyümölcsessel és borral — a középkori egyetemi tanárok szegényes életmódját tekintve — fényesen megvendégeltetett³⁸). De az előadások akkor, úgy látszik, még nem kezdődtek meg, és július vége felé már későn is lett volna. A prágai egyetemen július 14-étől augusztus 25-ikéig (Tomek, p. 30), a bolognai egyetemen augusztus elsejétől október közepéig tartottak a szünetek (Lányi, Egyháztört. p. 554), a bécsi egyetemen a juristák és artisták július 13-ikától augusztus 16-ikáig, a theologusok, úgy mint a párisi egyetemen, június 29-ikétől szeptember 15-ikéig, az orvosok szeptember 7-ikétől a jövő tanév elejéig, azaz október 14-ikéig szüneteltek (Aschbach, I. p. 63), és épen nem valószínű, hogy a pozsonyi egyetemen a szokásos rendet annyira fölforgatták volna, hogy július végével kezdték volna az előadásokat, mikor még azonkívül az egyetemi épület, melyet csak augusztus hó folyamában alakíttatott át a város új rendeltetésének megfelelően, el sem készült még egészen. Azért azonban a tanárok jelenléte Pozsonyban július vége felé még sem volt fölösleges; egyrészről a végett, hogy az új egyetemhez a tanév kezdete előtt is már tóduló ifjúságnak legyen kihez fordulni, másrészről, hogy a tanárok maguk kellően elhelyezhessék és berendezhessék magukat, nagyon jó volt az a pár heti időköz, mely őket az első egyetemi tanév megnyitásától elválasztotta. — És a legszebb auspiciumok között nyílt meg ez az első tanév, ha az ifjú főiskola tanári karát tekintjük. Köztük első helyen korának legnagyobb csillagásza Joannes Regiomontanus érdemel említést, kit Vitéz még 1467-ben megbízott a «Tabulae directionum» megírásával és Esztergomból mint a quadrivium tanárát Pozsonyba küldött³⁹), hol Regiomontanus valószínűleg előadta már több mint száz évvel Galilaei előtt a föld mozgásáról szóló tanát. Továbbá azt említi Vitéz Pozsony városának tanácsához intézett említett levelében, hogy egy bizonyos «Magister Petrus⁴⁰) doctor artium et medicinae»-n kívül, ki hihetőleg egymaga képezte az új egyetem orvosi karát, még két jelentékeny tanárt⁴¹) küld az egyetemhez. Az egyik «Magister Martinus doctor artium», és Toldy feltevése szerint (II. p. 24) a szabad

művészetek tanára, kétségtől Ilkusch Márton volt, kitűnő astrologus és Vitéz Jánosnak, valamint Mátyás királynak kiváló kedvence, kivel később a budai egyetemen is találkozunk; a másik, «frater Johannes, doctor decretorum et magister sacrae theologiae», ki Toldy feltevése szerint (II. p. 24) az egyházi jog- és hittudományt tanította, alkamasint azonos Gattus Jánossal, ki a XV. század második felében a theológiában, matematikában, astronomiában, philosophiában, és a kánoni s római jogban való alapos ismeretei által nagy hírre tett szert, és egy ideig Esztergomban Vitéz udvaránál tartózkodott, hol egyszer Mátyás király tudományos vitában fényesen legyőzte őt.

Ugyanazon levelében Vitéz más tanároknak közel megérkezését is kilátásba helyezte, kikért részint Francia-, részint Olaszországba küldött volt, másrészt pedig a bécsi egyetemnek egy pár jelentékeny tanárát is meg akarta nyerni új egyeteme számára. Mindenekelőtt egy szepesi hazánkfíára, Krumpachi Koch Lőrinczre, vetette szemeit, ki valószínűleg már 1449-ben jött a bécsi egyetemre, 1461-ben bécsi magister artiummá lett, 1462-ben mint a hittudományi kar jeles tanulója ünnepi szent beszédet mondott⁴²), 1463-ban a «magyar nemzet» procurátora volt a bécsi egyetemen, és eleinte többnyire a mértannal foglalkozó szerzőkről tartott előadásokat. De itt Vitéz váratlan nehézségekre akadt. A bécsi egyetem szabályai szerint ugyanis a hittani kar tanulóinak vagy akár bölcsészettudoroknak (artium magistri-nek) is hat évig kellett theologiai collegiumokat hallgatni, mielőtt a theologiai baccalaureatus elnyeréséért folyamodhattak volna. Ha azután a hittani kar jónak látta a jelölt folyamodványát tekintetbe venni, meghatározott az ó- és új szövetségből egy szakaszt vagy könyvet, melyből a jelöltnek egy tanár, «doctor regens», felügyelete alatt két éven át előadásokat kellett tartani, mely előadások befejezése után már nem mint «Biblicus», hanem mint «Sententiarius» köteles volt Petrus Lombardus scholasticus Sententiáinak első két könyvét egy egész éven keresztül előadni. Csak ezen három évi cursus befejezése után volt a jelölt theologiai baccalaureus, «Baccalaureus in Theologia formatus» (V. ö. Aschbach, I. p. 106) és csak mint ilyen tarthatott valamely egyetemen theologiai rendes előadásokat. Krumpachi Lőrincz pedig, bár már legkésőbb 1462-ben a hittudományi kar hallgatója volt, nem tudjuk mily okból, de

lehet hogy azért, mert egy-két évig nem járt az egyetemre, még 1469. augusztus havában sem volt a baccalaureatus elnyerésére szükséges bibliai felolvasások tartására feljogosítva, miért is Vitéz mindenek előtt szükségesnek látta, hogy úgy mint egy pár nappal azelőtt egy másik pártfogoltjának, Grueber Mátyásnak, úgy most Krumpachi Lőrincznek is megszerezze a kérdéses jogot ⁴³).

Rövid idővel azután egy lépéssel tovább ment. Ugyanazon év október 20-ikán kéréseire Krumpachi Lőrinczet felmentették a bécsi egyetemen tartandó bibliai előadásai alól (a liber Sapientiae és az Epistola ad Colossenses alól) azon feltétel alatt, hogy a helyett Pozsonyban tartsa meg azokat. És Krumpachi Lőrincz részben eleget is tett ezen feltételnek, a mennyiben tudjuk, hogy 1470-ben a primás meghagyásából és a bécsi egyetem utólagos jóváhagyásával a pozsonyi egyetemen a bibliai előadások mellőzésével mindjárt Petrus Lombardus Sententiáinak első két könyvét adta elő, és hogy csak 1471. február elején tért vissza Bécsbe, hogy a bécsi egyetemen előadásait folytassa és így megszerezze magának a jogot bécsi baccalaureusnak címezni magát. Vajjon Vitéznek másik pártfogoltja, Grueber (Gruber?) Mátyás is tanárkodott ez időben a pozsonyi egyetemen, bizonytalan. Schier ugyan azt mondja, hogy Grueber 1468. május havában, szerinte ugyanazon időben mint a mikor Grueber néhány társa Pozsonyba ment tanítani, leköszönt a rózsa-bursa igazgatóságáról és ezután az egyetem actáiban mint távollevő említették, és ebből azt következteti, hogy Grueber, Vitéznek különös kedveltje, szintén meghivatott a pozsonyi egyetemre. Csakhogy ezen következtetés nem egészen valószínű, mert tudjuk, hogy Grueber 1469-ben még Bécsben volt és ezen év augusztus 17-ikén Vitéz kérésére megbízott Szt. Pálnak Timotheushoz intézett első és második levelének és Titushoz intézett levelének fejtegetésével, de arról semmit sem olvasunk az egyetem jegyzőkönyveiben, hogy, úgy mint Krumpachi Lőrincz, ő is engedélyt kapott ezen előadásait a pozsonyi egyetemen megtartani. Ha különben mégis tartott Grueber előadásokat a pozsonyi egyetemen, az ifjú főiskola ennek csak hasznát vehette, annál inkább, mert nem lehetetlen, hogy Grueber nem csak későbbi kedvencz tárgyáról, a theológiáról, hanem, úgy mint Bécsben a magisteri méltóság elnyerése óta (1462), úgy Pozsonyban is Euklidesről, Boëtius de consolatione-ról és Aristoteles metaphysikájáról és libri

posteriorum-járól is tartott előadásokat. — Annál biztosabban tudjuk, hogy a bécsi egyetem bölcészeti karának egy másik még jóval jelentékenyebb tagja, a görög nyelvben is jártas licenciatus theologiae Hittendorfi Schrickher Miklós (1442. óta magister artium, 1456. és 1460-ban a bölcészeti kar dékánja, 1467 óta licenciatus s. theologiae) szintén tartott az «Universitas Histropolensis sive Posoniensis»-en előadásokat; 1470-ben brünni Murer István mester által arra kérte a bécsi egyetem bölcészeti karát, hogy kölcsönözzön neki könyvtárából előadásai számára egy könyvet, és a kar nem habozott kérését teljesíteni ⁴⁴).

A mint tehát mindebből kitűnik, a pozsonyi egyetem tanári kara mindjárt az első években igen tekintélyes tudósokból állott, és fényének emelésére nem szorultunk arra, hogy olyan tudósokat is pozsonyi tanároknak mondjunk, kikről nem lehet bebizonyítani, hogy csakugyan a pozsonyi egyetem tanárai voltak. Így Schomberg György alcancellárról azt hiszi Rimely ⁴⁵), hogy az új egyetemen jogi előadásokat tartott, és hivatkozik a pozsonyi káptalani könyvtárnak egy kéziratára, melyet György a káptalan beleegyezésével úgy az egyetemen, mint az egyetemen kívül használt. Csak kár, hogy ez nem 1467-ben történt, mint Rimely állítja, hanem 1461-ben, mikor még nem volt Pozsonyban egyetem. Ugyancsak Rimely egy bizonyos doctor Angelust és Hasleiteni Prechtl Wolfgang doctort és magistert, kik később pozsonyi kánonokok voltak, szintén pozsonyi tanároknak mond, de csak azért, mert a pozsonyi káptalan 1472-ben mindkét tudort megvendégelte, és a káptalan számadási könyvében ez alkalommal Prechtl mint «quondam ordinarius professor» említetik ⁴⁶). De következik-e ebből, hogy Angelus doctor tanár volt, és hogy Prechtl épen pozsonyi tanár volt? Nem. — Ép oly kevésbé biztos, hogy Brandolini Aurél az volt, pedig az újabb írók, mint Wallaszky, Toldy, Lányi, Fraknoi, Geist, Rakovszky, Pfeiffer és Rimely, egyhangúlag elfogadták Schier idevágó feltevését. Schier ugyanis azt hitte ⁴⁷), hogy Philippus Bergomensis, mikor azt mondotta Brandoliniról, hogy sok éven át Budán és Esztergomban (Strigonii) tanárkodott, összetévesztette Esztergomot Pozsonynyal, Strigoniumot Istropolissal, mely utóbbi névvel némelyek állítólag Esztergomot is jelölték. Csakhogy az ilyen feltevés még nem bizonyítás. Hogy Brandolini legalább Vitéz élete alatt a pozsonyi egyetemen nem

lehetett tanár, kitűnik azon körülményből, hogy még 1482-ben Rómában tartózkodott és különben is valószínű, hogy csak 1489. telében jött hazánkba Mátyás király udvarához. Azt mondja legalább «De comparatione reipublicæ et regni» című kiadatlan munkájának (cod. Laur. pl. LXXVII. cod. XI) Medici Lőrinczhez Mátyás király halála után intézett dedicációjában: «Ego quum essem ex optima et florentissima republica oriundus et apud *Matthiam* præstantissimum Pannoniorum Regem a quo ex urbe Roma fueram accitus, hyeme proxima commorarer, velletque animus qui nihil agere non potest aliquo se opere exercere . . . ». Hogy pedig Brandolini nem egyetemi tanár, hanem Mátyás király társalgója volt, kitűnik abból is, hogy 1490. elején Mátyást Bécsbe kísérte (Schierp. 27), a helyett hogy az egyetemen előadásokat tartott volna.

Azonkívül, hogy egyeteme számára jeles tanárokat szerzett, Vitéz különben is mindent megtett, hogy egyetemét emelje és hogy tanárainak s tanulóinak kedvében járjon, de egyúttal magának és utódainak fentartsa az egyetem fontosabb ügyeire való befolyást. Kétségtől azért tért el az egyetem iurisdicciója dolgában nem csak a bolognai és a bécsi egyetem újabb törvényeitől, melyeknek értelmében az egyetemnek választott rectora intézte el az egyetem tagjai közt és az ezek s idegenek közt fenforgó peres ügyeket, hanem az 1384-ig dívó régibb bécsi szokástól is, mely az egyetem rectorának és négy procurátorának tartotta fenn a bűnös elítélését, a nagyprépostnak pedig a büntetés nemének megszabását (Aschbach, I. p. 13 és 39, Lányi, Egyházt. p. 550). Vitéz mindezt az egyetem cancellárjának jogkörébe tartozónak nézte, és csak az egyetemi polgárok nagyobb kényelme végett hagyta meg 1469. április 26-ikán⁴⁸), hogy az egyetem helyettes cancellárja, Schomberg (vagy Schönberg) pozsonyi káptalani prépost, Mátyás királynak kedves embere és a tudományok meleg barátja, valamint valamennyi utódja, a Duna, a Morva, a Vág és a morva határ között elterjedő területen, úgyszintén a Csalóköz egy részén a «regimen morum»-ot gyakorolja és minden egyházi vagy világi peres ügyben ítéljen, azokat kivéve, a melyekben a felek magához a primáshoz felebeznének. Rövid idővel azután, ugyanazon év augusztus 13-ikán kelt pápai bulla által a helyettes cancellár tekintélye még inkább gyarapodott. Azon napon ugyanis II. Pál pápa Mátyás királynak és a pozsonyi káptalannak kérésére a pozsonyi káptalani prépostnak

és egyetemi alcancellárnak megengedte⁴⁹⁾, hogy a főpapi díszjelvényeket, névszerint a mitrát, s pálczát és a gyűrűt stb. viselhesse és dioecesisében, ha magasabb rangú főpap nem volna jelen, a mise, vecsernye és matutina után az ünnepélyes áldást kioszthassa.

Schomberg György és közvetlen utódja Sankfalvai Antal (ki 1486-tól 1502-ig volt pozsonyi prépost) voltak kétségekívül az egyedüli pozsonyi prépostok, kik egyszersmind az egyetem vice-cancellárjának hivatalát is viselték; nemsokára Mátyás királynak halála (1490) után az egyetem megszűnt létezni. Azon per alkalomával ugyanis, mely 1543-tól 1551-ig Ujlaki Ferencz győri püspök s pozsonyi prépost és Kajrói Simon pozsonyi polgár között egy régentén az egyetemhez tartozott telek miatt Pozsony városának hatósága előtt folyt⁵⁰⁾, Jeccelius Balázs bécsi ügyvéd és Ujlaki Ferencz tanubizonyságából megtudjuk, hogy a pozsonyi egyetemen Mátyás király életének végéig többet avattak föl baccalaureussá, és hogy csak Mátyás királynak halála után hagyták el tanárai és tanulói az egyetemet az I. Miksa és II. Ulászló között kitört ellenségeskedések következtében⁵¹⁾. Ezen tanuvallo-mással szépen megegyezik azon körülmény is, hogy az 1486-ban elhunyt Schomberg György prépost sírkövén «huius Universitatis IstropolitaneVicecancellarius»-nak neveztetik, és hogy az 1476. után Magyarországra költözött Ugoletti Tádé híres olasz humanista, egy meghitt barátjának állítása szerint, Olaszországban 1488-ban nem csak a Corvina számára, hanem a pozsonyi egyetem számára is vásárolt könyveket⁵²⁾, és hogy mind azon adatunk, melyek az 1480-ban még a legjobb karban levő⁵³⁾ egyetemi épületnek gyors pusztulásáról ránk maradtak, mint később látni fogjuk, 1491-ből és 1492-ből, azaz a Mátyás király halála utáni időből valók, ugyanazon időből, melybe Jeccelius és Ujlaki az egyetem feloszlását helyezték. Mindezzel szemben tehát alig fogjuk pártolhatni azok nézetét⁵⁴⁾, kik azt hiszik, hogy az egyetem mindjárt Vitéznek 1472. aug. 10-ikén bekövetkezett halála után megszűnt létezni, és ezen nézetüket Jeccelius és Ujlakinak azon állításával akarják igazolni, hogy a pozsonyi egyetemen több baccalaureust promoveáltak, miből Schier és Toldy azt következtetik, hogy az egyetem nem állott fel elég hosszú ideig arra, hogy a magisteri méltóság elnyerésére szükséges cursust valaki rajta végig hallgathatta volna. De ezen nézettel szemben elég azon körülményre hi-

vatkoznunk, hogy a magisteri cursus többnyire négy évig, sőt gyakran csak három és fél évig tartott⁵⁵), és így 1467-től 1472-ig bizony lehetséges lett volna a pozsonyi egyetemen magistereket is promoveálni; a miért is Ujlakinak és Jecceliusnak kérdéses állítását, melyre Schier és követői következtetéseiket építették, a valóságnak egészen meg nem felelőknek kell tartanunk. — Az a mit az egyetem további viszontagságairól különben hallunk, nem segíti elő az imént tárgyalt vitás kérdés eldöntését. Tudjuk, hogy 1471. június 8-ikán, illetőleg 1472. okt. 13-ikán a bécsi egyetem bölcészeti kara Kirchdorfi Vöorchlinger Péter pozsonyi baccalaureust felvette a bécsi egyetem baccalaureusainak sorába⁵⁶), hogy 1473-ban «Johannes Flechtner de Hirsperg Baccalareus Universitatis Histropolensis» a bécsi egyetemen tanulónak beiratkozott (Fraknói, Magy. tanárok stb. p. 73), és hogy 1550. táján egy tanu a pozsonyi hatóság előtt azt állította, hogy a pozsonyi egyetemen promoveált baccalaureusok közül csak egy Allerlay nevéről hallott⁵⁷).

Legfeljebb annyit mondhatunk még elegendő biztossággal, hogy az egyetem, ha Vitéz halálát majdnem két évtizeddel túlélte is, még Vitéz élte idejében legjobb tanférfaait elvesztette. — Krumpachi Lőrincz, ki még 1471. elején Pozsonyban előadásokat tartott volt, ugyanazon évnek nagyobb részében Bécsben volt kénytelen Lombardus Sententiáit magyarázni, nehogy elveszítse jogát, hogy bécsi egyetemi theologiae baccalarius formatus-nak ezímezze magát⁵⁸). Hogy azután még egyszer visszatért volna Pozsonyba, nem valószínű, annál kevésbbé, mert már 1473. nov. 11-ikén mint megholt említették (Schier p. 26). Joannes Regiomontanus még 1471-ben elhagyta Magyarországot és Nürnbergben telepedett le⁵⁹); Joannes Gattust már 1469-ben Siciliában találjuk⁶⁰), és így aránylag rövid tartózkodás után a pozsonyi egyetemet épen legjobb tanárai még Vitéz halála előtt odahagyták. Az egyetemnek későbbi sorsáról már föntebb is szó volt. Láttuk, hogy Mátyás király halála után a II. Ulászló és I. Miksa között kitört háború véget vetett a pozsonyi egyetemenek, melynek története ezen időponton túl csak az egyetemi épület történetéből áll. Ezen épület egyik részét, mely régentén a tanároknak és tanulóknak lakhelyéül szolgált, «cessante seu extincto iam dudum studio» Ulászló és Corvin János 1492. május elsején elajándékozták⁶¹), másik része mindinkább roskadásnak indult: 1491-ben fegyvertárnak használ-

ták⁶²), 1492-ben pedig a város, mely az egyetem felállítására alkalomával az egyetemiépületnek szánt Gmainthlfele házat új czéljának megfelelőleg tetemes költséggel átalakíttatta volt⁶³), a közel szomszédságban fekvő «Schusterthurm» tatarozására szükséges cserépet az egyetemi épület házfedeléről szedette⁶⁴).

V. Mátyás király budai egyeteme.

Még huzamos idővel a pozsonyi egyetemnek díctelen feloszlása előtt Mátyás király a pozsonyi egyetemet egy másikkal, nagyobb szerűvel akarta helyettesíteni, melyet nem az ország határán, hanem birodalmának fővárosában akart felállítani. Alkalmassint a nélkül, hogy a pápai jóváhagyásért folyamodott volna — az 1465-ben nyert felhatalmazást joggal elegendőnek tarthatta — és a nélkül, hogy terveit a nyilvánosságra hozta volna, hozzáfogott az új egyetem építéséhez, nem tudjuk biztosan mely évben, de talán 1480. körül⁶⁵), mikor az új egyetem egyik ágát a budai döméseknél felállította, vagy épen már 1475. táján, mikor Carbó Lajos állítása szerint új egyetem alapításának eszméjével foglalkozott és ezen új alkotása számára kitűnő olasz tudósokat akart megnyerni⁶⁶). Az óriási épületnek tervrajzát Heltai, ki alapfalait maga is látta, Brodaries István váci püspöktől tudta meg⁶⁷); magyar krónikájában következő leírását adja⁶⁸):

A Duna mellett Budán alul egy óriási épület alapfalait vetteté fel és a föld fölött némi magasságban felrakatá, a nélkül, hogy megmondta volna valakinek, mit akar oda csináltatni. De titokban mind meggondolta és megbeszélte volt az építésszel, minémű lenne az az épület. Ugy tervezték, hogy az épületnek két piacza legyen; az egyik, a felső, Bécs felé, igen hosszú, a másik félannyi. A felső piacon pedig úgy rendelte, hogy három oldala hét emelet boltos kamarából álljon, melyeknek ablakai egyrészt Buda felé, másrészt a Duna felé legyenek. Ezen kamarák előtt az udvarban a fal mellett köröskörül egymás fölött öt folyosót akart építeni, melyek széles garádicsok által lettek volna egymással összekapcsolva és oly szélesek lettek volna, hogy a deákok mind beleférték volna és ott hallgatták volna az előadásokat. Azonkívül pedig a piaczt hét részre akarta szakítani⁶⁹), melyekből folyosókon az emeletek alatt a Duna mellett levő árnyékszékekre lehetett

menni, és mindegyik szakasz piacának közepére, azaz a nagy piac mind a hét szakaszába, egy-egy faragott oszlopot akart állíttatni, mely oszlopok mindegyikének oldalában a tanárok cathedrái állottak volna, úgy hogy az első oszlop mellett grammatikát olvastak volna, a második mellett dialektikát, a harmadik mellett rhetorikát, a negyedik mellett arithmetikát, az ötödik mellett zenét, a hatodik mellett geometriát, a hetedik mellett astronomiát, még pedig nemcsak nappal, hanem éjjel is, mikor az oszlopok fölött elhelyezett kristálylámpások világították volna meg a piacot, ha ugyan hajlandók vagyunk Heltai ezen adatát elhinni, mikor tudjuk, hogy különben nyilvános előadásokat korán reggel és délután szoktak tartatni, és meg volt tiltva a tanulóknak télen kilencz, nyáron tíz óra után a házön kívül maradni (v. ö. Paulsen i. m. p. 419).

Végre a felső, nagy piac negyedik oldalába, mely a nagy piacot a kisebbiktől elválasztotta, akarta a doktoroknak és a lectoroknak házeit csináltatni, minden szükséges szobával és kamarával, melyeknek ablakai, napkeletre a kisebbik piacra lennének, napnyugatra a hosszú, felső piacra az oszlopok felé, északra a Dunára, délre (északnyugatra?) pedig Budára. — A kisebbik piacot következőképen akarta építeni: északi oldalába szép boltokat, szobákat és kamarákat tervezett az orvosok, gyógyszerészek, borbélyok és a betegek számára. Másik oldalába (úgy látszik az épület ugyanazon részébe, melyben, mint láttuk, a doctorok és lectorok laktak) szép pinczék, szobák, boltok és kamarák voltak szánva, melyekben az oekonomus (a cselédes ember) és az egész cselédség laknék⁷⁰), hogy mindenféle borokat, söröket és kenyeret szüntelen árulna nagy bőségben. A napkeleti oldal közepébe az egyik nagy kaput tervezte⁷¹), a déli oldalon a Duna felé pedig az egyetemi épületen kívül lakó mesteremberek boltjait akarta elhelyezni. Evvel szemben azután az alsó (északi) oldalon a Duna mellett a kapu fölé az emeletbe az egész Akademia vagyis az ország fő iskolája prépostjának azaz rectorának lakását tette. És ugyanazon oldalon a kapun alól, a Duna felett egymás mellett csupa konyhát és éléskamrát tervezett, mert nagyobb fegyelem tekintetéből úgy akarta, hogy a negyvenezer tanuló közül az egész éven át egyetlen egynek se legyen szüksége a városba menni, hanem mind ételt, mind italt, mind minden egyéb szükséges dolgot az iskola konyháiból és az oekonomus pinczéiből kaphassanak, illetőleg a

vizet abból az öt kútból (a kisebbik piacon kettő, a nagyobbikon három), melyek vizöket a Dunából kapták és egész éjjel át kristály lámpákkal voltak megvilágítva. Azonkívül pedig a Duna mellett egy uteza mészárost és kenyérsütőt akart letelepíteni és nagy vásárt tartatni, melyet nagy szabadságokkal akart megajándékozni. Végre a rectori hivatal és az oeconomusság számára jeles és nagy jószágot és sok ezer forint jövedelmet akart adományozni, hogy széles e világon ne legyen jobb, szebb és nagyobb iskola a budainál.

Így Heltai. Előadásának zavart és hiányos volta daczára, mely leginkább abban nyilatkozik, hogy az egyetem különféle karairól semminemű felvilágosítást sem ad, és könnyen azon gondolatot kelthetné az olvasóban, hogy a budai egyetemen csak a hét szabad művészetet akarta Mátyás király előadatni a hittani, jogi és orvosi tudomány mellőzésével⁷²), annyit mégis kivehetünk belőle, hogy Mátyás király a budai egyetemet Európa legnagyobb főiskolájává akarta tenni. Azon kérdésre persze nehéz megfelelni, vajjon czélszerű lett-e volna az egyetemi ifjúságot nemcsak az úgy is eléggé szigorú középkori egyetemi disciplinának alávetni, hanem azonfelül még a külvilágtól teljesen el is zárni és legkisebb mozdulatát is szigorú felügyeletnek alávetni. Hogy az egyetemi ifjúság az ilyen túlságos szigort nem jó szemmel nézhette, világos, de az sem valószínűtlen, hogy Buda városának lakossága is ellenezte volna; Bécsben is kénytelenek voltak 1384-ben az 1365-iki alapszabályok módosítása alkalmával felhagyni azon tervvel, hogy az egyetemi ifjúságnak egy külön városrészt engednek át, és itt még nem is lett volna oly szigorú az elkülönítés, mint Budán (Aschbach i. m. I. p. 13 és 32). Többen⁷³) megütözköztek azon nagy számon is, melyre Heltai állítása szerint az új főiskola berendeztetett volna és túlzottnak mondták azt; és nem is lehet tagadni, hogy valamennyi középkori egyetemnek aránytalanul kisebb számú hallgatója volt; így Paulsennek valószínű számításai szerint (i. m. p. 289—303) a jeles bécsi egyetemnek a XVI. század második felében évenként átlag nem 7000 vagy 5000 hallgatója volt, mint eddig hitték, hanem 933, Heidelbergnek 1386-tól 1550-ig átlag 285, Erfurtnak a XV. század közepéig 506, Greifswaldnak 1465-től 1478-ig 103, Freiburgnak 1460-től 1500-ig 143, Baselnak 1460-től 1480-ig 280, 1480-tól 1500-ig 177, Tübingennek 1476-tól 1526-ig 233, Ingolstadtnek 1493-ig 513, és min-

den németországi középkori egyetemnek együttvéve a XV. század második felében 6000—7000 hallgatója. Az egyetlen analog esetre, melylyel eddig a budai egyetemnek negyvenezer hallgatójáról szóló adatot védelmezni akarták (többek közt Toldy is), azon körülményre, hogy a prágai egyetemen 1409-ben 60000 tanuló volt, most már szintén nem hivatkozhatunk többé, mióta Paulsen kiderítette, hogy a prágai egyetemnek 1375-től 1409-ig évenként átlag nem 60000, hanem 676 hallgatója volt, legnagyobb virágzásának idejében pedig, 1380-tól 1389-ig átlag 1027. De azért talán még sincs jogunk Heltai állításának igazságában kételkedni. Mátyás király maga említi Aurelius Brandolininek «*De comparatione reipublicæ et regni*» című kiadatlan munkájában, hogy a párizsi egyetemnek rendszeren 20000, nem ritkán 30000 tanulója van⁷⁴), és ki mondhatja meg most, ezen kétségtől szintén túlzott adat nem-e tényleg felkeltette Mátyás király agyában azon monstruózus gondolatot, hogy Budán negyvenezer tanuló számára egyetemet alapítson? Csakhogy a kegyes sors megkímélte Mátyás királyt a kudarcztól, hazánkat pedig a rengeteg épület felépítésére megkívántató kiadásoktól. Ugyanis az épület soha el nem készült, a nagy egyetem életbe nem lépett, és addig, míg az új egyetemi épület elkészült — és Heltai állítása szerint száz évnél is több kellett volna felépítéséhez — Mátyás királynak le kellett mondani kalandos terve keresztülviteléről, és be kellett érnie egy kisebbszerű főiskola felállításával, ha csak nem akarta birodalmának fővárosát tekintettel a két vidéki egyetemre, a pozsonyra és a pécsire, főiskola nélkül szükölködni hagyni. Így tehát Mátyás király Budán egy kisebb főiskolát állított föl és a többször említett óriási épület elkészültéig a budai dömések kolostorában helyezte el. Niger (Schwarz?) Péternek 1481-ben Velenczében megjelent «*Clypeus Thomistarum*» című művének dedikációjából⁷⁵) tudjuk, hogy Mátyás király Budán egy Universale gymnasiumot, azaz egyetemet állított fel, melyben nemcsak a philosophiát, hanem a theológiát és a szentírást is elő akarta adni. Ezen intézet első igazgatójának Mátyás király Zarai Antalnak, Beatrix gyóntató atyjának és udvari káplánnak tanácsára meghívta Würzburgból Niger Pétert, egy igen tekintélyes tudóst, ki a montpellier-i, salamancai, freiburgi és ingolstadt-i egyeteme-
ket látogatta volt, a héber nyelvben is jártas volt, és csak nem rég

(1477) adott ki Nürnbergben egy a regensburgi püspöknek ajánlott «Tractatus contra perfidos Judæos» című munkát.

E csonka egyetemet a király a dömések kolostorában helyezte el; a rector és a tanárok a királyi pénztárból gazdag fizetést, a tanulók szállást és teljes ellátást kaptak, — minek illusztrálására szolgáljon azon körülmény, hogy középkori egyetemeken ritka tanárnak volt kétszáz forintnál nagyobb jövedelme, és hogy a tanulónak kiadásai évenként átlag húsz forintra rúgtak (v. ö. Paulsen m. p. 435) — és így bátran állíthatjuk, hogy a budai egyetem, mely az ország lakosságának nagy része számára sokkal kedvezőbben feküdt, mint a pozsonyi egyetem, és nem is szorított csaknem kizárólag a jogi tanulmányokra mint a pécsi, a theologia és philosophia követőire nézve, de csakis ezekre nézve, nagyon alkalmas egy intézet lehetett. Másrésről azonban nem lehet tagadni, hogy a budai egyetem, melyen alapítójának intentiója szerint is csak theológiát és scholasticus philosophiát kellett volna előadni, és melynek előttünk ismeretes tanárai is az egy Pancratius Rorbeck kivételével mind theologiæ professorok voltak, a pécsi és pozsonyi egyetemet fölöslegessé nem tehetette. És alkalmasint nem is volt Mátyás királynak szán léka, addig míg nagy egyeteme föl nem épült, a pécsi és pozsonyi egyetemet a budainak concurrentiája által elnyomatni hagyni; a döméseknél elhelyezett főiskola valószínűleg csak alumniatussal egybekapcsolt theologiai főiskola volt (másképp nem is lehetne érteni, hogy tanulói a királytól teljes ellátást és lakást kaptak), melyen a több theologiæ professor mellett egy liberalium artium professor is alkalmazva volt, mivel annak, ki a hittani tudományokban valamely rangot elnyerni akart, előbb liberalium artium magisternek kellett lenni.

Az „egyetem“ további történetéről vajmi keveset hallunk. Egy nem igen megbízható forrásunk mondja, hogy Niger Péter, az egyetem igazgatója és a theologia professora, 1481. táján Badenben meghalt⁷⁶⁾, olvassuk, hogy Ilkusch Márton, a már többször említett udvari csillagjós és budai plébános, ki még 1490-ben is Budán tartózkodott, 1487-ben «arcium et sacræ theologiæ professor»-nak czímezi magát⁷⁷⁾, és hogy a dömés rendnek Budán székelő provinciálisa, Győri Paulinus, valamint a szintén dömés rendű Nicolaus de Cassovia ugyancsak a hittudományok tanára volt⁷⁸⁾. Továbbá

tudjuk Briccius Ciliensis bécsi egyetemi tanárnak két leveléből (1481. október 16-ikáról és 1483. jún. 29-ikéről⁷⁹), hogy Paneratus Rorbeck de Lava Magister és liberalium artium professor (+ 1513 július 1-én, 1490. óta pozsonyi kanonok és 1499-ben pozsony sz.-lőrinczi és 1500-ban sz. Márton főegyházi lelkész) Budán «apud nostram dominam» azaz bold. Szűz Máriának a dömések kolostorának közvetlen szomszédságában fekvő temploma mellett⁸⁰), tehát valószínűleg a döméseknél elhelyezett főiskolán «iskolamester» ludi magister volt, mely névvel egy igazi egyetemi tanárt aligha lehetett volna illetni, és 1481 ápr. 14-ikén Bricciust tudósította a Budán elhunyt erfurti Eydenreich János mesternek (és budai főiskolai tanárnak?), végrendeletéről. Ugyanakkor Briccius egyik tanítványát Budára küldötte Rorbeckhez iskolába a Bécsben dühöngő dögvész tartamára és megígérte neki, hogy adandó alkalommal kész hasonló szívelességgel szolgálni; két évvel később pedig arra kérte Rorbecket, szóljon Mátyás királynak a nagy szorultságban levő bécsi egyetem érdekében. — Ez mind a mi a budai egyetem történetéről Mátyás király idejéből ránk maradt, legalább mind az, mit annyira a mennyire biztosnak mondhatunk. Aurelius Brandoliniról azt állítja ugyan Philippus Bergomensis, hogy «Budæ . . multis annis publico munere magna cum laude Oratóriam docuit», a mit az újabb írók, nem tudom miért, mind oda értettek, hogy Brandolini a budai *egyetemen* adta elő az ékesszólást, de hogy ezen feltevés alighanem téves, nézetem szerint nem csak azon körülményből tűnik ki, hogy, mint láttuk, Brandolini valószínűleg csak kevéssel Mátyás király halála előtt, 1489. telében jött Magyarországra, folyton Mátyás király személye körül tartózkodott, és 1490. elején Bécsbe is elkísérte, a helyett hogy Budán előadásokat tartott volna, hanem még jobban kitűnik «De comparatione reipublicæ et regni» című kiadatlan művének egyes helyeiből. Ily című dialogusában ugyanis, melyet Brandolini az 1489-ik év vége felé kezdett írni, Mátyás király annak bebizonyítására, hogy nem csak Olaszországban vannak tudós férfiak, és hogy Magyarországon is gondolnak a tudományokkal, csak a bécsi egyetemre hivatkozik, és a budairól (a nem teljes pécsi és az alig tengődő pozsonyi egyetemektől egészen eltekintve) nem is tesz említést⁸¹). Nemde valószínű, hogy Brandolini Mátyás királylyal a budai egyetemet is felemlített volna, ha Brandoliniról

lini csakugyan tanára lett volna? És nem valószínű-e, hogy Brandolini, ha egyetemi tanár, nem mondhatja, hogy a «*De comparatione reipublicæ et regni*» című munkájának kidolgozásához azért fogott, mert nem akart egészen tétlen lenni, miert «*animus nihil agere non potest*»; az egyetemi tanár működését talán már csak akkor sem lehetett úgy jellemezni, hogy semmit sem tevéből áll!

Nem kevésbé valószínűtlen mint azon állítás, hogy Brandolini budai egyetemi tanár volt, Wallaszkynak azon gyanítása, hogy Ugoletti Tádé, Bonfini Antal és Galeotto Marzio is a budai egyetem tanári karához tartoztak, vagy azon állítása, hogy Mátyás Regiomontanus Jánost a pozsonyi egyetemről Budára hívta és 200 arany forintnyi évdíjjal az egyetemen alkalmazta⁸²⁾. Az előbbi feltevés ellen minden positiv adat hiánya szól, az utóbbi állítás ellen pedig azon biztos tudomásunk, hogy Regiomontanus már az 1471-ik év első felében végleg elhagyta hazánkat.

Mátyás utódainak uralkodása idejéből még kevesebb hiteles adatot bírnak a budai főtanodára nézve fölmutatni, csak az valószínű, hogy a kolosvári származású Nicolaus ex Mirabilibus (Csoda Miklós) II. Ulászló királynak udvari prédicatora és Magyarországra nézve a *hæreticæ pravitatis inquisitor*, ki 1493-ban «*divæ theologiæ professor*»-nak czímezi magát⁸³⁾, a dömések theologiai főtanodájában még tanárkodott; a többi mind bizonytalan. Tudjuk⁸⁴⁾, hogy Tobriacher Ulrik 1512-ben Budán iskolaigazgató volt (*ludo litterario praeffectus*) és mint ilyen Vadianust és Collimitiust a legnagyobb szívességgel fogadta, de már Fraknoi (Hazai és külf. iskolázás. p. 186) figyelmeztetett arra, hogy nem bizonyos, a budai főiskolán volt-e alkalmazva Tobriacher, vagy pedig valamely alsóbb rendű intézetben. A mi pedig Hassensteini Lobkovicz Bohuslausnak a XVI. század elején Schlechta Jánoshoz intézett levelének azon kifejezését illeti, hogy «*Vale et tecum tota Academia potius quam Cancellaria*», csak csodálkozásunkat fejezhetjük ki a fölött, hogy Wallaszky (Tent. p. 63) ezen kifejezésben bizonyítékát látta annak, hogy a budai egyetem II. Ulászló alatt is virágzott, pedig ama Hassenstein-féle idézetből csak azt lehet következtetni, hogy Hassenstein véleménye szerint a budai királyi cancelláriát, melynek oly kitűnő tagjai voltak mint Augustinus Olomucensis és Schlechta, méltán lehefett nem csak cancelláriának, hanem Aca-
demiának is nevezni. Sokkal biztosabbnak látszanak első pilla-

natra azon adatok, melyeket a budai egyetem történetére nézve II. Lajos uralkodása idejéből szokás felhozni, és általánosan elfogadott nézet is, hogy 1523. táján a budai egyetemen több német tudós, köztük Joannes Lang (1503—1567), Conradus Cordatus, Vitus Vinshemius és Simon Grynaeus volt tanár és hogy Vinshemius a görög nyelvet, Grynaeus pedig a bölcészetet adta elő (Toldy II. p. 27); sőt Tomaschek (Geschichte der evang. Kirchengemeinde A. C. in Ofen. Budapest. 1880. p. 9), ki adatait többnyire Doleschall (Die wichtigsten Schicksale der evangelischen Kirche A. C. in Ungarn. Leipzig. 1728), Fessler és Ribini (Memorabilia Aug. conf. in Hungaria) műveiből meríti, azt is akarja tudni, hogy többek közt Grynaeus, Lang és Winsheim első sorban Brandenburgi György befolyásának köszönhetik, hogy 1521-ben a budai egyetemhez meghivattak, és hogy a budai egyetemről való ezen gondoskodása Brandenburgi Györgynek csaknem egyetlen érdeme. Ezen tanárok közül azonban Cordatus csak Toldy és ifj. Palugyai Imre (Budapest leírása. 1852. p. 27) tévedéséből került a budai egyetem tanárai közé; Wallaszky ugyanis, ki Toldynak forrása volt, Cordatust nem az egyetemi tanárok között említi, hanem azok között, kiket az ellenreformáció Vinshemiussal és Grynaussal egy időben hazánk elhagyására kényszerített⁸⁵). Toldynak azon állításához is szó fér, hogy Vinshemius a görög nyelvből, Grynaeus pedig a bölcészetből tartott előadásokat. Toldy ezen állítását ugyanis egyedül Faber Tamás azon nyilatkozatával támogatni, hogy hazánkból kiüzetvén Grynaeus Baselben a bölcészet tanára, Vinshemius pedig Wittenbergben a görög nyelv tanára lett. De minthogy tudjuk, hogy Grynaeus mielőtt hazánkba jött volna, Bécsben (az egyetemen??) a görög nyelvet tanította, és 1524-ben a heidelbergi, 1532-ben a baseli egyetemen is ugyancsak a görög nyelv tanára volt, nem fogjuk feltétlenül biztosnak tartani a módszert, mely szerint Toldy az egyes tantárgyakat Grynaeus és Vinshemius között fölosztotta. Hogyha azonkívül még Joannes Langot is kitorüljük a budai egyetemi tanárok sorából — Lang II. Lajos király udvaránál énekmester és tanító, nem pedig, mint Wallaszky és Toldy hitték, egyetemi tanár volt, — mindössze Grynaeus és Vinshemius marad hátra, kikről némileg nagyobb valószínűséggel állíthatnók, hogy a budai egyetemen tanári minőségben működtek, még pedig Grynaeus ugyancsak rövid ideig, minthogy 1520. áprilisében még a bécsi egyetemen

találjuk, honnan valószínűleg csak az 1521-iki pestis vagy az egyetemnek 1520. nov. havában Luther tanai ellen elfoglalt ellenséges magatartása üzte el, 1524-ban pedig már megint Heidelbergben tanárkodott⁸⁶). De ezen valószínűség is csakhamar elenyészik, ha közelebbről vizsgáljuk a forrásokat, melyeknek alapján Grynaeust és Vinshemiust a budai egyetem tanárai közé sorolták. Hazai újabb íróinktól eltekintve, Grynaeus valamennyi külföldi biographusa (Vinshemiusról alig tudunk valamit) nem azt mondja, hogy Grynaeus Bécsből, hol a görög nyelvet adta elő, hazánkba jöven egyetemi tanár lett, hanem azt, hogy Budán egy iskola vezetését vállalta magára, mígnem 1523. táján lutheranus érzelmei miatt a dominikánusok kérésére börtönbe vetették, honnan csak egynehány mágánás közvetítése folytán szabadult ki és menekülhetett Németországba. Egyedüli régi és megközelítőleg egykorú forrásunk, melyre a XVI. század vége felé Faber Tamás alapítja a Grynaeus és Vinshemiusra vonatkozó adatait, a II. Lajos korában élt «vén emberek» elbeszélése is, nem azt mondja, hogy Grynaeus és Vinshemius az Universitas vagy Academia Budensis-en vagy a Studium Budense-n tanárkodtak, hanem azt, hogy «Scholæ Budensis» praefectusai, még csak nem is tanárai, voltak, és ki áll jót azért, hogy ezen «budai iskola» alatt épen a budai egyetemet kell értenünk, melyről az utolsó hiteles adat Mátyás király uralkodásának utolsó éveiből való? Senki; és nem hiszem, hogy bárki hyperercitíciával fog bennünket vádolhatni, ha azon nézetünknek adunk kifejezést, hogy a budai egyetem is úgy mint Mátyás királynak egy másik kedvencz főtanodája, a pozsonyi, alapítójának halálát nem élte túl sokáig. Utolsó adatunk, mely fenállásáról tanúskodni látszik, 1493-ból való, azon időből, mikor II. Ulászló még törődött a tudományokkal; hogy Ulászló későbbi éveiben, nejének halála (1506) után, és II. Lajos egyáltalában nem voltak olyan fejedelmek, kiktől az oly költséges intézet⁸⁷) fentartását el lehetett volna várni, alig szükséges felemlítenem⁸⁸). Legfeljebb annyit állíthatunk, hogy az egykor oly fényes budai főtanoda nem pusztult el egészen, hanem mint a dömések magániskolája tovább is fentartotta magát. 1525-ben ezen intézet egy pár növendékének II. Lajos király alamizsnát adott, de hogy ezen «schola beatæ virginis Mariæ» nem lehetett azonos azon intézettel, melynek Grynaeus tanára volt, már abból is kitünik, hogy a dömések kolostorában felállított intézet

tanárai (Paulinus, Csoda Miklós, Ilkusch, Niger, Rorbeck és talán Tobriacher is) egytől egyig mind egyházi férfúk volt, nem pedig világi emberek és lutheranusok mint Grynaeus⁸⁸), és hogy a kérdéses hittudományi intézetnek egész szervezeténél fogva aligha volt szüksége külön görög nyelvtanásra⁸⁹).

Hazánk középkori egyetemei közül tehát mindössze csak a pécsi bírt annyi életerővel, hogy a mostoha viszonyok daczára egészen az újkor beköszöntéig fentarthatta magát, és ennek is már az újkor küszöbén meg kellett szűnni. Csakhogy akkortájt az általános műveltség sokkal inkább el volt már terjedve hazánkban, sem hogy az ország hosszabb időn át egyetem nélkül maradhatt volna; mikor már a pécsi egyetem is megszűnt, Oláh Miklós primás 1555. táján a nagyszombati egyetem alapját, vetette meg mely most már három évszázadnál tovább hazánk közművelődésének legnevezetesebb tényezőinek egyike.

J E G Y Z E T E K.

¹⁾ *Vass József* (Hazai és külföldi iskolázás az Arpád-korszak alatt. 1862. p. 47) azt mondja, hogy „*Ősrégiségére mutat székhelye mint hajdani közép-pontja a magyarok bejövetele előtt már keresztyén Pannoniának*», Toldyt félre értve (A magyar nemzeti irodalom története. 3. kiad. 1862. I. p. 69): «ennek (az egyetemnek) széke Veszprém volt, régi középpontja a magyarok bejövetele előtt már keresztyén Pannoniának.»

²⁾ «Noticie pateat universorum. quod in Vesprimiensi civitate a tempore quo in Hungaria (fides) catholica, Dei dono, liberalium arcium studia per que mandata maxime divina manifestius declarantur, prout Parisius in Francia, doctrine preeminencia docencium et copiosa discentium frequentia totius regni Hungarie Ecclesiis fama florida crebrescente celebritate hactenus coruscavit, et cultus iusticie ad regni iura conservanda inibi obtinuit principatum. . . .» Így adja egyes kisebb hibáktól eltekintve az idézett okmánynak azon helyét Vass (i. m. p. 48), Katona után (Hist. Crit. VIII. in praef.), ki a veszprémi káptalan könyvtárából közli. Másképen olvassa Fejér (Cod. Dipl. V. II. p. 347) a mennyeiben «quo in Hungaria (fides coepit) Catholica»-t és «discentium frequentia (pre totius) Regni Hungarie»-t ad. Még helyesebben Schönvisner István (Collectanea Historica Universitatis Regiae Scientiarum Hungaricae című kéziratában, G. 139, egyetemi könyvtárunkban) a *fides* szó helyett *vigent*-tel tölti ki a hézagot és az egész mondat értelmét következőképen írja körül: «Inter omnes Hungariae scholas, in quibus catholica id est generalia liberalium artium studia, maxime theologica et iuridica, ad normam Parisini in Francia studii generalis docebantur, scholam Ecclesiae Vesprimiensis celeberrimam semper fuisse ob docentium praestantiam et discentium frequentiam, principemque tenuisse locum etiam post complures adversitates quas in civitate saepius per hostes exagitata perpeti debuit.» — Az imént idézett passus után következőkép folytatódik az okmány: «civitate exagitata saepius in lucem fulgidam (emersit continue [? emersit haec ecclesia sed?]), nunc malignitate persecutionum eiusdem Ecclesie faciente pene radicitus fuerat (reducta) in cinerem et favillam. Cuius nos destructioni et vastacioni miserande compassione condescendere cupientes, eiusque (reflorescentiam) industria omni assequi ex animo aspirantes, ut ibidem studium quod hactenus floruerat reformatur, et cultus iusticie divineque laudis organa que

suspensa fuerant restaurentur, porcionem tributi, quam in Fuk Comes Symegiensi percipere consueverat usque modo, eidem Vesprimiensi Ecclesie in sue desolacionis remedium et ruine de nostre gracie plenitudine duxinus conferendum perpetuo irrefragabiliter possidendum Datum anno Domini MCCLXX. Sexto. XIV. Kalend. Decem. Indiccione IV. Regni autem nostri anno V.» — Kérékgyártó (A műveltség fejlődése Magyarországon. I. 1880. p. 484) következőképen adja (a Katona szövegje alapján és így nagyrészt helytelenül) e fontos okmány értelmét: «László, Isten kegyelméből Magyarország stb. királya. Tudja meg mindenki, hogy Veszprém városban azon időtől fogva, hogy Magyarországon a kath. vallás [?] virágzik, a szabad mesterségek tanulmányai, melyek által főleg az isteni parancsok világosabban magyaráztatnak, valamint Párisban Franciaországban, a tanítók kitűnő tudományával s a tanulók nagy seregével egész Magyarország egyházai között növekedő hírről fénylettek és a törvény-tudomány az ország jogai fentartására ott főrangot nyert, a város gyakran sanyargattatván — — — az egyház üldözőinek gonoszsága által földig elhamvasztatott (az egyetem) [?]. Mi a pusztítást megsajnálván és mindenkép helyreállítására törekedvén, hogy ott az eddig virágzott tanulmány [helyesebben: egyetem] megújíttassék és az igazságnak művelése és az istentiszteletnek felfüggesztett közegai helyreállíttassanak, a foki (siófoki) vám részét, melyet eddig a somogyi főispán szokott szedni, a veszprémi egyház romlásának orvoslására adományozzuk.» Helyesebben talán így lehetne fordítani az okmány elejét: «Tudja meg mindenki, miszerint azon idő óta, hogy Magyarországon a szabad mesterségek virágoznak, ... tanítóinak kitűnő tudománya és tanulóinak nagy száma miatt Veszprém városának virágzó híre egész Magyarország egyházai között mindig növekedő dicsőséggel ragyogott ... Eddig a veszprémi egyház minden csapás után, melyeket az ellenségektől sokat sanyargatott városban eltűnnie kellett, megint fényesen ragyogott, most azonban ugyanazon egyház üldözőinek gonoszsága által csaknem földig elhamvasztatott.»

³⁾ Schönvisner értekezéséből átvette Csery a pesti egyetem történetét tárgyaló kézirati munkájába (az egyetemi könyvtárban G. 103). Eredetije a veszprémi káptalan könyvtárában, honnan 1832-ben Fejér adta ki. — Kérékgyártó (A műveltség fejlődése Magyarországon. I. 1880. p. 484) így fordítja a kérdéses passzust: «László, Magyarország stb. királya. Tudja meg mindenki, hogy a veszprémi egyház üldözőinek szentelen pártoskodása által fölszerelési eszközeiben 50000 girányi kárt vallott, a melyek közé röviden számolva tartoztak stb. 3000 girát érő egyházi könyvek, Pál mester jogtanár[?], az egyház nagyprépostjának őseitől öröklött 3000 girányi ékszerain felül 1000 girát érő könyvei, és azon kívül még az egyházi és polgári jog 15 káptalanbeli tanárainak [?], mindkét jog tudóinak könyvei, és azon 10000 giránál nagyobb összegű egybegyűjtött készpénz, melyet a tanárok [?] a szent széknél, császároknál és más fejedelmeknél végzett követségeikért elődeink alatt díj és fizetmény fejében érdemelték.» — Egy 1277-ben kelt okmányában IV. László (Fejérmél X, VII. p. 692) a veszprémi egyház könyveit ismét

említi: «libris omnium scienciarum, ut fertur, quibus una conclavis sacristie camera plena erat.»

⁴⁾ Wenzel (A magyar magánjog rendszere. Pest. 1872. I. p. 19): «Pál veszprémi nagyprépost, ki mint dominus legum a XIII. századnak második felében a veszprémi egyetemet vezette.» Hasonlóképp Fejérpataky (i. m. p. 44), csak hogy Wenzel utóbbi kifejezése helyett azt írja, hogy «a veszprémi egyetem élén állott.»

⁵⁾ V. ö. IV. Lászlónak az 1276-diki tűzvész által okozott kár leírását tartalmazó okmányának következő szavait: «... de capitulo doctorum iuris utriusque et rebus eorundem in stipendiis et salariis per obsequia varia et diversa presertim in perferendis ad sedem Apostolicam, Imperatores et ad alios mundi principes et terrarum dominos legationibus impensa ex parte partis avorum et procuratorum nostrorum felicium recordacionum conquisitis que coarvate (!) summam decem millium marcarum excedebant», és ugyanazon királyunknak már említett adományozó levelét (Wenzelnél: Árpádkori új okmánytár. IX. p. 440): «... Cum venerabilis et peritus vir Magister Paulus, Wesprimiensis Prepositus, Legum Doctor, qui nostro Regno, nobis et Corone a suis progenitoribus obsequiosus extitit et fidelis, ac nostris et Regni Nostri in serviciis varios labores sollercius pertulit et erumpnas; eciam maria transfretando et in Romanam Curiam frequencius nostris in obsequiis transeundo ac una presertim vice suis propriis sumptibus expensis cercius sibi commissa semper inviolate in rore fidei sedulis obsequiis comprobavit» stb.

⁶⁾ Az okmány (Fejérnél, Cod. Dipl. V. II. p. 347 és föntebb a 2-ik jegyzetben) 1276. nov. 18-ikáról kelt. — Felemlítem még végre, hogy Fraknoi (A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. p. 138), mikor azt mondja, hogy «Pécsett már az Árpádok alatt létezett jeles főiskola, melyben kivált a jogtudomány birt nagyszámú tanárok- és hallgatókkal. De a XIII-ik század végén elenyészett», alkalmasint összetéveszti a veszprémi egyetemet a pécsivel.

⁷⁾ «Volentes animarum pericula, Ecclesiarum quoque gravamina et multiplices laesiones quae ob defectum scientiae, maxime iuris canonici, magistra rerum experientia docente, proveniunt, evitare, praesenti constitutione sancimus, ut in qualibet Metropolitana Ecclesia nostrae iurisdictioni subiecta, constituatur aliquis in dicto iure peritus, in ceteris vero Ecclesiis Cathedralibus Magister idoneus in grammatica seu logica facultate, qui Clericos eiusdem Ecclesiae et scholares pauperes gratis ac alios etiam instruat iuxta posse, et sic demum legendi et proficiendi opportunitate captata fructum in Dei ecclesia afferre valeant opportunum; quibus a Praelato et Capitulo, seu maiori et saniori parte Capituli, iuxta formam Concilii Generalis assumptis cuilibet eorum unius praebendae proventus integri, sive alias salarium compensens a Praelato et Capitulo seu maiori parte ipsius communiter assignentur, quos tandiu percipiat quamdiu perstiterit in docendo. Publicata II. Idus Julii Anno M.CCC.IX.» (Ex Synodo Budensi; Fejérnél VIII. v. p. 49.)

⁸⁾ Kollernél, Hist. Eccl. Quinqu. III. p. 96—99. Az okmány, mely több

hibával Wallaszkynál (Consp. p. 83—86) és Fejérnél (Hist. Acad., Docum. 1—3) is megvan, «Viterbii, Kal. Sept. Pontificatus nostri an. V.» kelt és főrészből így hangzik: «Cum . . sicut nuper pro parte carissimi in Christo filii nostri Ludovici Regis Hungarie illustris, fuit propositum in consistorio coram nobis, ipse Rex non solum ad utilitatem et prosperitatem huiusmodi reipublice et incolarum Regni sui Ungarie, sed etiam aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens in civitate Quinque-Ecclesiensi, in regno predicto consistente, tamquam insigniori et magis ad hoc accomoda et idonea, plurimum desideret fieri et ordinari per sedem Apostolicam studium generale in qualibet licita facultate . . ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices . . . Nos . . . dicti regis in hac parte supplicationibus inclinati, de fratrum nostrorum consilio statuimus, ac etiam ordinamus, ut in dicta civitate Quinque-Ecclesiensi de cetero sit studium generale, ibique (*olv.* illudque) perpetuis temporibus inibi vigeat: tam in Iuris Canonici et Civilis, quam alia qualibet licita preterquam in Theologia facultate et quod legentes et studentes ibidem omnibus privilegiis, libertatibus et immunitatibus, concessis doctoribus legentibus et studentibus commorantibus in studio generali, gaudeant et utantur, quodque illi qui processu temporum bravium fuerint in illa facultate in qua studuerint, assecuti, sibi que docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac doctoratus seu magisterii honorem petierint elargiri, per doctores seu doctorem et magistros seu magistratum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, Episcopo Quinque-Ecclesiensi, qui pro tempore fuerit, vel Ecclesia Quinque-Ecclesiensi pastore carente, Vicario seu Officiali dilectorum filiorum capituli ipsius ecclesie presententur, idem quoque Episcopus aut Vicarius seu Officialis doctoribus et magistris in eadem facultate actu inibi regentibus convocatis, illos in his, que circa promovendos ad doctoratus seu magisterii honorem requiruntur, per se vel per alium, iuxta modum et consuetudinem que super talibus in generalibus studiis observantur examinare studeat diligenter, eisque, si ad hoc sufficientes et idonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat, et doctoratus seu magisterii conferat honorem. Illi vero, qui in eodem studio dicte civitatis examinati et approbati fuerint, ac docendi licentiam et honorem huiusmodi obtinuerint, ut est dictum, ex tunc absque examinatione et approbatione alia regendi et docendi tam in civitate predicta, quam singulis aliis generalibus studiis, in quibus voluerint regere, docere, statutis consuetudinibus quibuscunque contrariis Apostolica vel quacunque firmitate alia vallatis nequaquam obstantibus, plenam et liberam habeant facultatem. Volumus autem quod Magistris et Doctoribus, qui in huiusmodi legent studio, per Regem Ungarie pro tempore existentem in competentibus stipendiis provideatur: alioquin presentes littere nullius sint roboris, et momenti. . .» Ezen okmányból különben eléggé kitűnik, hogy téved Fraknói (A hazai és külföldi iskolázás. p. 31), midőn az egyetem fogalmát a mind a négy karral ellátott főiskolákra szorítván meg, a pécsi egyetemet, mely «a hittudományi és úgy látszik az orvosi szakot is nélkülözte», nem egyetemnek, hanem csak főiskolának mondja. — Sajátságos Wallaszky tévedése (Tent.

p. 51): «Ludovicus I. . . studiorum hoc domicilium (a pécsi egyetem) anno aerae vulgaris *M.CCC.LX. fundavit, cui quadriennio post Innocentius VI. Pontifex Studii Generalis iura contulit, fundatisque rite tabulis, quae hodiennum extare dicuntur* (Inter alios Anonymus in *Re litteraria Hungariae Cassoviae* impr. an. 1735. in 12. p. 6., Michael Rotarides V. C. *Prolegomen. Lineamentorum Hist. Litterariae Hung.* p. 41 litt. s.. Paullus Fabri *Comment. de Augusta Biblioth. Budensi*, Lipsiae. 1756. p. 7) roboravit.» A Conspetusban azonban már tudta Wallaszky, hogy nem VI. Ineze. hanem V. Orbán erősítette meg a pécsi egyetemet.

⁹⁾ Kollernél, i. m. III. p. 99—101: «Urbanus Episcopus Servus Servorum Dei. Carissimo in Christo filio Ludovico Regi Ungarie Illustri Salutem et Apostolicam benedictionem. . . Cum itaque nuper tu ad utilitatem huiusmodi nec non prosperitatem incolarum regni tui Ungarie et aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens Civitatem Quinque-Ecclesiensem tamquam insigniorem aliis Civitatibus dicti Regni et magis accomodam et idoneam. ut in ea vigeat studium generale in qualibet licita facultate duxeris ordinandam, ac omnibus et singulis Doctoribus Magistris et Scolaribus eorumque familiaribus ad Civitatem predictam se causa studii huiusmodi se transferentibus et ibidem morantibus nonnulla certa privilegia duxeris liberaliter concedenda, prout in patentibus litteris tuis inde confectis tuoque magno sigillo impendenti munitis plenius continetur . . . Cupientes igitur, ut tam incole quam alii predicti in eadem Civitate causa huiusmodi studii moraturi utilius prosperentur, volumus ac serenitatem tuam, quam votis nostris conformem speramus et credimus in hac parte, rogamus et hortamur attente, quatenus omnia et singula privilegia huiusmodi per te, ut premittitur, concessa ratifices et confirmes et si expediens fuerit, alia de novo Doctoribus Magistris et Scolaribus huiusmodi regia liberalitate concedas, illaque tam concessa, quam concedenda studeas observare et facias ab aliis. prout honori tuo convenit, inviolabiliter observari. . . Dat. Viterbii, 4. Non. Septembris, Pontificatus nostri Anno V.»

¹⁰⁾ Lásd a 9-ik jegyzetben közlött okmányt. — Rosszúl fogta fel a pápai bullában említett «privilegia» értelmét Laký (Művelődésünk tényezői Zsigmond alatt. p. 44), mikor V. Orbán pápa föltételéül azt említi, «hogy a tanárok és tanulók számára megígért *díjazás* s kiváltságok megadassanak s az idő szerinti királyok által is föntartassanak». és ehhez még a következő jegyzetet csatolja: «Hihetőleg a tanulók részére megígért díjazás alatt ápdolákat, melyek szállással és élelemmel látták el a szükségét szenvedőket, kell értenünk.»

¹¹⁾ Corpus Iuris Hungarici, I. p. 214. Michaelis Szilágyi de Horogszeg Gubernatoris Regni Ungariae Decretum anno Domini 1458 editum. Articulus 10: «Item quod nullus omnino hominum de Sacerdotibus, Scholaribus. Nobilibus neque telonia, neque decimas (*prout vetus Regni requirit consuetudo*) exigere debeat.»

¹²⁾ Kollernél, i. m. III. p. 129—131: «Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei. Dilecto filio Galvano Bethini de Bononia Civi Bononiensi

Decretorum Doctori Salut. et apostolicam benedictionem. — Litterarum scientia, vite ac morum honestas aliaque probitatis etiam virtutum merita, super quibus apud nos fide dignorum commendaris testimonio, nos inducunt, ut petitionibus tuis favorabiliter annuamus. Exhibita siquidem nobis nuper tua petitio continebat, quod olim Ven. frater noster Wilhelmus Episcopus Quinqueecclesien. diligenter attendens, quod tu, qui in studio Quinqueecclesien. Ecclesie multa grata servitia impenderas et impendebas ac impendere poteras et alias in dandis consiliis et pro legendo in dicto studio eras quam plurimum utilis et etiam opportunus, tibi provisionem annuam trecentarum marcharum argenti, seu sexcentorum flor. auri percipiendam et habendam per te in et super bonis ad mensam episcopalem Quinqueecclesien. spectantibus tibi in certis terminis persolvendam constituit et etiam deputavit. Et quod nihilominus villam de Yruch Quinqueecclesiensis dioecesis et domum quam in Civitate Quinqueecclesiensi inhabitas confrontatam ab una cum iuribus dilecti filii Iohannis Cammerarii, et ab alia cum hospitio dilecti Filii Pesch . . Cerdonis Quinqueecclesiensis et ab alia partibus cum hospitio dilecti filii Stephani Archidiaconi de Tunna (Tolna) in eadem ecclesia ad mensam predictam pleno iure spectantes cum omni temporale iurisdictione ac fructibus decimarum dicte Ville, qui ut asseris, summam septuaginta flor. auri non excedunt annuatim, et omnibus aliis iuribus et pertinentiis suis tibi huiusmodi iura Canonica legendo [legenti?] in dicto studio ac tuis heredibus et successoribus imperpetuum de dilectorum filiorum Capituli Ecclesie Quinqueecclesiensis consilio et assensu concessit et donavit, si tamen ad hoc Romani Pontificis accederet auctoritas et consensus, prout in quibusdam patentibus litteris dictorum Episcopi et Capituli sigillis munitis plenius continetur. Quare nobis humiliter supplicasti, ut constitutioni, assignationi, donationi predictis robis apostolice firmitatis addicere [adiicere?] de benignitate apostolica dignaremur . . . Nos igitur intendentes te, pro quo etiam dicti Episcopus et capitulum nobis super hoc humiliter supplicarunt, premissorum intuitu favore prosequi gratioso huiusmodi ac tuis supplicationibus inclinati constitutionem, deputationem, concessionem et donationem predictas, ac omnia alia inde rite secuta, quamdiu vixeris, valere volentes, illa quoad vixeris, ut prefertur, auctoritate apostolica approbamus et confirmamus et presentis scripti patrocinio communimus . . . Dat. apud Villam novam Avinion. Dioe. 2 Kal. Oct. Pontif. nostri Anno II.» — Mennyire pártolta küllömben Vilmos püspök Bethinit, kitünik XI. Gergely pápának következő leveléből is (Theinernél: Vetera Monumenta Historica Hungariam Sacram illustrantia. Romae 1860. II. p. 108): «Gregorius Episcopus [XI] etc. Venerabili fratri Wilhelmo Episcopo Quinqueecclesiensi salutem etc. . . Sane nuper sinceritatis tuae litteras paterna sicuti decuit affectione recepimus, in quibus inter cetera supplicabas, ut dilectum filium Galvanum de Bononia Decretorum doctorem compatrem tuum haberemus commendatum, quodque te diligere, sicut felicis recordationis Urbanus Papa V praedecessor noster dilexerat, dignaremur. Verum circumspectionem tuam scire volumus, quod te sincere diligimus ac te nunc brachiis caritatis amplectimur, tuum in domino

desiderantes profectum, et ad illa quae tibi grata fore cognoscemus apertos habebimus oculos et cor promptum, praefatumque Galvanum ob contemplationem tui et propter sua grandia merita quibus omnipotens Dominus eum insigniuit, gerimus in visceribus caritatis, sicut filium praedilectum habebimus favorabiliter commendatum . . . Datum apud Villam novam Avinionensis dioecesis VII. Id. Septembris. Pontificatus nostri anno primo [1371. 7. sept.]».

¹³⁾ Kollernél, i. m. III. p. 178—180: «Gregorius Episcopus Servus Servorum Dei. Dilectis filiis universis Doctoribus Magistris et Scolaribus studii Quinqueecclesiensis Salutem et Apostolicam benedictionem . . . Nos vestris supplicationibus inclinati Universitati vestre tenore presentium indulgemus, ut vos et quilibet vestrum usque ad quinquennium a data presentium computandum Quinqueecclesiensi studio litterarum insistendo fructus redditus et proventus vestrorum beneficiorum Ecclesiasticorum, que in quibusvis Ecclesiis sive locis obtinetis, et infra dictum quinquennium vos et vestrum singulos obtinere continget, cum ea integritate cotidianis distributionibus dumtaxat exceptis, libere percipere valeatis, cum qua illos perciperetis, si in eisdem Ecclesiis personaliter residentiam faceretis, et ad residendum interim in Ecclesiis ipsis minime teneamini, nec ad id a quoquam inviti coartari possitis . . . Dat. Avinion. XVII. Kal. Febr. Pontif. nostri anno VI.» — Ugyanazon napon Gergely pápa meghagyta «Episcopo Pataviensi et dilectis filiis Abbati Monasterii S. Benedicti Waradiensis et Cancellario Ecclesie Quinqueecclesiensis», hogy örködjének az inént közlött okmányban adott kedvezmények lelkiismeretes keresztültelte felett (Kollernél III. p. 181). — Lányi (Egyháztört. I. p. 541) úgy látszik egyedül az e jegyzet végén olvasható okmány alapján azt is mondja, hogy «Az egyetem tanárait Alsáni Bálint püspök kanoniakkal és egyéb javakkal tünteté ki.» Hogy Balázs püspök éppen ellenkezőleg az egyetem által jogtalanul lefoglalt püspöki jószágokat visszaszerezni iparkodott, kiténik XI. Gergely pápának 1376. jan. 16-ikán kelt bullájából (Kollernél III. p. 182—184), melyben Balázs püspök kérelmére az esztergomi érseket, a veszprémi püspököt és a chircadori apátot bírói jogokkal felruházza, mivel «nonnulli Archiepiscopi, Episcopi, alique Ecclesiarum prelati et clerici, ac ecclesiastice persone tam religiose quam seculares, nec non Duces, Marchiones, Comites, Barones, Milites Nobiles et Laici, *communia Civitatum, Universitatum, Oppidorum, Castrorum. Villarum et aliorum locorum et alie singulares persone Civitatum et Dioec. et aliarum partium diversarum occuparunt, et occupari fecerunt castra, villas et alia loca, terras, domus, possessiones, iura et iurisdictiones, nec non fructus, census, redditus, et proventus, et nonnulla alia bona mobilia et immobilia spiritualia et temporalia ad mensam suam episcopalem spectantia et ea detinent indebite occupata seu ea detinentibus prestant consilium, auxilium vel favorem, nonnulli etiam Civitatum, Dioecesum et predictarum . . . eidem Episcopo super predictis castris, villis, et locis aliis . . . multiplices molestias et iniurias inferunt et iacturas . . .*» — Ugyancsak Lányi (i. h.) a pécsi egyetem történetében többek között felhossa azt is, hogy «Miklósi Inre reguni főesperes a szabad művészetek mestere egy-

házi jogban tanusított tudománya miatt, Bálint püspök kérésére XI. Gergelytől a pécsi káptalanban leendő legelső ürültségre kijelöltetett (Fejér, Cod. Dipl. IX. v. 144. l.).» Csakhogy a Fejér által közölt és Kollernél is (III. p. 185) előforduló oklevélből minden kétséget kizárólag kitűnik, hogy a pápa ezen kedvezménye semmi összeköttetésben sem áll a pécsi egyetemmel, és hogy Inre főesperesnek tudománya az egyházi jogban korántsem volt oly nagy, mint azt Lányi képzelte: «Gregorius... Dilecto filio Emerico Nicolai Archidiacon. de Regun. in Ecclesia Quinqueecclesien. Magistro in artibus salutem et apostolicam benedictionem... Volentes... tibi, qui etiam ut asseritur, in iure Canonico provectus existis, et pro quo Ven. frater noster Valentinus, Episcopus Quinqueecclesiensis, asserens te dilectum consilarium suum fore, nobis super hoc humiliter supplicavit sth.»

¹⁴⁾ Az okmány (Kollernél, III. p. 380—383) főrésze így szól: «. . Tuis itaque in hac parte supplicationibus inclinati fraternitati tue reservandi hac vice dumtaxat donationi tue auctoritate nostra tue Quinqueecclesien. et Collegiatarum S. Johannis de Castro Quinqueecclesien. et S. Petri de Posiga tue Quinqueecclesien. Dioecesis Ecclesiarum Preposituras etiam si ipsa Quinqueecclesien. Ecclesia in eadem maior post Pontificalem et alie Prepositure prefate in aliis Ecclesiis predictis principales et curate dignitates existant et ad eas quis per electionem assumi consueverit, singulas videlicet ipsarum pro singulis Doctoribus Juris Canonici vel Civilis pro tempore in studio Quinqueecclesien. legentibus, quos ad hoc duxeris eligendos, etiam si quilibet ipsorum Doctorum unum vel duo aliud seu alia beneficium seu beneficia ecclesiasticum vel ecclesiastica cum eisdem Preposituris compatibilia obtineat, conferendas videlicet singulas preposituras predictas, cum illas quovis modo, postquam illas nunc obtinentium vacare contigerit, singulis doctoribus eisdem cum omnibus iuribus et pertinentiis suis... Volumus autem, quod de nominibus Doctorum ipsorum, quibus preposituras predictas conferes, ut preferatur, et de diebus collationum huiusmodi Cameram Apostolicam, seu Collectorem fructuum et proventuum eidem Camere debitorum in illis partibus deputatum certificare procures.» A mint ez okmányból kitűnik, téved Toldy, mikor (i. m. I. p. 150) azt állítja, hogy a pápa megengedte, «hogy az egyházi vagy polgári jogok tanárainak *egyszer-egyszer három prépostságot* engedményezhessenek.» Koller is (III. p. 333) helyesen azt mondja, hogy a pápa arra hatalmazta fel a pécsi püspököt, hogy «ipse *singulas*, postquam vacaverint, *singulis* Doctoribus, quos ad hoc elegisset, etiam unum vel duo Beneficia cum Praepositura compatibilia habentibus libere et efficaciter Apostolica auctoritate conferre possit.» De téved Szalay József is, mikor azt mondja (A magyar nemzet története II. 1880. p. 337) hogy «az egyházjog tanára a pécsi. a közjog tanára a pozsegai prépostság jövedelmeit húzták.»—Toldy (i. m. I. p. 150) és utána Lányi (i. m. I. p. 541), Fraknói (A hazai és külföldi iskolázás a XVI. században. p. 138) és Laky (Művelődésünk tényezői Zsigmond alatt. p. 44) minden habozás nélkül IX. Bonifácénak (1389—1404) mondják ezen felhatalmazást, bár Koller, ki a kérdéses okmányt egy vatikani formularéből közölte, kinyilatkoztatta (i. m. p. 333. 334), hogy az eredetiben

sem a pápának sem a püspöknek neve nincsen kitéve, és csak annyit mondhat, hogy az eredeti a XV. század első feléből való: «Gratiam istam Sedis Apostolicae cui Episcoporum potius, Valentino an Joanni, an Henrico, qui mutuo sese excipientes ab exordio Pontificatus Bonifacii IX. fere usque ad dimidium Sacc. XV. Ecclesiae nostrae Sedem occuparunt, concessam esse existimemus, nulla ratio animum nostrum in utramvis partem inclinat, cum hoc solum constet, ad aliquem certe horum Episcoporum eandem pertinere, reliqua omnia incerta sint. Tamen quia ultra annum 1445. Epocha huius concessionis differri non potest [?] eam non tam aliqua ad Episcopatum Henrici referendi, quam ultra eius Episcopatum non differendi ratione inducti Episcopatui Henrici [1420—1445] consignamus.»

¹⁵⁾ Toldy (i. m. p. 150 és 154) arra is hivatkozik, hogy az első magyar-honi törvénytani kísérletet, az «Ars notariale»-t, mint kiadója Kovachich Márton vélelszik, kevéssel a XIV. század közepén túl [vagyis a XIV. század első felében] egy egri megyei áldor és *pécsi egyetemi tanár szerkesztette hallgatói számára.* — Csakhogy Kovachich, úgy látszik, csak arra alapította hypothesisét, hogy az Ars Notariale-ben közölt számtalan formula közt, melyeknél az iratás helye nincsen kitéve, van egy pár olyan is, mely Egerből van keltezve.

¹⁶⁾ Regestrum anni 1494, Engelnél (Gesch. d. Ung. Reichs. I. p. 70). Wallaszky (Consp. p. 114) ezen helyből («Die 2. Martii ad relationem Bradacs scholaribus scholae maioris Quinqueecclesiensis dedi f. III) azt következteti, «flornisse eam [t. i. Universitatem], immo minorem quoque scholam ibi extitisse ad finem usque seculi», de lehet, hogy a «schola maior» kifejezés csak annyit akart mondani, mint «gymnasium (studium) generale». Tekintettel ezen regestrunra mondja Schönvisner i. m., hogy Nagy Lajos halála után is fenállott a pécsi egyetem egészen 1543-ig «si non ut Academia, certe ut maius quoddam gymnasium, maiorve Schola Capitularis.»

¹⁷⁾ Hogy az 1538-ban született Istvánffy nem lehetett a pécsi egyetem növendéke, már magától is valószínű, de v. ö. Balásfy Tamás püspök előadását is (Pray Ann. IV. p. 5): «Natus est Nicolaus Istvanffi circa urbem Quinque-Ecclesiis in Castello paterno . . . a. Chr. 1538 . . . Postquam autem Turcae Quinque-Ecclesiis potiti sunt, ipse cum profugis parentibus puer admodum in exilium profectus variis in locis illud toleravit. Posteriori tempore Paulo Archiepiscopo Strigoniensi commendatus est, apud quem biennium vixit atque, ubi is morte extinctus est, in aulam Nicolai Olahi episcopi Agriensis transiit, qui eum in Italiam cum nepote suo Georgio Bononiam misit, ubi cum per quinquennium praeceptore usus Sambuco bonis litteris tam Graecis quam Latinis operam navasset, satis iis insudans multum in utraque lingua profecit et reversus eam grati animi significationem praebuit, ut ipsi Nicolao Olaho, qui interea Paulo Vardano in Archiepiscopatu successerat, decem annis secretarii munere functus fuerit.» Be nem látható tehát, mikor lett volna Istvánffynak alkalma a pécsi egyemet látogatni. — Istvánffy (Hist. p. 161. az 1758-iki bécsi kiadás szerint): «fuit etiam olim in ea (Pécsett) Gymnasium litterarum haud incelebre,

tanto invenum studiosorum concursu, ut paucis ante hoc bellum [anni 1543] annis, duo millia eorum in ea numerata fuisse ferantur.» Fraknói is, ki a 2000 számát nagyon is túlzottnak tartja (i. m. p. 138), figyelmeztet arra, hogy ez az 1543-iki háború előtt volt, «nem a mohácsi vész előtt, mint írónk nagy része [pl. Toldy i. m. II. p. 23, Wallaszky Tent. p. 51. Koller Prolegg. p. 144 sqq.] Istvánffit félreértve állítja.» Zeiller (Newe Beschreibung des Königreichs Ungarn stb. 1646. p. 114) és Szerdahelyi György (Hungariae Chorographia. 1732. p. 369) szintén Istvánffyt követik, mikor azt mondják, hogy volt idő, mikor kétezer (Szerdahelyi szerint négyezer) tanulója volt a pécsi egyetemnek, de félreérti őket Wallaszky (Consp. p. 114), mikor azt hiszi, hogy ezt a XV-ik századról mondták. Hogy pedig Szerdahelyi tényleg Istvánffyból merített, kitűnik a két író kifejezéseinek hasonlatosságából: «Viget adhuc», mondja Szerdahelyi, «memoria Athenaei (Quinqueecelesiensis) quod *proximis annis* ante Turcicam captivitatem adeo in ea florebat, ut ex nonnullorum sententia quatuor mille scholasticos constanter numeraverit. Quos inter se quoque litteris ac scientiis imbutum gloriatur Nicol. Istvánfius celebris Hungariae Historicus.» Toldy (i. m. p. 150) Szerdahelyi téves állítását reprodukálván, a pécsi egyetem tanulóinak «ropant, néha négy ezerre menő számát» emlegeti.

¹⁸⁾ Hogy Illicinus már, 1556-ban esztergomi prépost volt, bizonyítja II. Ferdinand királynak egy okmánya (Kaprinai kézírataiból: XXVIII. p. 278. Cserynek a pesti egyetem történetéről szóló kézírati művében), melyben kijelenti, hogy a széplaki apátságra «fidelem nostrum venerabilem Petrum Illicinum Praepositum S. Thomae de promontorio Strigoniensi durante beneplacito nostro eligere et praeficere duximus, ita tamen quod idem Petrus Illicinus singulis annis de administratione huiusmodi praefato Domino Strigoniensi rationem reddere teneatur... (1556, die 4. Julii).» Ugyanazon munkában olvasható Oláh Miklósnak a nagyszombati seminariumra vonatkozó alapító oklevele 1566. május 19-ikéről, mely «... Nicolao Telegdino . . Petro Illicino Praeposito S. Thomae . . una nobiscum Deo famulantibus et Ecclesiam hanc sollicite gubernantibus» kelt. Illicinus tehát akkor még Magyarországon volt. Irodalmi működésének méltatására szolgálnak következő kiadatlan művei is (Denisnél Vol. I. P. II. cod. 611:) «Ad Serenissimum et Christianae Religionis studiosissimum Principem et Dominum D. Rudolphum Rom. Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae etc. Regem etc. De veri in Ecclesia Dei Regis officio ac Potestate Paraeneticum.» Szerzője «Petrus Illicinus I. U. D. Prothonotarius Apostolicus et Canonicus Olomucensis», ki e művét 1575. 1. nov. után írta. — (U. o. Vol. I. P. II. cod. 476:) «Commentarium contra impiam Deoque inimicam Haereticorum legem quod liceat cuique impune ac sine aliquo impedimento de fide sentire et praedicare ut velit. Per Petrum Illicinum J. U. Doctorem Canonicum Ecclesiae Olomucensis» (II. Rudolfnak ajánlotta Olomueji 1572. Denis szerint előbbi munkáját ebben említi, de hogy lehetséges az?). — (U. o. p. 1884. cod. 477:) «De vitandis tollendisq. haereticorum libris Petri Illicini J. U. Doctoris et Can. Olomueen. libellus latino-germanicus. Anno salutis 1577.» (II. Rudolfnak ajánlva). — Egy florenzei kéziratban (Bandi-

ninél, Bibl. Laur. III. p. 120): «Prolegomena in Platonis Politicam de optimo Reip. statu auctore Petro Illicino Juris consulto cum Epistola Nuncupatoria «Excellentissimo atque optimo principi Domino D. Cosmae Mediceo Florentiae ac totius Etruriae Duci Domino suo Clementissimo» (végz.: «De quibus idem Plato et Aristoteles in Politicis disputarunt. Vale. Ex Hungaria Idibus Maii MDLXI [In ea — Bandini jegyzete szerint — agit melius esse unitus imperium Democratia et Oligarchia, affirmatque primum sequens opusculum quod Commentariolum de optimo Reip. statu seu praefationem appellat a se Cracoviae elucubratus fuisse, quum Platonis Politicam Graeca lingua publico in Gymnasio interpretaretur]. p. 37b: Eiusdem de Lege ac Jure Romano Praefatio in celeberrimo Viennensi Gymnasio anno MDLI facta. p. 63: Eiusdem de Historia et partibus Juris Romani Praefatio. p. 78b: Eiusdem de malorum nostrorum caussa et de inventutis instituendae cura sermo factus in Regno Poloniae Cracoviae. 112b: Eiusdem ad Excellentissimum et Illustriss. Christianissimumque totius Tusciae Principem DD. Cosmam Medicem Asclepiadeum.»

¹⁹⁾ «Est Vetus Buda . . . floruisse non solum temporibus Regis Matthiae . . . verum etiam longe ante celebrem fuisse, satis indicat erectio Studii generalis, quod Bonifacius Nonus Millesimo tercentesimo octuagesimo nono et primo sui Pontificatus anno petente Sigismundo rege concessit omnibusque privilegiis et immunitatibus ornavit constituto eiusdem Studii Cancellario Praeposito Ecclesiae sancti Petri Apostoli, ac ut Praepositi eiusdem Ecclesiae nec non Canonici ex Doctoribus eiusdem Studii assumi possent, sancivit. De qua re alibi plura.» Így Melchior Inhofer (T. I. Annal. Eccl. Hung. p. 328), még pedig Schönvisner szerint: «verosimiliter ex ipsa erectionis Bulla, quam forte in continuatione Annalium suorum Tono altero editurus erat, si fata siverint: hanc enim Romae scribens prae manibus habere potuit, et l. cit. se alibi de hac Universitate plura narraturum adpromisit.» Magam sem tartom valószínűnek, hogy Inhofer részletes adattait a levegőből kapta.

²⁰⁾ Theiner, Vetera Monumenta Hist. Hung. Sacr. Illustr. Romae. 1860. II. p. 184. 185: «Johannes Episcopus etc. [XXIII] Venerabili fratri Brande Episcopo Placentino Referendario nostro ac in Ungarie et aliis Regnis et partibus Carissimo in Christo filio nostro Sigismundo Regi Ungarie Illustri subiectis pro nobis et Romana ecclesia in spiritualibus reformati salutem etc. Cum ad Ungarie et alia Regna et partes Carissimo in Christo filio nostro Sigismundo Regi Ungarie Illustri subiecta pro nonnullis arduis nostris et Romane ecclesie negotiis ac pro salute et tranquillitate, statu pariter et honore Regis et Regnorum ac partium predictorum, ecclesiarum et monasteriorum, in illis existentium et degentium in eisdem presentialiter destinemus: nos ad Regem et regnum huiusmodi, et ad eorum honorem ac status incrementa gerentes paterne dilectionis affectum ac volentes votis prefati Regis in hac parte annuere regnumque ipsum Ungarie vel alia dicto Regi supposita decore generalis studii illustrare, fraternitati tue de ac super loco notabili, fertili, insigni et alias accommodo et idoneo ad conservationem et exaltationem ipsius studii in ipso Ungarie vel alio regno seu partibus ipsi

Regi subditis erigendi et doctorum magistrorum scolarium et aliorum degere debentium in eodem auctoritate nostra etiam cum consilio prefati Regis te informandi, et super premissis et eorum circumstantiis universis inquirendi diligentius veritatem et quod per informationem et inquisitionem huiusmodi super dicti loci idoneitate et aliis circumstantiis inveneris, nobis per tuas litteras vel nuncium idoneum intimendi quantocius et commodius poteris, plenam concedimus tenore presentium facultatem, ut informatione per nos in premissis habita ad erectionem dicti studii et alia concedenda indulgenda privilegia procedere valeamus, prout noverimus expedire. Datum Bononie Kal. Augusti. Anno Primo.»

²¹⁾ Az ó-budai egyetem czímerének rajzát Hardt munkájából Péterffy is átvette (Concil. Hung. I. p. 304). Palma után (Spec. Herald. p. 40) Wallaszky (Tent. p. 52) következő leírását adja: «scutum ovale, duplicem in aream horizontaliter sectum, in cuius inferiore coelestina cubitus humanus codicem rubeum teneus, superiore vero crux duplicata Hungarica rubea ex tricipite colle excrescens cum epigraphe: ACADEMIAE BVDENSIS.» És e leírás, mint Harmath Károly úr szíves közléséből tudom, az ó-budai egyetem czímerének a Reichenthali Ulrik Conciliumbuchjának a pozsonyi evang. lyceum könyvtárában őrzött példányában látható ábrájára is illik, csakhogy itt «a kereszt maga fehér és a felső mező téglaveres színű, míg a pajzs alsó felében levő könyv borítéka carminveres színű, vágása arany», és az «Academiae Budensis» felírás hiányzik. Hardtnál és Reichenthali Ulrik eredeti kéziratának facsimilejében nincsen színezve a czímer és azonkívül az «Academiae Budensis» felírás a facsimilében is hiányzik, Hardtnál pedig a czímer fölött lebegő szalagon a «Sundensis» felírással van helyettesítve. A Wallaszky említette «Academiae Budensis» felírás e szerint újabb keltű, és a czímeren, az ábra szerint ítélve, nincsen is számára hely. Péterffynél a czímer alsó karimáján a következő felírás van: «Sigill. Studii Budensis. Ex actis Concil. Consta. 1413», de ez meg nyilván Péterffytől való. Feltűnő különben, hogy Péterffy, Lányi (I. p. 542), Fejér (Hist. Acad. Scient. p. 8), és még Inhoffer is (Annual. Eccl. Hung. p. 328) e czímert pecsétnek mondják. Hardt, mint maga mondja, a czímer rajzát Reichenthal munkájából vette, ki a művében foglalt czímereket maga rajzolta le a zsinaton Dacherral együtt; Hardt állítása szerint (V. p. 18) e czímerek mind megvannak egy konstanzi kéziratban. — Könyvet tartó kinyújtott kar a bécsi és erfurti egyetem czímereiben is van, azonkívül könyv a konstanzi zsinaton képviselt legtöbb egyetem czímerében is látható, és, mint Rómer Floris úrnak egy leveléből tudom, «hasonló czímer, t. i. egy könyvet tartó kéz, van a kalocsai főegyház egyik lectora sirkövén, és így ez volt alkalmasint a középkorban a tudakosság egyik fő jelvénye.»

²²⁾ Schönvisner István, *Collectanea Historica Universitatis Regiae Scientiarum Hungaricae* (Egyetemi Könyvtár, cod. G 139) című kéziratában, következőképen nyilatkozik a dologról: «Si vel Regias fundationis litteras vel Pontificiam erectae huius Academiae Bullam, quas autequam typis ederentur intiuisse dolemus, consulere liceret, facile opinor controversiae huic inter viros doctos subortae finis imponeretur. Sed cum careamus his

documentis, acquiescendum est auctoritatibus de Academia Sundensi apud Budam veterem collocata hactenus adductis, praesertim cum apud Martinum Schrot superius memoratum inter delineata Episcoporum Hungariae insignia reperiatur etiam sub nomine *Sunden* scutum infulatum, continens in area superiore Crucem hungaricam pro basi habentem tres colles, inferiore area caelestini coloris flosculata. Unde apparet *Sundam* re ipsa fuisse locum quempiam vel in ipsa Buda veteri, vel extra hanc ita nuncupatam. In Mss. Hevenessianis Tomo XIV. lit. dd. p. 68 habetur diploma Wladislai II. Regis Hungariae datum Budae 1506, quo Zynthae, sive ut in continuatione eiusdem diplomatis legitur, Szynthae, Capituli Ecclesiae Budensis Principi Apostolorum sancto Petro dicatae oppido in Comitatu Csongradiensi posito, conceditur titulus civitatis cum iisdem gratiis, libertatibus et praerogativis, quibus tunc Szegediensis civitas fruebatur, iusque sigilli proprii authenticici cum inscriptione circulari *Sigillum civitatis Szyntha*. Quod nomen cum sit affine nomini *Sunda*, sive *Sunden* a Germanis qui saepe y cum u, et t vel th cum d permutare solent, perscripto, aequus arbiter indicet, an non primum sit existimare, quod *Sunden* e *Syntha* ortum sit, maxime cum hoc olim oppidum ad Capitulum Ecclesiae Vetero-Budensis pertinuerit. In hac autem hypothesi quidni existimare liceat, aliquem e canonicis huius Capituli regnante Sigismundo titulum habuisse Episcopi *Szünthensis* sive *Sundensis*, qui, ut vetero-Budensis Academia aequae *Sundensis* compellaretur in eiusdem dotationem haud parum de suis facultatibus contulerit. Novimus enim Parisiensem quoque Academiam ideo dictam fuisse Sorbonam, quod Robertus Sorbonus Ecclesiae Parisinae Canonicus et Ludovici XI. Elemosinarius Universitati Parisiensi suas cesserit aedes atque in iis Collegium Theologicum anno 1253 fundaverit.»

²³) Fejérnél, Cod. Dipl. X. II. p. 315 és Hist. Acad. Scient. Doc. p. 6. 7, mely utóbbi művében (p. 8) külfömben azt hiszi Fejér, hogy «Gloriae, si coniecturae locus, aemulatione, aut theologiae facultatis, quae [Universitati Quinqueecclesiensi] defuit, supplendae gratia» alapította Zsigmond a budai egyetemet. Az okmány 1395. secunda nonas Octobris (okt. 6-ikán) kelt: «Bonifacius Episcopus, Servus Servorum Dei. Dilecto filio Lucae electo Cenadiensi Salutem et Apostolicam Benedictionem . . . Hodie siquidem Ecclesiae Cenadiensi Pastore carenti de persona tua nobis et fratribus nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta de fratrum eorundem consilio auctoritate Apostolica duximus providendum, praeficiendo te illi in Episcopum et Pastorem, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos igitur volentes eandem personam tuam favore prosequi gratioso, tuis in hac parte supplicationibus inclinati, ut Praeposituram Ecclesiae S. Petri in Veteri Buda Vesprimien. Dioecesis, quae dignitas unica et principalis in dicta Ecclesia S. Petri existit, ad quam consuevit quis per electionem assumi, quam obtines cum omnibus iuribus et pertinentiis suis quoad vixeris, una cum praedicta Cenadiensi vel alia Ecclesia ad quam forsán te transferri contingerit, etiam post munus consecrationis a te suscipiendum seu lapsum temporis de consecrandis Episcopis a Canonibus definiti retinere et eiusdem

Praepositurae fructus, redditus et proventus percipere *et officium cancellariae studii dicti oppidi Veteris Budae exercere* licite valeas non obstantibus quod in aliqua facultate Doctor non existas....»

²⁴⁾ Fraknói (Magyarországi tanárok stb. p. 14. 15) 1396-ba teszi Horawi János meghívását, úgy értekezésének szövegében, mint a jegyzetben (1396. «Secunda julii in congregacione facultatis arcium.... Tercius (articulus) ad audiendum supplicaciones cuiusdam Magistri pro dispensacione de tempore et actibus. Et supplicavit M. Johannes de Horow promotus ad collegium in Universitate Budensi.» Liber primus Actorum fac. arcium f. 73). Schier (Diss. de bibl. Budens. p. 3) szintén 1396-ba helyezi Horawi János meghívását: belőle merített Wallaszky (Tentam. p. 52), Lányi (i. m. I. p. 542) és Laky (i. m. p. 46) is, de ezek hibásan azt mondják, hogy János mester 1394-ben hivatott meg Budára. Aschbachnál (Gesch. d. Wien. Univ. I.) Horawi János nem fordul elő, ha csak nem azonos azon Johannes de Horb-bal, ki szerinte (Aschb. I. p. 151 és 609) 1395-ben a bécsi egyetemen «de generatione et corruptione» olvasott. Abban is eltér Schier Fraknótól, hogy a kérdéses tanár nevét de Horaw-nak, nem, mint Fraknói, de Horow-nak írja, valószínűleg helyesen. A pozsonyi káptalan könyvtárának kéziratai között is van egy «questiones super 4. sentenciarum magistri georii (!) de horaw» című XIV-ik századbeli kézirat (nr. 42. Knauznál: A pozsonyi káptalannak kéziratai. Esztergom. 1870. p. 111—114), melynek szerzője talán azonos azon Georgius de Horaw-val, kit Petrus de Pulka 1415. Maius 15-ikéről a bécsi egyetemhez Konstanzból intézett levelében mint bécsi egyetemi tanárt említ (Archiv f. österr. Gesch. XV. p. 22). — Lányi (Cath. clerus érdemei... p. 81) különben Horawi Jánost felhossa korának orvosai közt, azért mert Wallaszky Conspectusában p. 82 «inter viros eruditione claros» véletlenül több orvos társaságában van felemlítve.

²⁵⁾ A bécsi egyetem bölcsészeti karának jegyzőkönyveiből (f. 153 és f. 179) az erre vonatkozó kivonatok megvannak Fraknóinál (Magyarországi tanárok stb. p. 15): 1412. «Sabbatho octave penthecostes (május 28). Congregacio facultatis arcium... Quartus articulus ad audiendum supplicacionem cuiusdam baccalaurei alterius Universitatis. qui fuit Briccius de Pest, Budensis [t. i. Universitatis], ut admitteretur ad consorcium baccalariorum nostrorum, et fuerat... admissus.» — 1415. (Értekezésének szövegében Fraknói 1414-be helyezi ezen eseményt, de ez sajtóhiba: p. 41 is azt mondja Fraknói, hogy 1415-ben jött Miklós a bécsi egyetemre.) «Festo s. Colomani. (Oct. 13-ikán) Congregatio facultatis... ad recipiendum baccalarium alterius Universitatis. Qui receptus fuit nomine Nicolaus de Themesswar.» Aschbach (I. p. 619) szerint ezen Nicolaus de Temesvár 1419. óta bécsi egyetemi tanár volt; Briccius de Buda Aschbachnál nem fordul elő. Fraknói szerint (Magyarországi tanárok stb. p. 24) «Nicolaus de Temesvár» a bölcsészeti karnál 1419-ben «Sententias Jovis»-t adott elő, 1419-ben és 1421-ben a bölcsészeti kar magyarországi származású tanácsosai közé (u. o. p. 30), 1422-ben pedig a bölcsészeti kar magyarországi származású vizsgálói közé tartozott (u. o. p. 33). 1415-ből Fraknói (i. m. p. 41) mint Nicolaus de Themes-

war-t a bölesészeti kar magyarországi tanulói között említi fel, kétséggkívül a bölesészeti kar jegyzőkönyveinek idézett helye nyomán, miből kitűnik, hogy Temesvári Miklós 1415-ben a bécsi egyetemen nem tanulói közé vétetett fel, mint az ember Fraknói p. 41 alapján vélhetné, hanem baccalaureusai közé. — Egy Briceius de Buda-t Fraknói p. 41 mint tanulót 1414-ből említ fel, de ez valószínűleg nem a mi baccalaureusunkkal, hanem azon Briceius de Budá-val azonos, kit az egyetem 1414. február 2-ikán kihágásaiért kénytelen volt megbüntetni (Fraknói i. m. p. 13).

²⁶⁾ L. Ulrich von Reichenthal Conciliumbuch-ját (Augsburg. 1483) p. 146: «Von der hohen schul zu Sundens in unger gelegen Die kament mit dem erzbischoff von Gran: Lamperthus bropst czu ofen lerer götliches rechten. Symon Clostein meyster in der erzney. Dnus heinricus prepositus pudensis doctor in theologia. Matheus de diernach. Thomas de wissenburg. Dadeus de vito mercato. Nicolaus bisznaw beyd doctor decretorum.» Igy adja e névsort Harmath Károly (Egy hazánkat érdeklő ősymontatvány a pozsonyi ág. ev. lyceum könyvtárában. Magyar Könyvszemle. 1879. p. 104), ki szíves volt megkeresésemre a kérdéses helyet az idézett ősymontatványban még egyszer megtekinteni; Wallaszky (Consp. p. 111, a Tentamen megírásánál még nem ismerte) szintén közli e helyet, de egy pár eltéréssel: zu Sündens . . . Thomas de Wiesenburg . . . Nicolaus de Bilmaro. Végre Wagner Károly értekezésében (Ungar. Magaz. IV), melynek forrásaiúl Münster Kosmographiáját (Basel 1598) és a Conciliumok Dacher által szerkesztett gyűjteményét említi, az egyetemet Sunden-nek, a kérdéses két tanárt pedig Thomas von Weissenburg és Niclaus Bisnaw-nak nevezi, mi által Harmath Károly olvasása hitelesebbnek bizonyult, és mint Harmath úr leveléből tudom, «Bisnaw nevében a *sz* betű hasonlít ugyan a *h* betűhez, de határozottan különbözik is, s csak Bisznaw-nak olvasható.» Thadaeus de Vico Mercato neve (Fejérnél X. 8. p. 558 Thadaeus de Vimercato) Wagnernél hiányzik. Lányi (I. p. 543) és Laky (i. m. p. 46) Wallaszky hibás lajstroma után adják a tanárok neveit s azonfelül Diernachi Mátét tévesen orvostudornak mondják. — Főfontosságú azonban Ulrich von Reichenthal idézett műve eredeti [?] kéziratának legújabbban megjelent photolithographikus kiadása («Ulrich Richenthal Concilium ze Costenz 1414—1418»), melyben fol. 417 a következőket olvassuk:

Von der schül zů sundensz In Ungern

die da komend mit dem Ertzbischof von Gran

(czímer)

Dnus. hainricus prepositus pudensis

Matheus de dÿernach

Thomas de Wiszenburg

Tatheus de Vico mercato

Nicolaus bisznaw

doctores In theoloya

doctores decretorum

Dns. sÿmon clostein magister In Medicinis. (Ez később p. 421 a doctores et magistri in medicinis közt megint előfordul mint Simo clostay, úgy mint p. 419 «Thatheus de vico mercato» is a «magistri in theo-

loya» közt). — Csak innen tudjuk Thadeus de Vico Mercato (nem: de Vito Mercato) tulajdonképi nevét és azt, hogy Matheus de Dyernach és Thomas de Wissenburg Doctores Theologiae is voltak; míg másrésről persze föltűnő, hogy Lampertus prépost e kiadásban sem itt sem másutt nem fordul elő, ép oly kevéssé mint a mindjárt említendő «Andreas meister der siben freyen Kunst», és hogy Wissenburgi Tamás és Bisnawi Miklós is csak ez egyszer említettnek fel benne. Úgy látszik, hogy Ulrich von Reichenthal Conciliumbuchjának Augsburgi kiadása teljesebb kézirat után készült, mint a melyen a legújabb kiadott «autographum». — Diernachi Máté és Wissenburgi Tamás szakmáját Reichenthal-nak egy másik helyéből határoztam meg (f. 152, Harmathnál p. 104), melyen a szerző több tanárt sorol föl az «Erczbischoff Strigonen-sis» kíséretéből, kinek azonosságát az «erczbischoff von Gran»-nal Ulrik nem ismerte föl: «Matheus (azaz: de Diernach) lerer der geistlichen Recht und götlicher Kunst. Thomas (kétséggkívül de Wissenburg) lerer geistl. recht. Andreas meister der siben freyen Kunst. Nicolaus (t. i. Bisznaw) maister der syben freyen künst, (miből az következik, hogy Bisznawi Miklós nemcsak decretorum doctor, hanem magister artium is volt). Die vier warend bey dem erczbischoff Strigonen-sis in ungern.» Ezek között András magister artium, és kétséggkívül, mint többi társai, budai egyetemi tanár, eddig nem volt ismeretes. — Egy bizonyos Johannes Schlinicz von Ofen, doctor decretorum (így Reichenthal az augsburgi kiadásban f. 150, de a facsimiles kiadásban Johannes Schinitz de pud; Dachernél pedig Slinitz, Münsternél Schluntz, Fejéernél Szluncz), ki a kölni egyetem küldöttje volt, Wagner szerint (p. 245) valószínűleg a kölni egyetemen tanult és később hazájában tanított; de mire alapítja Wagner ezen állítását, nem mondja. — A budai egyetem tanárainak czímerei (ha voltak) a Conciliumbuch-ban hiányoznak; a Könyvszemle idézett cikkében Harmath úr közlése szerint tévesen van Bisznaw neve mellé kitéve, hogy czímere is megvan a könyvben. Pedig kivált Thadeus de Vico mercato-ról nem valószínűtlen, hogy nemes ember volt és így külön czímmel bírt. 1465-ben ugyanis a baseli egyetemhez egy milánói jogtudóst, egy Vicomercatói grófot híttak meg, ki fizetése elvesztésének terhe alatt arra kötelezte magát, hogy egy év lefolyása alatt egy württembergi grófot és két egyházi dignitást fog a baseli egyetemhez vonzani a kánonjog tanulása céljából, negyven fiatal nemes enibert pedig a római jog tanulása céljából, mely nemes szándékát azonban úgy látszik, nem vihette keresztül. Ki tudja, nem volt-e Thadaeus de Vicomercato is hasonló családok a budai egyetemen?

²⁷⁾ Kanizsai Jánosról azt jegyzi meg Wagner (i. m. p. 238. 239), hogy Hardt Fastija szerint (a IV-ik kötetben) csak 1415-ben jött Konstanzba. (Mense Febr. die 9. Archiepiscopus Strigoniensis nec non Andreas Colocensis, *hoc fere tempore venerunt* [a Conciliumbuch pontosabb állítása szerint, mint Harmath úrtól tudom, «Am freytag vor unser lieben frawen tag zu liechtmess», a facsimilés kiadás szerint: «am fritag nach unszer frowen tag zu liecht-mess anno dni MCCCCV.»] és már 1417-ben ismét elment onnan, mely utóbbi állítását a Hardtból vett következő furesa idézettel bizonyítja:

«Mense Februario, die tertia, Archiepiscopus Granensis, Constantiam venit [?] splendide exceptus.» Reichenthali Ulrik Magyarország primásából itt is két embert csinált volt. egy «Johannes Strigonensz»-t és egy «Erezbischof von Gran»-t.

²⁸⁾ Wagner (i. m. p. 241. 242): «Dass er Probst der Altöfnerischen Kollegiatkirche zum H. Peter war, ist aus den Diplomen bekannt [? Czinár indexében nem találkozunk nevével; Fejérnél X. S. p. 558. ki, mint mondja, Wagner értekezéséből szedte a neveket, bár a Wagnernél hiányzó Thadaeus de Vicomercato-t is felemlíti talán Wallaszky nyomán, mint «Lampertus Praepositus Maior Capituli Vetro-Budensis» fordul elő.]. Ob er es aber war, der in der 20-ten Session die Approbation einiger Kapitel mit folgenden Worten: Lampertus de Grolia (das Mspt. hat Gelria) pro se et Regno Hungariae beschworen hat, lässt sich nicht wohl entscheiden; aus obigen Worten aber erhellet, dass er aus Geldern gebürtig war». Hogy ezen Lambertus de Gelria nem azonos a budai préposttal és egyetemi tanárral, kétséget nem szenved. Achbach (I. p. 419—421) adja Lambertus de Gelria életrajzát, ki 1383-ban Párisból a bécsi egyetemhez hivatta, 1419-ben bekövetkezett haláláig folyton ezen egyetemenél működött, és a konstanzi zsinaton, bár nem mint a bécsi egyetem küldöttje, szintén jelen volt.

²⁹⁾ V. ö. Wagnert (i. m. p. 242): «Ob er Probst des H. Erzengels Michael von der Haseninsel, welche Altöfen gegenüber liegt, und dem Orden der Prämonstratenser zugehörte. oder ein weltlicher der Kollegiatkirche Unserer Lieben Frauen ante Castrum Budense, oder Probst der H. Drey-einigkeit von den Oberrn Warmen Bädern Fehérvár war, lässt sich nicht bestimmen. Das ist aber gewiss, dass er der Probst des H. Siegmunds, Königs und Märtyrers nicht seyn konnte, da diese Probstei nach dem Zeugnisse des Windeck erst 1424. in der Stadt Ofen errichtet worden.» Nem tudom minek alapján nevezi őt Fejér (X. S. p. 558) «Henricus Praepositus B. M. V. de novo monte Pest»-nek. — Wissenburgi Tamást Fejér i. h. talán helyesen erdélyi embernek mondja: «Thomas Alben. Transilvan.», és tévesen nevezi Lányi (i. m. p. 53) «Diernach Mátét» és «Wiessenburg Tamást» külföldieknek; Reichenthali Ulrik legalább Wissenburgot és Diernacht is felhozza azon magyarországi és erdélyi városok között, melyek külön követük által képviseltették magukat a konstanzi zsinaton. — Úgy látszik különben, hogy Budáról az egyetemi tanárokon kívül egyetemi tanulók is voltak Konstanzbán: a zsinat alkalmával. Petrus de Pulka ugyanis, a bécsi egyetem küldöttje, 1417. nov. 11-ikén a bécsi egyetemhez intézett levelében (Archiv für österr. Geschichte. XV. p. 60) említ egy Miklós nevű budai tanulót (budai származású bécsi tanulót? De akkor minek tette oda Petrus de Pulka, hogy Miklósnak azért adhatta át bátran a levelet, mert a bécsi egyetemi tanárok közt egy ismerőse volt?), kit másutt budai Miklósnak nevez. és ki által egyik levelét a bécsi egyetemnek megküldötte. És minthogy ugyanazon levelében azt is felemlíti, hogy egy másik levelét egy budai gyorsfutár által küldötte a bécsi egyetemnek, talán szabad feltegmünk, hogy, úgy mint kétségkívül ezen budai gyorsfutár, úgy Miklós budai tanuló is Bécsen át Budára ment és

talán a budai egyetemnek is vitt képviselőitől leveleket. Petrus de Pulka így ír: «... aliquoties prius scripsi et signanter latius in crastino Sanctorum et Judae *per quendam scolarem de Buda Nicolaum nomine* notum Magistro Ulricho de Egenburgo — tam de modo et tempore concordiae omnium nationum et collegii d. cardinalium per modo electionis summi pontificis, quam de collatione beneficiorum et provisione universitatum et rotulo mittendo. Quibus in die S. Leonhardi *per quendam cursorem de Buda* perpauca addidi de decreto super eo sequenti sabbatho synodialiter edito» stb. (Ama levél, melyet Petrus de Pulka «per Nicolaum de Buda» küldött, megvan i. m. p. 58. 59.)

³⁰⁾ Fragm. panis corvi. 1444-ből: «Sed nequaquam praetereundus est nobis F. Michaël, vir, si doctrina illius spectetur, omni exceptione maior, qui specimen ingenii sui de veritate immaculatae virginis editurus in certamen scholasticum [azaz scholasticus, nem pedig iskolai vagy egyetemi] cum quodam alterius instituti Religioso descendit, isto autem multa de primigenia Virginis labe obiciente et ut fieri solet, quando exulceratis animis neuter a statione suae sententiae submoveri se patitur, altius exclamante, F. Michaël facto silentio omnium admiratione, simul opinione quasi responsionis inscius suggestu descendit, nec multo post eiusdem quaestionis theses loco patulo affigit, adversariorum quorumcunque ingenia provocat, nobilium Budensium ipsiusque Regis praesentiam auditorio suo conciliat, et ubi amplum satis dignitatis Marianae forum cum adversario ingressus enodatis ex Alexandro Alensi difficultatibus, haerente tandem aemulo a spectatissima praesentium corona plausum victoriae non sine aggratulatione tanti ingenii consecutus est.»

³¹⁾ A pápai bulla, melyből megtudjuk azt is, mi indította Mátyás királyt az új egyetem felállítására, megvan Katonánál (Hist. Crit. XV. p. 64), Péterffynél (Concil.), Wallaszkynál (Tent. p. 54), Kaprinainál (Spec. Hist. Dipl. I. p. 71), Praynál (Annal. III. p. 315), Fejérnél (Hist. Ac., Doc. IV. 31), és «ex alio apographo suppari sed aliquantum praeter orthographiam accuratiori» Schiernél (Memoria Academiae Istropolitanae. Viennae. 1774. pag. 7), továbbá Töröknél (Magyarország primása. II. p. 74). Pray az idézett helyen a bullát egy hibás másolat nyomán tévesen 1464-be helyezte volt, úgy Péterffy is, ki az okmányt egy Hevenessi-féle másolatból adta ki, melyben meg éppen 1414-ből volt keelve a bulla. Pray és Péterffy tévedését legelőször Katona igazította helyre i. h. Schier munkájából. — A bulla, mely »Rome apud sanctum Petrum Anno Incarnationis Domínice millesimo quadringentesimo sexagesimo quinto, quarto decimo Kalendas Junii» kelt és »Venerabilibus Fratribus . . Archiepiscopo Strigoniensi . . Episcopo Quinqueecclesiensi» szól, főrészében következőképen hangzik: «. . Sane exhibitá nobis nuper pro parte charissimi in Christo filii nostri Mathie Regis Hungarie illustris petitio continebat, quod in Regno Hungarie licet amplo et fertili non viget aliquomodo studium generale, propter quod nonnulli ipsius regni incole, qui ingenio pollent, et litterarum studio apti existunt. eorum paupertate ac itineris longitudine, viarum discriminibus ac idiomatum

difficultatibus causantibus, sepe ad loca in quibus studia generalia vigent, se transferre omittunt, in non modicum universalis Ecclesie, eiusdem regni et Christiane religionis, que presertim in partibus illis, infidelibus contiguis, viris litteratis noscitur indigere, preiudicium et iacturam. Quare dictus Rex nobis duxit humiliter supplicandum, ut in eodem regno generale studium erigendi et alias in premissis providendi facultatem concedere dignareretur. Nos igitur . . . huiusmodi supplicacionibus inclinati fraternitati Vestre in aliqua ex civitatibus, sive aliquo ex oppidis eiusdem regni, quam seu quod ipse Rex ad id aptam seu aptum duxerit eligendum, studium generale cum quibuscumque facultatibus eciam cum Cancellaria, ac salarii deputatione inibi pro tempore legenciun, erigendi et constituendi, nec non statuta, consuetudines, et ordinaciones opportuna ad instar studii Bononiensis faciendi et ordinandi, dum modo eadem statuta, postquam edita fuerint, prius nobis presententur, et illorum confirmacio a nobis et Sede Apostolica impetretur, ac Cancellario eiusdem studii pro tempore personas ydoneas et bene meritas ad singulos gradus ad quos provehi meruerint, promovendi, gradusque illos illorumque insignia exhibendi ac alia ad officium Cancellarii spectantia ad instar Cancellarii studiũ Bononiensis huiusmodi agendi aliaque omnia et singula circa hec necessaria faciendi et exequendi Apostolica autoritate tenore presencium licenciam concedimus pariter et facultatem, non obstantibus constitutionibus et ordinacionibus Apostolicis, ceterisque contrariis quibuscunque.»

³²⁾ Schier (Acad. Istrop. p. 10—13) és Pfeiffer Antal (i. m. p. 19) azt állítja, hogy eredetileg Esztergomban (Strigonium vagy Istropolis) akarták az új egyetemet felállítani és csak 1467. július havában vitték át Pozsonyba «sive quod non adesset sufficiens populi frequentia sive quod commercium cum aliis Academiis, Viennensi praecipue cui colligatam arctius fundator volebat, difficiliter haberetur.» És ezen állítását Schier azon körülménnyel támogatja, hogy, mint látni fogjuk, az egyetem megnyitására a legalkalmasabb időt nem Pozsonyban, hanem «in ecclesia Cathedrali Strigoniensi» kutatták a csillagokban. Lányi, ki eleinte (Kath. clerus érdemei. p. 85) azt állította, hogy Mátyás alkalmasint Budán, az alapító Vitéz (s talán Cesinge is) pedig Esztergomban kívánta létesíteni az új egyemet, mi miatt a megnyitás két évig elhalasztatott, Egyháztörténehmében (I. p. 545) szintén azt hitte, hogy az egyetem csak később tétetett át Pozsonyba, pedig ő különben helyesen magyarázza a Schier által állításának igazolására felhozott körülményt úgy, hogy felteszi, miszerint a kérdéses csillagvizsgálat Vitéznek házi observatoriumában Esztergomban történt, a mint már Katona is helyesen megjegyezte volt (Hist. Crit. XV. p. 68) Schier ellen, hogy «Vitezius . . . suas observationes astrologicas in loco non tam universitatis quam suae habitationis instituit.» Knauz is a Lányi idézett helyéhez irt jegyzetében azt vallja, hogy «az Academia Istropolitana elejétől fogva Pozsonyban alapítatott». A mi pedig az említett csillagászati megfigyelést illeti, Schier (Mem. Acad. Istrop. p. 11 és külön táblában) közölt a bécsi városi könyvtárnak egy Ptolomaeus-codexéből («Magna Compositionis Cl. Ptolemaei libri a

Georgio Trapezuntio traducti», cod. Corvinianus, most a lécsi udvari könyvtárban nr. 24) egy rajzot, «cuius quidem aliquam [kevésbé pontos] notitiam a C. V. Jacobo Philippo Lambacher communicatam iam in dissertatione de Bibliotheca Regia Budensi anno abhinc quinto exhibui [p. 56. 57]», és melynek közepén a következő felírás olvasható: «Figura Coeli hora Institucionis Universitatis histropolitane Anno domini 1467.º In Junio tempore equato die 5. hora 20. post meridiem precise in Ecclesia Cathedrali Strigoniensi, et erat dies Saturni et finis hore martis.» Hogy a nap és óra hibásan van-e felírásron megjelölve, már Schier észrevette, 1467. június 5-ike ugyanis nem szombatra, hanem péntekre esett és 15-ike vagy 25-ike sem esett szombatra. Valószínű tehát Schier feltevése, hogy a másoló fölcsérelte a számokat és hogy «die 20, hora 5»-t kell olvasnunk; 1467. jún. 20-ika csakugyan szombatra esik. Nehéz különben meghatározni, miiben állt ezen «inauguratio». Azt, hogy jún. 20-ikán az előadásokat megnyitották volna, nem tartom valószínűk, bár június vége felé alkalmasint volt már egy pár egyetemi tanár Pozsonyban (l. az 56-ik jegyzet végét), azt is látni fogjuk, hogy az egyetem ünnepélyes megnyitása valószínűleg 1467. júl. 20-ika táján történt (l. a 38-ik jegyzetet), minél fogva lehet, hogy 1467. június 20-ikán a pozsonyi egyetemet a kedvező csillagászati constelláció következtében csak symbolikusan alapították (nem megnyitották). Hogy ez alkalomból Pozsonyban semmiféle ünnepélyes szertartás nem lehetett, nyilvánvaló; hogy is tudhatták volna 1467. jún. 20-ikan délután 5 órakor a pozsonyiak, milyen csillagászati észleléseket tettek éppen akkor Esztergomiban?

³³⁾ L. Fraknoi (Vitéz János élete. p. 227), Geist Károly a «Pester Lloyd» 1880. aug. 26-iki számában megjelent tárczájában («Die Istropolitanschen Museen»), és Rimely (Capitulum . . Ecclesiae Collegiatae Posoniensis. Posonii. 1880. p. 124), kinek a pozsonyi egyetemi épületről való adatai, mint Havlicsek Vincezétől tudom, pontosan az okmányokból vannak merítve. Rimely szerint «Opportune . . evenit pro Rege talia meditante, quod civis nobilis ac de contribulibus suis multipliciter meritis Stephanus Gmaintl eo recte tempore absque mascula prole decederet, possessioque eius, ampla quippe domus in urbe amplunq; allodium in suburbio in fiscum Regis devolveretur, qui domum illam in urbe jure regio in academiam convertit tali modo, ut dimidia eius pars scholam efficeret, altera autem collegio magistrorum et studentium habitaculi instar inserviret.» — Tévesen állítja Fraknoi i. h., hogy a ház «birtokosának *magtalan* halála által a koronára szállott.»

³⁴⁾ Hogy hol állott a pozsonyi egyetem, sokáig nem tudták. Némelyek azt hitték, hogy Istropolis-nak hívták Pozsony városának egy részét, mások Schier szerint (Acad. Istrop. p. 23) «eam cum Ladislao Thurocio (in Hungaria cum suis Regibus p. 286) *ad radices montis* collocant, alii cum Samuele Timone *sub arce* (Epit. rer. Hung. ad a. 1469. p. 26) repositam asserrunt, alii cum Michaelae Bonbardi (Topogr. Hung. p. 104) in Suburbium *Wedriz* dictum (így Wallaszky is, Tent. p. 63) aut aliam *ad Danubii litus* sitam viciniam rejiciunt (Bél T. I. p. 638)». Schier i. h. az egyetem helyét

az alább említendő Ujlaki-féle peres okmányokból határozta meg, hol Jeccelius ügyvéd azt mondja az egyetemről (Péterffyénél Conc. Hung. II. p. 16), hogy Mátyás király «pro residentia tam doctorum quam suppositorum habitationibus (Schier és Toldy ezek alatt tévesen a *bursákat* értik, melyek többnyire az egyetemi épületen kívül voltak), quondam amplam domum et curiam plures habitationes in se habentes in hac civitate Posoniensi iuxta domum praefatae Praepositurae Posoniensis in orientali plaga situatam quam et muro opere egregie constructo usque ad coemeterium eiusdem ecclesiae Posoniensis versus meridiem ampliari fecit.» Ugyanazon okmány alapján határozta meg az egyetem helyét Wallaszky (Consp. p. 108), és előtte már Katona (Hist. Crit. XV. p. 69), ki Jeccelius idézett tanuvallomását úgy mint Schier (i. m. p. 14) és maga Péterffy is (II. p. 15), helyesen 1544-be teszi, nem 1554-be, mint Wallaszky. Motko helymeghatározása sem eltérő «Zur Geschichte Pressburgs» czímű czikkében (Pressb. Zeitung. 1859. nr. 226 és Rómernél: Pozsony régészeti műemlékei. p. 295), melyben sz. Márton főtemploma környékén keresi az egyetem helyét, minthogy egy 1472-ből való városi számadásban egy hidaeska említetik, mely az Akadémiából az akkor árokkal és temetővel körülvett főtemplom temetőjébe vezetett. Az említett számadás ugyanaz, mint a melyet 1477-ből (nem 1472-ből) Rakovszky így idéz: «Item am freitag nach Martini (nov. 14-ikén) 2 zymerman, die das prikl von der Hochen schuell hinaws auf den freithof (bei S. Martin) gemacht haben, als die Kunigen [Motkónál: der Kunig] von Newburg kam, ainen 24 D.» — Pontosabb adatokat közöl Rakovszky István «Die Academia Istropolitana» czímű czikkében (Pressburger Zeitung. 1877. nr. 137) és rövidebben az Archaeologiai Értesítőben (XII. 1878. p. 76.): «Den Standort der Academie zu bestimmen, ist eine schwierige Aufgabe, da die Rechnungen immer die Hochschule als «Hinz der Gmatlin» stehend bezeichnen, weil jedoch aus diesen Jahren kein Grundbuch vorhanden ist, der Ort, wo der «Gmatlin Haws» stand, nicht ermittelt werden kann. [De v. ö. Motkó állítását idézett tárczájában: «Das Haus der Gmatl lag zu Folge Grundbuch vom Jahre 1436 im ersten Theil der inneren Stadt, dort wo sich auch die Pfarrkirche zu St. Martin befand.»] Einen sicheren Anhaltspunkt gibt die Rechnung des Jahres 1491. «Maister pawl plüemel selbdritten awf der Statnawer hinter der schul ein locht Vermacht, als die schueler in den püchsenstampf gewarffen habn, jeden 1 taglon 2 Sch. 20 Den.» Man könnte also als sicher annehmen, dass sie an die Stadtnauer angebaut, an eben dem Orte stand, wo heute die königl. Rechtsakademie sich befindet. Der oft erwähnte Garten des «Kunigs» berechtigt auch zu dieser Annahme, da die Domherrenhäuser angenommen kein anderes Haus einen Garten hat, der von der ehemaligen Stadtnauer begrenzt würde.» Hogy pedig az egyetemi épület a királyi kertek szomszédságában feküdt, Rakovszky Pozsony városa számadási könyveinek következő helyével bizonyítja: «Zween tagloner. die auch in der Hochen schul, des Kunigs garten. die weinheken aufgebunden haben und jetten, ainen 28 D.» — Még pontosabban írja le az egyetemi épületet Rimely i. m. p. 126: «academia . . . cuius aedificium bipartitum e lapidibus constructum,

inter similes domos Ambrosii Majer ab aquilone, et Christophori Veisz sartoris a meridie, domuique Praepositi ad occasum contiguum in platea a Venturino compellata, facie ad orientem versum conspiciebatur». — Ezen Gmaintféle házhoz tartozott a városon kívül a mostani Kisfaludy Károly téren egy majorság, melyet Vitéz János, ki Rimely feltevése szerint a Gmaintféle háznak egyetemmé való átalakítása költségének nagy részét viselte, hatszáz arany forintért megvett, «abs dubio [?] ampliori academiae bono deputandum», de egynehány hónappal halála előtt megváltoztatta szándékát és a házat egy pár hű emberének hagyományozta (Rimely i. m. p. 133).

³⁵⁾ V. ö. Regiomantus «Tabulae directionum»-jának Vitézhez intézett dedikációját (Analectáinban is, p. 170): «Quam perhennem curam habeas condendi studii generalis conclamatum esse iam pridem arbitror, cum ex universis literatorum consortiis omnium professionum doctissimos quosque viros accersere soleas.»

³⁶⁾ V. ö. Regiomontanus idézett dedikációjában az «officio fretus Regii cancellarii supremi» kifejezést, mely Wallaszky állítása szerint csak az egyetem cancellári hivatalára vonatkozhatik, minthogy az időben István kalocsai érsek volt az ország cancellárja. Katona (Hist. crit. XV. p. 223) figyelmeztet ugyan arra, hogy az időben nemcsak a kalocsai érsek, hanem Vitéz is az ország kancellárja volt, de hogy Wallaszky helyesen fogta fel Regiomontanus idézett helyét, kitűnik Vitéznek azon okmányából is, melyben a pozsony iprépostot kinevezi az egyetem *vice-cancellarius*ának. — V. ö. még Schombergnek sírfeliratát (Csery kézírati munkájában Schönvisnerből, kivel 1781. nov. 7-ikén Páles Fülöp közölte): «Anno Dni. M^oCCCC^o octuagesimo sexto in die sancti Hieronimi obiit Reverends. in Xro. Pater Dominus Georgius de Schonberg Australi Sedis Apostolice Prothonotarius. Wetzflavien. [vagy Wetzlariensis] et primus. Posenien. Ecclesiarum infultus prepositus, nec non huius Universitatis Istropolitane Vicecancellarius. Salve et succurre.» — Azon körülményből, hogy Vitéz volt az egyetem cancellárja, és hogy ő rá volt bízva a tanárok meglívása, helyesen magyarázza Knauz Lányihoz való jegyzetében (I. p. 545 azon körülményt, hogy a bécsi egyetem actáinak egy helyén a pozsonyi egyetem Vitéz egyetemének (sua Universitas) neveztetik, míg Schier (Mem. Acad. Istrop. p. 9) és utána Lányi azt következtették ezen kifejezésből és a pápai megerősítő bulla czíméből, hogy a pozsonyi egyetem tulajdonképeni alapítója nem Mátyás király, hanem Vitéz János volt. Schier ezen nézetét már Horányi is iparkodott volt megczáfolni.

³⁷⁾ «Joannes miseratione Divina Archi-Episcopus Strigoniensis . . . Prudentibus viris Magistro civium Judici ac iuratis civibus civitatis Posoniensis salutem. Credimus vos non ignorare, quod ex concessione sedis Apostolice et voluntate serenissimi Domini nostri Regis institutum sit studium generale in illa Civitate et ob eam causam de voluntate Domini nostri Regis transmissimus hinc doctores, ante omnia venerabilem fratrem Johannem doctorem decretorum et Magistrum sacre Theologie, et item magistrum Martinum doctorem arcium. preterea magistrum Petrum doctorem arcium et medi-

cine, ut iam Domino annuente in illa universitate, id, quod institutum est, executioni demandetur, incipiantque lectiones. Brevi etiam temporis venturi sunt et alii doctores, pro quibus conducendis partim ad Italiam, partim ad Franciam misimus; quapropter rogamus vos, et ex potestate domini nostri Regis requirimus, quatenus dum in medium vestri pervenerint excipiat eos cum honore et pertractetis reverentes et cum magna humanitate, nec permittatis illis a quopiam impedimentum dari, sed prout libertas a sede Apostolica illi universitati data et concessa exigit, ipsos et omnes alios doctores et scholares in cetum et numerum illius universitatis venturos defendatis et tueamini contra quoslibet impetitores. Datum Strigonii sabbato proximo post festum divisionis Apostolorum, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo.» E levelet Pozsony városának levéltárából (Lad. XXIII. N. 27) kiadta Windisch «Etwas zur Geschichte der Istropolitischen Academie» (Neues Ungarisches Magazin. II. Pressburg. 1792) czímű czikkében, innen Belnay (Hist. Litter. Bonarumque Artium in Hungaria. Poson. 1799. p. 37), Gyurikovics (Hesperus. XXVIII. Band. 1821. Jahrgang, Beylage. 167. Seite), Fejér (Hist. Acad. Scient., Docum. 7) és Török (Magyarország primása. II. p. 77); tartalmát Ballus is adta (Beschreibung der königl. Freistadt Pressburg und ihrer Umgebungen. Pressburg. 1823. p. 163). Rakovszky idézett tárczájában különben felemlíti, hogy Vitéz kérdéses levele Pozsony városa levéltárában nincs meg többé; — de megvan a Nemzeti Múzeum könyvtárában.

³⁸⁾ V. ö. Pozsony városa számadási könyveinek Rakovszky által közlött következő helyét: «So haben meine Herrn geert die doktores die her sein chomen Am Mantag vor Maria Magdalena (jul. 20-ikán) Im 67 Jar, umb die Hochschuell anzuheben (ezen «elkezdés» alatt alkalmasint csak ünnepélyes megnyitást kell értenünk, mert az egyetemi előadások rendesen csak aug. elején szoktak bevégezödni, nem pedig megkezdödni), mit Huener und mit Semeln, und mit wein, macht 10 Sch. 8 D. und mit Vischen 6 Sch. 13 D. und mit piern und Marillen und zittber und mit pluntzen umb 77 D. facit totum 2 Pf. 3 Sch. 22 D.» Fraknói (Magyarorsz. tanárok és tanulók stb. p. 16) az itt említett doctorok alatt aligha helyesen a bécsi egyetemnek látogatóba jött tanárait érti; helytelenül, mondom, mert a levél, melyben Vitéz a pozsonyiaknak az új tanárokat ajánlja, Esztergomban jul 18-ikán kelt, és így valószínű, hogy ezek voltak azon tanárok, kik harmad napra, jul. 20-ikán, Pozsonyba érkeztek. — Hasonló alkalomra vonatkoznak Pozsony városa 1467-iki számadási könyveinek következő jegyzetei, melyeket Rakovszky tévesen az egyetemi épület adaptiójára vonatkozó adatok között hoz fel: «So hab ich gebn dem tuen schadn mit sein gesellen, durch den purgermaister gen wien 5 Sch. mit dem brobst» (Schomberg). «Mer Rait mir der purgermaister, das er hat gebn umb kerschen auf ain erungobin 4 Sch. Hanns Ambster hab ich In mein Innemen geschrieben unter ander gelt, als er mir hat gebn, da mir die doktores habn geert facit 4 Sch.». «Mer hab ich gebn den Hünern umb Chleiben (Kleie) die man den doctorasen hat geschenkt, die hab ich 4 tag gehabt 3 Den.»

³⁹⁾ V. ö. Regiomontanus dedicációjának következő helyét: «cui coepto felicissimo (az egyetemenek) me quoque Viennensis Collegii alumnus quantum-cunque adesse voluisti, docturum videlicet quadriviales facultates. Venienti igitur voluntatique tuae morem gesturo mihi imprimis in mandatis dedisti, ut tabulas quasdam directionum componerem, quae et usu faciles et iudiciis utiles essent.» Hogy Regiomontanus e művét 1467-ben írta, még pedig nem márczius hava előtt, Schier (Acad. Istrop. p. 43) abból következtette, hogy «problemate . . . trigesimo hunc annum currentem vocat, exemplis ex Martio sumptis». Hogy hol írta Regiomontanus a Tabulae-t, kétségkívül mielőtt még elfoglalta volna tanszékét a pozsonyi egyetemen, kitűnik a mű krakkói kéziratának (Fraknóinál, Vitéz János élete. p. 231, és Szádeczkynél, Századok. 1881. p. 421) e jegyzetéből: «Quem quidem librum Tabularum composuit dominus magister Joannes de Kunigsberg in arce Strigoniensi anno domini 1467, cui compositioni predictus magister Martinus (Ilkusch) aderat et in pluribus adiutorio fuit.» — Aschbach (i. m. I. 537—557) adja Regiomontanus életrajzát, de pozsonyi tanárkodásáról semmit sem tud, sőt valószínűnek tartja, hogy Regiomontanus 1462—1468-ban Olaszországban tartózkodott és 1468—1471-ben «bei seinen wiederholten Reisen nach und von Ungarn die Universitäts-Stadt nicht unbesucht liess.»!

⁴⁰⁾ Ki lehetett ezen Péter mester, nem tudjuk. Toldy (i. m.) egy *Thöringer* Péter nevű pozsonyi egyetemi tanárt említ, és ugyanazon névvel találkozunk Teleki hibás közleményében is (Hunyadiak kora. III. 1853. p. 532): «Vitéz az új egyetem korlátnoká volt, Lomberg (!) György pozsonyi prépost alkorlátnoká, az első tanítók pedig Regiomontanus János a mennyiségtanban és csillagászatban; Brandolini Aurél Firenzéből az ékesszólásban, Kochdorff (!) Thoringer (!) Péter a szép tudományokban (!), Polonus Márton a hittanban. Későbbre 1469 Krombach (!) Lőrincz és Maidlingi (!) Gruber Mátyás, előbb a héber, görög nyelv, és a szentírás tanárai Bécsben.» Ezen Kochdorff Thoringer Péter. Toldynál Thöringer Péter, ki Teleki szerint a szép tudományokat, Toldy szerint az orvostant adta elő a pozsonyi egyetemen, kétségkívül azonos azon Kirchdorff Voerchlinger (Förhinher? Vörichtinger?) Péter pozsonyi baccalaureussal, kiről Schier p. 19 azt mondja, hogy 1471-ben a bécsi egyetem artisticus facultásába baccalaureus minőségében felvétetett. Ezen adat a Vitéz levelében említett «Magister (nem baccalaureus!) Petrus doctor artium et medicinae» elnevezéssel kombinálva szülte egy sajtóhiba hozzájárulásával a pozsonyi egyetem «*Thöringer* Péter» nevű tanárát.

⁴¹⁾ Fraknoi (Vitéz élete. p. 228) volt az első, ki e két tanárban Ilkusch Mártonra és Gattus Jánosra ismert. Külömben azt hiszi Fraknoi (i. m. p. 229), hogy Vitéz meghívása Regiomontanust Olaszországban (mi alig szenved kétséget), Ilkusch pedig a krakkói egyetemen találta. — Hogy 1467-ben Ilkusch Regiomontanussal huzamosabb ideig Vitéz udvaránál tartózkodott, bizonyítja a 39. jegyzetben közlött könyvfelirat. 1468. július 24-ikén «in obsidione Civitatis Radijsthye» Mátyás király fölszólította Pozsony városát, «quatenus statim et in continentibus visis praesentibus unum currum simul cum equis valentibus disponatis pro Magistris Martino Astronomo et Galeoto et eosdem

absque omni mora huc ad nostram Maiestatem vel ubi Deo duce constituemur conduci facere debeatis et secus nullo modo facere audeatis.» (Telekinél, Hunyadiak kora. XI. p. 351, Pozsony városának levéltárából). Ilkuschnak ezen meghívátása az egyetemi év utolsó hetébe esett. Megjegyzendő végre, hogy Fraknói állítása szerint (i. m. p. 229) Wiszniewszki, «Pomniki Historya Literatury Polskiej» IV. p. 161 szól Ilkuschról, de az idézett kötetnek nincsen is annyi oldala és különben sem találtam Wiszniewszkinél semmit sem Ilkuschról. Rá vonatkozik Tuberónak eme helye (Schwandtnernél II. p. 114, a nagy kiadásban): «Rex Matthias Viennae . . . fatus est functus spe fere certa longioris vitae fraudatus, propterea quod quidam Martinus ex eo Sarmatarum genere quos nunc Polonos dicunt, Budensium sacerdos, qui quidem Matheseos peritus habebatur, Regi ut vitae cupido et huic vanitati admodum dedito, ac omnia ad fatum referenti facile persuaserat, se decennium adhuc victurum ilicet, quum valetudine minus prospera uteretur nec multum curae in ea tuenda poneret, medici illum brevi interitum existimaverunt.» Hogy Ilkusch 1490-ben még hazánkban volt, kitűnik Schierből, Buda Sacra p. 23: «(Ilkusch) etiam in litteris Angeli Episcopi Ortani, Sedis Apostolicae Legati die quinta Julii an. 1490 datis (apud Kerchelich. Hist. Cath. Eccl. Zagr. p. 203) testis refertur», mely helyen azt olvassuk, hogy: «Anno Domini Milesimo Quadringentesimo Nonagesimo . . . Praesentibus ibidem . . . Martino Protonotar. Apostolico et Budensi Plebano . . .». De hogy 1507-ben Ilkusch már Krakkóban volt, mutatja javított Calendarium Romanumja (Bandininál, Bibl. Laur. Codd. Latt. I. p. 701. 702), föltéve, hogy ezen Calendariumot nem kell egy későbbi Ilkusch Mártonnak tulajdonítani. V. ö. e tekintetben Broscius János krakkói egyetemi könyvtárigazgató jegyzetét e század elejéről Szádeczkynél (Századok. 1881. p. 421): «Fuerunt multi Martini de Ilkusch in Academia promoti, sed praecipue duo: Prior iste in astrologia summus artifex, promotus ad magisterii gradum a. 1459, postea plebanus Budensis, cuius opera Academia habet globum ex metallo, aliaque instrumenta a Mathia rege Ungariae donata. Alter erat dr. theologiae promotus in magistrum philosophiae a. 1491, qui de Correctione Calenderii scripsit a. 1518 ad requisitionem concilii Lateranensis. Extat tractatus in Thesauro scriptus.»

⁴¹⁾ L. Fraknói, Magyarországi tanulók stb. p. 12. Dr. Schrauf Károly bécsi egyetemi levéltárnok úrtól tudom, hogy «anno 1449. April 14. immatriculatus oder intitulus est in matricula universitatis (Hauptmatrikel) *Laurencius Coci de Krumpach . . . pauper.*» Krumpachi Lőrincz családi nevét ezen idézetből tanuljuk legelőször ismerni.

⁴³⁾ A hittudományi kar jegyzőkönyveinek ide vágó helyeit Schier közli i. m. p. 25; sokkal pontosabb másolatát Schrauf úr szívességének köszönöm: «1469 die 13. Augusti M. Leonardus de Valle Prixnensi proposuit, quod Reverendus etc. Archipraesul Strigoniensis etc. desideraret M. Mathiam Gruber de Medling [ki, mint Schraufftól tudom, 1456. ápr. 14-ikén vétetett fel az egyetem anyakönyvébe: «Mathias Grueber de Medling . . . 4 gross.»] ad instanciam suarum precum iam promoveri et ad legendum cursus Bibliae admitti, si poste

a tempore consueti veniret promovendus. Placuit Facultati, quod exaudiretur suis in precibus. Die vero decima septima mensis eiusdem praefatus M. Leonardus iterum in congregatione Facultatis proposuit, quod Rev. etc. Dominus Archiepiscopus Strigoniensis peteret adiungi M. Laurencium de Krumpach Magistro praefato Matheo (sic!). Quid actum sit, vide de promotis». Az actának a promotiókról szóló ezen előbbi részből való Schrauf szerint Schier következő idézete: «Die decima septima mensis Augusti ad preces Reverendissimi Archipraesulis Domini Strigoniensis admissi sunt et praesentati Domino Vicecancellario ad legendum cursus Bibliae M. Laurentius de Krumpach, cui assignatus est liber Sapientiae et M. Mathias Grueber de Melling, cui assignate sunt epistola prima et secunda ad Timotheum et Titum. Et primus recepit pro Patre [*pater*-nek hitták azon professort, kinek vezetése alatt a cursor olvasni, *legere*, tartozott] M. Nicolaum Kreuznach, secundus M. Leonardum de Valle Brixinensi, quorum quilibet dedit unum flor. Ung. Decano.»

Mintán Schier megjegyezte volt, hogy «Pro secundo cursu Laurentius legit [helyesen: legere debebat] in Epistolam ad Colossenses et Mathias in Leviticum» így folytatja a jegyzőkönyvnek kivonatát: «1469. 20. Octobris Reverendissimus in Christo Pater Dominus Archiepiscopus obtulit quandam supplicationem in scriptis per medium M. Laurencii de Krumpach eidem petendo ad legendum cursus noviter admissio dispensationem super loco in hac forma: *Rogamus vos, ut cum eo, videlicet Magistro praememorato, dispensare velitis et lectiones per eum legi debendas simul et alios actus quos ex statuto vestro perficere habet, in Universitate Istropolitana continuari permittatis.* Et secundum huius supplicationis tenorem per Facultatem exauditus est.

Anno Domini etc. LXXI-mo feria quarta ante festum Conversionis S. Pauli (Jan. 24-ikén) fuit congregata Facultas ad audiendum scripta Reverendissimae Patris Domini Archiepiscopi Strigoniensis Facultati missa ab eo pro M. Laurencio de Krumpach, cum quo nuper dispensatum erat, ut cursus legere possit in Universitate Histropolitana quamquam Baccalariatum in Theologia in Universitate Wiennensi recepisset; et quia eundem M. Laurencium Dominus Episcopus Autoritate Apostolica ordinaverat, ut et nunc Sentencias in dicta Sua Universitate legeret, qui et duos libros sententiarum in Histropoli legit; rogavit interea dictus Praesul per sua scripta ut Facultas Theologica M. Laurencium ad formaturam reciperet, librosque in Histropoli lectos eidem computaret; promisit tamen M. Laurencius in Facultate, Wiennae dum esset, se velle tercium principium in Sententias Wiennae facere et Baccalarius in Theologia formatus censi Wiennensis, quod et fecit. Ideirco attentis tanti Praesulis precibus, visis et denique meritis M. Laurencii dispensavit [azaz elengedte a két évi biblicus tanfolyamot] cum Magistro illo ad optatum Episcopi et eciam M. Laurencii.

Anno quo immediate supra, Dominica proxima post festum Purificationis Mariae (Febr. 4-ikén) iterum congregata fuit Facultas ad recipiendum

iuramentum ab eodem M. Laurencio pridem admissio ad tertium principium, quod et fecit.»

Ezen idézetekből kiténik, hogy Schier (i. m. p. 25) tévesen állítja Lőrincz mesterről, hogy «Istropolitanorum Professorum collegio an. MCDLXVIII [1469 helyett] sic additus est, ut tamen eum Illustrissimus Promotor a caeteris Theologiae gradibus non vellet remotum, quin precibus interpositis acceleraret promotionem et ut Istropoli in Sententias legere posset impetraret.» De téved Fraknói is, ki szerint (Magyarországi tanárok stb. p. 28) Krumpachi Lőrincz a bécsi egyetemen 1469-ben a «Liber Sapientiae»-t, 1470-ben az «Epistola ad Colossenses»-t, 1471-ben a Sententiákat adta elő. Nem adhatta elő azért, mert akkor nem Bécsben, hanem Pozsonyban volt. — Grueberről Schier (Mem. Acad. Istrop. p. 24) még azt mondja, hogy «Porro theologiae incubuit et in ea primam lauream suscepit. Dissoluto praeter expectationem Posoniensi Lycaeō Viennae perstitit. Quid tamen ultro egerit, aut quo anno fatis succubuerit, nullibi adnotatum comperi». De ez természetesen részben nem egyéb Schier pusztá gyanításánál. — Féltreértette a Schier által közölt jegyzőkönyvi kivonatokat Lányi, mikor azt mondja (Cath. clerus érd. p. 97), hogy «A Vitézféle pozsonyi iskolában medlingi Grueber Mátyás a szentírás olvasásához oktatóul alkalmaztatott, mint Vitéznek a bécsi egyetemhez 1469-ben írt leveléből világos; Mátyáshoz mellékeltetett ezen évben Krumpach Lőrincz mester; Schomberg alcancellár úgy rendezé el a tanulmányokat, miszerint Lőrincz a bölcsesség könyvét, Mátyás pedig szent Pál leveleit Timothé- s Titushoz magyarázná. Következő folyamul választá Mátyás a leviticust, Lőrincz a colossi levelet. (Schier kutatá ezt ki a bécsi egyetem actáiból. Katona 15, 414 st.)»

⁴⁴⁾ Ezt legelőször «Diss. de Bibl. Bud.» czímű értekezésében (p. 6) említette Schier: «M. Nicolaum de Hittendorf in Istropolitana seu Posoniensi Academia Professorem publicum (Mentionem huius faciunt acta facult. Artium et Theologiae Univ. Vienn.) eiusdem praesulis utpote fundatoris evocatione munus adivisse palam est.» V. ö. a bölcsészeti kar jegyzőkönyvéből való kivonatot Schiernél Acad. Istrop. p. 23. (Acta Fac. Art. ad a. MCDLXX. VI. fer. ante Festum S. Catharinae V. M. azaz November 23-ikán): «Exauditus fuit absolute M. Stephanus Murer de Brunn. qui petivit concedi M. Nicolao de Hittendorf in Theologia Licentiato, tunc in nova Universitate Histropolensi videlicet Posoniensi Lectori quemdam librum pro exemplari de libraria Facultatis.» Rimely (i. m. p. 257) a pozsonyi kanonokok névsorában Schrickhert is fölemlíti: «1459. Nicolaus de Hittendorf, dioec. Pataviensis. Licenciatus theologiae. Decanus. — 1479.» Aschbach (I. p. 618) szerint «Nicolaus Schrick de Hittendorf» theologiae baccalaureus 1442. óta bécsi egyetemi tanár volt.

⁴⁵⁾ Rimely i. m. p. 126: «Georgius Schonberg jus decretalium in academia hac ipse proposuit, extat enim in Bibliotheca Capituli manuscriptum decretalium cum adnotatione: Iste liber est ecclesiae Poson. quem Georgius Praepositus cum scitu Capituli tum in universitate, tum extra universitatem pro usu suo tenuit et recepit 1467.» Knauz (A pozsonyi káp-

talannak kéziratai. p. 15) szintén ismerteti ezen kéziratot (*Decretales Gregorii IX. Liber Sextus, Extravagantes stb. 13. szám alatt; hárttyakézirat. Folio a XIV. századból. 266 levél*), de szerinte a jegyzet nem 1467-ből, hanem «in octava s. Martinj (nov. 18.) Anno domini etc. 61» (1461-ben) kelt, miért is elutasítja azon feltevést, hogy Schomberg e codexet a pozsonyi egyetemenél használta, és csak azt tartja valószínűnek, hogy «miután Schomberg e codexet egyetemenél használta, megalakulván a pozsonyi egyetem, ebben is használtatott a codex iskolai könyvvül, mely esetben a kézirat igen nagybecsűvé válik.» Hogy pedig Knauz helyesen olvasta a kérdéses datumot 1461-nek, és nem tévesztette össze a hetes számot az egyessel, mi arab számoknál könnyen megeshetik, bizonyítja Havlicsek úron kívül (hozzám intéztet levelében) a pozsonyi káptalan könyvtárának egy másik kézirata (saec. XIV. fol. membr. «*Concordantia discordantium Canonum, Knauznál p. 17.*), melyen ugyanazon napról mint az előbbi kézirat, minden kétséget kizárólag 1461-ből a következő jegyzet van: «Item in octava s. Martini (nov. 18.) anno etc. LX10 (1461) ego Georgius prepositus poson. Vacavi studio Sacri Juris Pontificii.» — A pozsonyi káptalan könyvtárának 24-ik számú jogi codexéről is (*Summa Notariae Magistri Rolandini Passacerii Bononiensis, fol. membr. 1260-ból*) azt hiszi Knauz (i. m. p. 24) hogy «jóformán iskolai könyvvül használtatott a pozsonyi egyetemenél; miután a bolognai egyetemenél, mely szerint a pozsonyi berendeztetett [?], az volt.» — Ugyanazon könyvtár «*Statuta Universitatis studiorum Bononiensis de anno 1317...*» című kézirataról Lányi azt hitte (I. p. 547. 548), hogy Miklós és Jakob esztergomi kanonokok és bolognai egyetemi polgárok hozták haza «ama bolognai egyetemszabályzatot, mely korunkban az esztergomi egyház levéltárába letéve, a Mátyásféle egyetem alapítása és rendezése alkalmával másfélszázados porából kiemelve, napvilágra vonatott, és az egyetemmel együtt aztán Pozsonyba az egyetem alcancellárához, innen a káptalani könyvtárba vándorolhatott, hol maiglan őriztetik.» — Hogy különben Schombergnek magának is volt könyvtára, kitűnik egy «*Defensorium Canonisationis Sancti Leopoldi*» című s. l. e. a. megjelent könyvből (egy mülki kéziratból újból kiadta Pecz, *Scriptores Rerum Austriacarum. I. p. 592—672*; leírta Hellebrant Árpád, *Magyar Könyvszemle. V. p. 326. 327*) fol. 14b: «*Demum cum idem Reverendissimus d. legatus posonium venisset quandam cronicam antiquitissimam (!) inter alios libros in bibliotheca praepositi posoniensis repertam, per quam nonnulla merita eiusdem beati Leopoldi comprobare videbantur in processu cause annotari mandavit.*» A pápai követ, kiről itt szó van, a Cardinalis S. Marci volt, breveje «*Ro. apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris Die II, Marcii MCCCCLXXII Pontificatus nostri (II. Pál) anno primo*» (I. a mű fol. 14 rectóját) kelt.

⁴⁶⁾ Rimely (i. m. p. 257. 258) azt hiszi, hogy Angelus mester és hit-tudor, kit a pozsonyi kanonokok sorában az 1474-ik évhez felemlít, valamint «*Volfgangus Prechtel de Hasleiten, Pataviensis, professor emeritus, a Gabriele Ep. Agr. qua legato nominatus*», kit ugyanott az 1479-ik évhez említ fel, a pozsonyi egyetem tanárai voltak. Állítását a káptalan 1473-iki

számadási könyvéből bizonyítja, melyben az említett két férfiú «de anno priori (azaz 1472-ből) cen hospites, quos Capitulum interdum honoravit antequam in gremium suum cooptarentur», említettnek. A káptalan dékanja ugyanis, Regensburgi Erasmus, «in praesentia Ulrici Vicarii, Michaelis plebani, Joannis Wepp, et licentiat Nicolai, alteriusque Nicolai Popp rationes reddens» azt mondja, hogy: «Jussu Dominorum Canonicorum — honoratus est Dnus. Doctor Angelus et expositi pro vino XVI. den. et pro uno pane XXXVII. denarii. Item honoratus est Dom. Doctor Magr. Wolfgangus, quondam ordinarius professor, et expositi sunt pro piscibus V. grossi minus X. denarii. — Item ad iussum Dnorum. novissime honoratus est Dnus. Doctor Angelus cum 6 pullis per 6 den. faciun. 36 den. et duobus cantaris, cum vino facit 18 den.»

⁴⁷⁾ Brandoliniről azt mondja Schier p. 27, hogy «in Hungariam evocatus primum in Histropolitana (quod plurimi Strigonium, ut in Regiomontano contigit, expresserunt) tum in Budensi Academia multis annis Oratoriam artem publico munere tradidit.» Wallaszky Tent. p. 37, hivatkozával Girolamo Ghilini Theatro d'Huomini Letterati című munkájára (Vol. II. Venezia. 1647. p. 32.33): «Si divulgò in maniera il valor suo in ogni parte, che chiamato da Mattia Rè d'Ungheria, fu costretto ad accettare la publica lettura di Eloquenza in Buda e poi in Strigonia, amendu città di quel Regno, nelle quali condotte perseverò molti anni con grandissima lode» azt mondja róla, hogy «evocatus in Hungariam, Strigonii et Budae eloquentiam docuit.» Mazzuchelli is (Gli Scrittori d'Italia. I. p. 2014) csak azt mondja róla Philippus Bergomensis (Suppl. Chron. XVI). Gandolfi (De Script. August. p. 85) és Fogliazzi (Vita Raphaelis Brandolini. p. 36) alapján, hogy «Mentre era al secolo passò in Ungheria, chiamato da quel Re Mattia Corvino, e per molti anni insegnò nella Città di Buda e di Strigonia con molta fama l'Arte Oratoria, e fu in guisa caro a quel Re e alla Regina Beatrice, che sovente negli affari più importanti li vollero per loro Consigliere.» Az idézett Gandolfi szerint: «Hic vir eruditissimus et eloquentissimus a Mathia Corvino Pannoniae Rege gloriosissimo ascitus, Budae ac Strigoniae multis annis publico munere eximiaque laude Oratoriam docuit. Regi ac Beatrici Reginae in adversis consolator dulcissimus, ob idque ab ipsis saepius in intima consilia admissus.» De Gandolfi is, úgy mint Ghilini és az ide vágó többi író, csak Philippus Bergomensisből merített, ki azt mondja az idézett helyen Brandoliniről, hogy «A Mathia gloriosissimo Pannoniorum Rege ascitus et Budae ac Strigoniae multis annis publico munere magna cum laude Oratoriam docuit.» — V. ö. még Tiraboschi megjegyzéseit (Lett. Ital. VI. p. 942) «Ma certo egli (Aur. Brandolini) era ancora in Roma nel 1482, quando come altrove abbiamo osservato (t. VI. par. 1) si celebrò l'anniversario del Platina e vedremo inoltre tra poco che spesso ei mostrò il suo raro talento d'improvvisare innanzi al pontef. Sisto IV [1471—1484]. Sembra dunque probabile ch'ei partisse da Roma e si recasse in Ungheria, dappoi che il rè Mattia fondò una nuova Università in Buda poco dopo il detto anno 1482 [?]; intorno alla quale università degna è

d'esser letta una assai erudita dissertazione del p. Sisto Schier... In essa fra le altre cose egli osserva che si trova memoria di Aurelio negli Atti di quella università all' occasione di alcuni libri che il re gli fece prestare dalla sua biblioteca... Apostolo Zeno, non so su qual fondamento, aggiunge (Diss. Voss. II. p. 193) che prima de passare alla corte del re Mattia, ei sosteneva la stessa cattedra in Firenze coll'annuo stipendio di 125 scudi.» Ebből ugyan nem jó fogalmat szerez magának az olvasó Tiraboschi alaposágáról! Schier a pozsonyi egyetemről írt és a bécsi egyetem actáiból említette, hogy a bécsi egyetemi könyvtárból kölcsönöztek Brandolininek könyvet! — Grässe (Litt. Gesch. II. 3. 2. p. 855) különben idézi Brandolininek egy «Libri II. Paradoxorum Christianorum ad Matthiam Corvinum Regem Hungariae» (Basil. 1498, Roma 1531, Basil. 1543, Colon. 1573) című művét; ebben talán szintén vannak Brandolini magyarországi tartózkodására vonatkozó adatok.

⁴⁸⁾ A primási levéltárból vett oklevél, melyet Estei Hippolyt primás 1488-ban megerősített (Rimely, i. m. p. 33), megvan Töröknél (Magyarország primása. II. p. 78) és Fejérmél (Hist. Acad. Scient., Documenta p. 7—9): »Joannes... Archi-Episcopus Strigoniensis... Notum facimus omnibus subditis nostris sub iurisdictione nostra Dioecesana constitutis, cuiuscunque conditionis et dignitatis existant, quod nos multis respectibus ac rationabilibus et canonicis ex causis moti, precipue autem cupientes providere utilitati, indemnitati ac saluti nonnullorum subditorum nostrorum, qui a sede nostra longo spacio terre distare videntur, parcereque volentes illorum laboribus et expensis, quos iniuriam pati vel iura sua vindicare velle contingeret, preterea pro commodo et meliori ac salubri statu Venerabilium doctorum nec non magistrorum et studentium in hac Universitate studii generalis Hystropolitani de novo instituti, pro tempore commorantium, ne iidem relictis studiis eorum in casibus vel causis emergentibus ad nos seu sedem nostram semper recurrere cogantur, confisi de prudentia, legalitate et integritate Ven. Fratris nostri Georgii Prepositi huius Ecclesie Posoniensis sive Hystropolitane, Vice-Cancellarii eiusdem studii generalis, eundem matura deliberatione prehabita in officialem seu vicarium in spiritualibus tam in foro consciencie, quam in contencione, quoad ipsam Ecclesiam Posoniensem sub metis et terminis infra denotatis, elegimus, fecimus et constituimus per presentes, dantes et concedentes eidem plenam auctoritatem, que similibus officialibus de iure dari et concedi consuevit, in omnibus casibus et causis spiritualibus tam civilibus quam criminalibus cognoscendi, indicandi, processus iuridicos faciendi, sententias fulminandi, de criminibus inquirendi, divini cultus defectus et negligentias et vitas vitiosorum reformandi, et si opus fuerit, castigandi, sententias interlocutorum definitivas, penales, et privationis ferendi, latasque executioni demandandi, si modo non fuerit ab huiusmodi sententiis vel aliqua earum iuridice ad sedem nostram appellatum, cui quidem appellationi, cum de iure facta fuerit, in omni casu et causa deferre teneatur, aliaque omnia et singula facien-^{ti} et agendi et consequendi, que ad huiusmodi officium quomodolibet de consuetudine bona vel de iure spectare

debent et possunt. Terminum autem seu mete iurisdictionis sue sint in superiori Dioecesi nostra quam fluvius Wagh ab alia parte inferiori determinat, ita quod incipiat iurisdicatio ipsa a flumine Wagh secundum fluxum eius usque ad Danubium et tendat usque ad metas Moravie, ac deinde secundum cursum fluvii Morva sub castro Theben in Danubium cadit [cadat?]. In Insula autem Challoekeo ipsa iurisdicatio in tantum se extendat, quantum protenditur Iurisdicatio Archidiaconatus Posoniensis. . . Datum in dicta Civitate Posoniensi sive Hystropolitana die vigesima sexta mensis Aprilis. Anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo nono.»

⁴⁹⁾ A pápai oklevelet lásd Péterffy-nél (II. p. 16), Schiernél (i. m. p. 23) és Fejérnél (i. m. p. 10). Az ebben adományozott praerogatívákhoz Rimely szerint (i. m. p. 34) VIII. Incze pápa 1490-ben hozzáadta még a következőket: «ius indulgentias 40 dierum concedendi, reconciliandi ecclesias et coemeteria, benedicendi vestes sacras, minoresque quatuor ordines conferendi». A bulla főrésze így szól: «Paulus Episcopus Servus Servorum Dei dilectis filiis, Praeposito et Capitulo Ecclesiae Sancti Martini Histropolitani, Strigoniensis Dioecesis salutem et Apostolicam benedictionem. Exposuit vestrae devotionis sinceritas, ut tam vos, quos speciali gratia prosequimur, quam Ecclesiam vestram dignis honoribus attollamus. Hinc est, quod nos, consideratione charissimi in Christo Filii nostri, Mathiae Regis Hungariae illustris, asserentis, quod oppido Histropolitano propter studium generale ibidem nuper erectum et vestrae Ecclesiae plurimum afficitur, nobis super hoc humiliter supplicantis, ac vestris in hac parte supplicationibus inclinati ut tu Praeposite et successores tui Praepositi dictae Ecclesiae, qui pro tempore fuerint, mitra, baculo, annulo et aliis Pontificalibus insigniis libere et licite possitis uti. Nec non quod in dicta et aliis Ecclesiis sive Capellis ibidem subiectis benedictionem solemnem post Missarum, Vesperarum et Matutinarum solemnias, dummodo in benedictione huiusmodi aliquis Catholicus Antistes vel Apostolicae Sedis Legatus praesens non fuerit, elargiri possitis. . . . Datum Romae . . . anno . . . millesimo quadringentesimo sexagesimo nono idibus Augusti, Pontificatus nostri anno quinto.»

⁵⁰⁾ Wallaszky (Consp. p. 108) Péterffy Conciliáiból (II. p. 16) idézi Ujlaki ügyvédjének, Jecceliusnak, idevágó vallomásait, és megjegyzi, hogy «circa annum 1550 lis fuit inter Franciscum Vilaki Ep. Jaurin. et Praepositum Posoniensem atque Simonem Cayrus de Salucze civem Posoniensem de area muro circumdata quae olim ad Universitatem hanc spectabat, parte utraque ius sibi in eam vindicante.» Rimely (i. m. p. 126—127) a káptalani levéltár okmányai nyomán (Caps. A. 5, 40, ibid. fasc. 5, 23) következőképen adja elő e per történetét: Míg az egyetemi épületnek azon fele, melyben a tantermek voltak elhelyezve, 1490. óta lassanként romba dőlt, az épület másik felét királyi hivatalnokok lakták, kik közül az egyik, Pósa Balázs. «camerarius salis praefectus», ki az épület egykori birtokosának Gmainlt Istvánnak dedukációját feleségül bírta, 1492-ben Ulászló király által magának ajándékoztatta az épület ezen részét és Corvin Jánost is rábirta, hogy javára az épületre való minden netaláni jogáról lemondjon. Pósa Balázs

később az épületet vejének Jánosnak hagyta, ki viszont egy bizonyos Horváth-Bykovith de Ozmolich Simonnak adta, kinek birtokából leánya fiára Szentiványi Szentiványi Gáspárra ment át. Ez más birtokkal együtt ezer háromszáz forintért eladta Kerekesi (vagy Kerecseni) Szalay János grófnak, ki az egyetemi épületet Kajrói Simon nemes embernek ajándékozta azon érdemek fejében, melyeket Kajrói mind Szalayéknál mind néhai Berzenczei Bornemisza János grófnál szerzett, kinek házánál mint fogalott fiú nevelkedett és kinek fiának Bolognában nevelője volt. Ujlaki és Kajrói között azért ütött ki a viszály, mert a prépostságot és az egyetemi épületet elválasztó fal az idők folyamában eltűnván, Kajrói a közben fekvő térnek oly részén építtetett, mely Ujlaki szerint a prépostság tulajdona volt. A per, melyben Pozsony városának hatósága folyton Kajrói pártját fogta, sokáig elhúzódott, mígnem 1551-ben a kérdéses térség a fiskus birtokának declaráltatott és a pozsonyi prépostnak ajándékoztatott. — 1623-ban az egyetemi épület kérdéses része, melyet a XVI. század közepe tája óta «curia Kerekesiana»-nak hívtak, királyi pénzverde volt. További sorsairól l. Rimelyt i. m. p. 128. 129.

⁵¹⁾ Ujlaki állításait Rimelyből (p. 125. 126) közlöm; zárjelek közé Ujlaki ügyvédjének, Jeccelius Balázs bécsi ügyvéd nyilatkozatának fontosabb eltéréseit közlöm Wallaszky (Péterffy) szerint (Consp. p. 108. 109): «Notum est quod felicissimae recordationis Serenissimus quondam Mathias Dei gratia Hungarorum etc. Rex, dum adhuc superviveret, inter plurimas sui regiminis curas divinae Maiestatis beneficiorum, suique cultus veluti bonus christicola non immemor, in hac ipsa civitate Posoniensi studentibus praesertim Sacrae Theologiae sive scripturarum divinarum, quae tendunt ad divinum cultum augmentandum, mundum illuminandum, fidem augendam et defendendam bonasque ac sacras literas addiscere volentibus universale studium erexit, quod Istropolitanum gymnasium nominavit, [quod vulgo Academicum appellant] et pro residentia tam doctorum quam studentium habitationibus quandam domum amplam collegialem [amplam domum et curiam plures stb.] habitationes in se habentem [habentes in hac civitate Posoniensi iuxta domum praefatae Praepositurae Ecclesiae Posoniensis, in orientali plaga situatam, quam et muro opere egregio constructo usque ad coemeterium eiusdem Ecclesiae Posoniensis versus meridiem ampliari fecit. Cui quidem studio Universali Reverend. D. Georgium de Somberg stb.] cum curia non indigna [*c. curia n. ind.* hiányzik] in oriente plaga iuxta domum praepositurae ecclesiae Posoniensis eidem universitati pie donavit, cui quidem universitati rectorem dominum Georgium de Somberg illius temporis in dicta ecclesia Posoniensi Praepositum Cancellarium [Vice-cancellarium] praefecit, eiusque successores pro tempore existentes successive cancellarios fieri voluit et ordinavit; in qua academia exercitium studii et bonarum literarum diu feliciter floruit, pluresque in ea baccalarii creati et promoti fuerunt: post obitum tamen dicti domini Regis Mathiae hostilitate ingruente inter serenissimos principes Maximilianum Imperatorem et Uladislauum Hungarorum . . . Regem doctorum ac studentium frequentia defecit [fr. pedetentim

def.], unde tamen consequenter accidit, ut quidam domum collegialem prae-memoratam potentia mediante sibi usurpaverint et occupaverint . . . quamvis academia illa per praefatum quondam dominum Mathiam Regem modo prae-narrato fundata et erecta, domusque et habitationes simul cum toto fundo eius atque cunctis aedificiis et pertinentiis post eius erectionem ex praemissa dedicatione Deo altissimo eiusque Ecclesiae illuminationi collata et oblata, pertineret ad praedictam ecclesiam Posoniensem» (A pozsonyi káptalani levéltárból, Caps. A. f. 4). Ujlakinak ezen állításait Csery is közli a pesti egyetemről szóló kézirati munkájában (Egyetemi könyvtár G 103) Kaprinai kézírataiból (T. XI. C. p. 10) és Schönbvisner idézett értekezéséből. Szerinte az okmány »die decima tertia mensis Augusti anno domini millesimo quingentesimo quadregesimo sexto» kelt és »contra . . . nobilem . . . Symonem Cayro de Saluce» van intézve. — Sajátságos mindezek után Wallaszky állítása (Tent. p. 65): »Venerabilis . . . Canonico-rum ad D. Martinum Collegii tabularium, irreperabilem quippe motibus Bethlenianis uti a viro, qui eius accuratam habet notitiam, eloctus sum, passum iacturam, nihil ad academiam (a pozsonyihoz) spectans continet.»

⁵²⁾ V. ö. a »*Loca ignorata hactenus* in ibin Ovidii, in officiis Cice-ronis, in virgilio, in tibullo, et loca aliorum. *Pontici sylvae*» című felette ritka munkát (végén: Impressum Isauri in aedibus Hieron. Soncini MDXIII. quinto idus maii.) melyben a 14-ik levél versőjén Ponticus Viruniusnak (1467—1520, v. ö. Zingerle, De carminibus latinis saec. XV. és XVI. ineditis. 1880. p. LII) következő mindeddig ismeretlen levele olvasható: »Ponticus Virunius Thaddaeo Ugoletto S. infinitam. Insignia maiorum tuorum et affabilitas animique tui mores nobilissimi et dolor pariter ille tuus sempiternus ob mortem Mathiae regis hungarorum: cui eras et latinis et graecis codicibus in erigenda academia amplissima in Posidonia idest possoni ad centesimum lapidem ad Blaedam idest Budam vulgo urbem in marginibus Danubii id est duna eorum lingua versus Vindelicos qui nunc Austrii dicuntur, et in conducendis undique omnium scientiarum doctis viris omnibus et auctor et legatus carissimus per Italiam et ubique gentium stb.»

⁵³⁾ L. Rakovszky idézett tárczáját: Dass sie noch 1480 ganz erhalten war, zeigt die gleichzeitige Rechnung: »Mer zween zymerknecht, die den Meister wolf, des kunigs Pawmeister, an den zug in der Hohen schul haben helfen machen. Ir ainen 3 tag, 1 per 28 D.» (Meister Wolf-ot Rakovszky az Arch. Értesítőben i. h., is említi.)

⁵⁴⁾ Schier i. m. p. 20, hol különben azt is lehetőnek tartja, hogy a pozsonyi egyetem nem szűnt meg Vitéz halálával. Hanem Budára helyeztetett át. De már Katona (Hist. Crit. XV. p. 70) nem helyeselte Schiernek ezen feltevését, hanem hajlandóbb volt azt hinni, hogy Mátyás király uralkodásának második felében hazánknak három egyeteme volt: a pécsi, a pozsonyi és a budai. Römer (Pozsony régészeti műemlékei. p. 295) azt hitte, hogy az egyetem 1467-ben valószínűleg már fönállott, »de miután korlát-noka, Vitéz érsek, a király kegyelmét veszté, a király Budára szándékozott azt áttenni. . . Csak kevés ideig állott fenn, és alapítójának halála után meg-

színt. » Toldy szerint (i. m. II. p. 25) a pozsonyi egyetem »alapítójával (Vitézzel) együtt lenni megszűnt» leginkább azért, mert »mint az utóbbi években leg-hathatósab ellenzójének művét Mátyás magára hagyta.» Lányi szerint is (I. p. 545) »az intézet Vitéz érsek halálát túl nem élte», bár előbb (M. Cath. clerus érd. p. 85) Lányi más, de szintén téves nézetet vallott: »Vitéznek holtá után 1472-ben Mátyás a tanodát (Fejér szerint) abban hagyta, mi alig hihető. Ugy látszik alapító jogokat csak most kezdé szerezni, midőn a tudomány árva művelőinek nagy házat s udvarhelyet rendelt a prépostság tözsomszédságában, mint breslavi Jeccelius Bálint ügyvédnek 1544 kiadott okiratából világos (Péterffy II. 16).» Wallaszky (Tent. p. 65. 66) Thuróczy és Timon nézetét, kik »elato auctore academiam quoque extinctam aiunt» valószínűbbnek tartja mint Rotarides Mihályét (Prolegg. Lineamentorum Hist. Litt. Hung. p. 41), a »Res Litteraria Hungariae» névtelen szerzőjét (Cassoviae, 1735. p. 6) és Faber Pálét (Commentatio de Augusta Bibl. Budensi. p. 8), kik a pozsonyi egyetem elpusztulását a mohácsi vész után való időkbe helyezik és a törökök dühének tulajdonítják. De már a Conspectusban (p. 111) Wallaszkyt Jeccelius állítása meggyőzte arról, hogy az egyetem csak Mátyás halála után szűnt meg. Fraknói (A hazai és külföldi iskolázás. p. 31) Geist (említett tárczájában), Rakovszky (Arch. Értesítő. 1878. XII. p. 77) és Rimely (i. m. p. 125) ugyanazon véleményt vallják. Később persze némileg megváltoztatta nézetét Fraknói (Vitéz élete. p. 230) és szerinte »Vitéz halála után az egyetem elvesztve benne támaszát és fentartóját hanyatlásnak indult és néhány év múlva egészen föloszlott. Két évtized leteltével okleveleink a pozsonyi egyetemről mint egy *rég* megszűnt intézetről szólnak.»

⁵⁵⁾ V. ö. Fraknói, Magyarországi tanárok stb. p. 6. 7; Paulsen i. m. p. 296.

⁵⁶⁾ Schier p. 19 az egyetem bölesészeti karának jegyzőkönyveiből a következő kivonatot közli: »(1471) Sabbatho ante Festum Trinitatis (jun. 8-ikán) Bacc. Petrus Förhinher de Kirichdorf Universitatis Posoniensis seu Histropolensis ad respondendum pro incorporatione nostrorum Baccalaureorum petivit, qui fuit exanditus iuxta statuta. *Probavit gradum suum per duos Magistros nostrae Facultatis praesentialiter constitutos in sua determinatione* (determinationának nevezték azon kérdést, melyet a baccalaureusi vizsgán a promotor a jelölthöz intézett, miután ez a baccalaureusi eskü letétele után baccalaureus öltözetében a többi baccalaureus közt helyet foglalt. Lásd Tomek, Gesch. der Prager Universität. p. 18. 19).» Fraknói pedig, (Magy. tanárok stb. p. 17) azt mondja, hogy »1472. október 30-ika előtti szombat (okt. 24-ikén) a bölesészeti kar által befogadtatott: Bacc. Petrus Vorchtinger de Kirichdorf Universitatis Posoniensis. — Liber secundus fac. arcium. f. 233.» Az acták imént idézett helyéből Dr. Riell Frigyes barátom szívességből a következő kivonatot bírom: »die Sancti Cholomani mart. Anno 1472» [okt. 13-ikán] »Sed quidam baccalaureus Histropolensis nomine Petrus Vörehlinger (!) de Kirichdorf fuit assumptus ad consortium nostrorum baccalaureorum et iuravit iuranda. Qui et petivit dispensationem super utroque. Cuius petitio cum supra petentibus comissa

est decano et receptori et voluit facultas eundem sequi ordinatione baccalaureatis [! ?] omnes tunc admissos et promotos qui infra suum tempus eis a facultate descriptum determinarent.» Úgy látszik tehát, hogy a Vorchtinger név Fraknóinál, kinek idézett passusa nyilván nem az actákból, hanem Schierből van merítve, nem egyéb sajtóhibánál, és hogy Kirchdorfi Vorchlinger (Förhlinher ? ?) Péter, bár már 1471. jun. 8-ikán elismerték azon jogát, hogy mint pozsonyi baccalaureust a bécsi egyetemen is kell hogy habilitálják, mégis csak 1472. okt. 13-án erősített meg bécsi baccalaureusi minőségében. — A «dispensatio super utroque» Riedl véleménye szerint a clericusi habitus és a tandíj alól való felmentés; részemről hajlandóbb vagyok e kifejezést a clericusi habitus és a baccalaureusi receptióért járó díjak felmentésére érteni. — Hogy mily szíves indulattal viseltettek a bécsi egyetem tanárai a pozsonyi egyetem irányában, Schier (p. 26) avval bizonyítja, hogy «sive Professores postularentur, benevoli suo e gremio petitos suppeditabant, sive rogati, ut in gratiam novellae coloniae suis in legibus benigne dispensaretur, promptos animos ostendebant; quin etiam excursionem facta Istropolitana actibus publicis adsistere non dedignabantur.» Ezen utóbbi állítását Schier alkalmasint a bécsi egyetem bölesészeti karának az 56-ik jegyzetben ritkított betűkkel közölt helyére alapította. — Fraknói (Magyar. tanárok stb. p. 16) még azt is mondja, hogy az Academia Istropolitana szervezése és megnyitása is a bécsi egyetem közreműködésével történt, melynek több tanára 1467. év nyarán ismételve megjelent Pozsonyban. és ezen állítása bizonyítására Pozsony városának 1467-iki számadási könyveiből a 38-ik jegyzetben közölt helyen kívül a következőre is hivatkozik, melyet Rakovszky tárczájában ily alakban közöl: «Am Eritag am sand peter und sand pawl tag (jun. 24-ikén), hab ich geben 2 fuerleuten mit zwaien wägen, die den probst und die toktoresen haben gen wien gefurt 4 Pf. und 30 D. doselbs 3 soldnern, die mit In sein zogen 60 D., facit 3 Pf. 7 Sch.» De nem kell-e ezen helyet a pozsonyi prépostnak és a pozsonyi egyetem tanárainak egy bécsi látogatására vonatkoztatni, mint ezt Rakovszky is tette (idézett tárczájában és az Arch. Értesítőben. XII. 1878. p. 77)?

⁵⁷⁾ Rimely i. m. p. 125: «Brevi hoc tempore haud paucos in patriam dimisit alumnos gradu academico distinctos, aut discretos, ex quibus unum tantum se ex auditu novisse ait coram indicio post dimidium saeculum testis quidam, eumque baccalarium nomine Allerlay compellatum asserit.» Bővebb adatokat Knauz Nándor úrnak leveléből közölhetek: «Az Akademia épülete felett 1546. évben folyt perben tanuk is hallgattattak ki, a második kérdőpont így szólt: „Si se it in ipso Gynasio aliquos studentes in gradu Baccalaureatus promotos fuisse et si quem ex illis novisset“. E kérdésre csak az első tanu Jacobus Körbler civis Poson. felel eképen: „Ad secundum dicit, quemdam nomine Allerlay hic in Baccalaureum creatum fuisse, se vero non recordari, sed ab aliis audivisse tantum“. Még egy tanulóról volt 1467. évről jegyzetem, de ezt most nem tudom megtalálni.»

⁵⁸⁾ Lásd a 43-ik jegyzetet.

⁵⁹⁾ Fraknói, Vitéz élete. p. 232. — Hogy Regiomontanus 1471. márczius

15-ikén még Esztergomban, ugyanazon év június 2-ikán már Nürnbergben volt, Gassendi is bizonyítja Regionontanus életrajzában (Opusc. V.).

⁶⁰⁾ Kazinczy. Mátyás király kortársai taunsága szerint. 1864. p. 186. Bár nem egészen bizonyos, 1469-ben vagy 1471-ben lett-e Gattus Siciliában apáttá. Quetiff legalább (Scriptt. Ord. Praed. p. 868) ki Gattus magyarországi tartózkodásáról mitsem hallott és tanári működését illetőleg csak azt tudja, hogy Florenzben, Ferrarában és Bolognában tartott előadásokat, azt mondja róla, hogy: «monasterium S. Petri et Pauli Alyensis sive de Itala ac simul SS. Petri et Pauli de Agro ordinis S. Basilii in Sicilia factus est abbas commendatarius, quod ad a. 1469 contigisse Pirrus (Sicil. Sacr. IV. p. 106 et 113) non satis attente refert, si, ut asserit, haec Sixti facta auctoritate, qui biennio postea 1471 die 9 augusti Petri sedem ascendit.» 1472. június hó elsején Gattus Episcopus Cephaledensis neveztetett ki, 1474-ben pedig mint II. Ferdinánd sicíliai király követe IV. Sixtus pápához ment; meghalt 1484-ben. Fazellus Tamás De rebus Siculis Decas prima (1749) Lib. II. cap. 2. p. 87—88 szintén szól Gattusról, de évszámokat, sajnos, nem hoz fel.

⁶¹⁾ A «cessante» stb. kifejezést II. Ulászlónak 1492. május elsején kelt okleveléből Fraknói idézi, Vitéz élete. p. 230. Hogy kinek ajándékozta Ulászló a házat, és a ház további sorsait lásd az 50-ik jegyzetben és Rimely-nél, p. 128. 129.

⁶²⁾ A város számadásai könyveiből olvassuk Rakovszkynál 1491-re: «2 tag bezalt, dy Holz geschlagen haben in der Burgeraw, braucht zu des kunigs püxen, die zu der Hohen schul gestanden sein, einen 16 D.» És «feria quarta post conceptionis marie (deczemer 14-ikén) den vasziehern, dy ledigen Streitpüxen in der Hohen schul und spiesstangen auf die wägen getragen, hab ich In allen geben 24 D.» — Hogy a királyi kerteket, melyek közepette az egyetem állott, még akkor is jó karban tartották, bizonyítja a következő jegyzet ugyanazon évből: «Dem maistriller und vinzenz voit awf der wedritz, das sie in des kunigs garten der Hohen schul die heckchen geschnitten habn, hab ich In beeden geben 2 Sch. 9 D.»

⁶³⁾ Motkó idézett tárczájában (Pressb. Zeit. 1859. nr. 226) a város 1467-iki számadási könyveiből a következő adatokat közli modernisált alakban: «Im Jahr 1467 am Montag am St. Marxtag hab ich geben 5 Zimmerleuten in der Hohen Schul und 2 Maurern jeden 27 Denar und dem Meister 32 Denar und ein Marterrührer und ein Tagberichter und ein Fuhrmann mit 3 Rossen, der Holz und Laden und Sand hat geführt zu der Hohen Schul, facit 9 Sch. 26 D. Item am Freitag vor Laurencii hab ich geben 5 Zimmerleuten, die auch hinter der Gmatlin haben gearbeitet an dem Gestell zu der Hohen Schul 5 Sch. Dann am St. Stephanstag hab ich geben umb 6 Reichsladen in der Hohen Schul zu Bänken und andere Nothdurft. Ferner am Pfingstag nach St. Barthlingstag hab ich geben das man Kalich het zu der Hohen Schul tragen zu Waisen.» Ugyanazon forrásból merítette Rakovszky következő adatait: «Erichtag nach Oswald (aug. 12-ikén) hab ich gelbn den knechten umb wein, die Holz haben geführt zu der Hohen schell, Hinter der Gmatlin 8 Den.» «Mitichen an S. Oswaldstag (aug. 5-ikén) hab

ich geben 4 Zymerlewttten, Hinz der Gematlin haben zimert an dem gestuel (Dachstuhl) 3 Sch. 28 Den.» «Eodem die hab ich geben den wagenknechten, die das Holz Hinz der Gmatlin haben gefuert 9 Den. umb wein.» »Am Sambstag vor larentty (aug. 8-ikán) hab ich 3 Zymerlewttten gebn, Hinz der Gmatlin, die an den gestuelt [gestuell?] habn gemacht 3 Sch. 2 Den.» «Am Erichitag (aug. 12-ikén) post Larenty hab ich geben 3 Zymerlewttten Hinez der gemaitlin 3 Sch. 16 Den.» «Am Mittichen post larentty (aug. 12) hab ich geben 5 Zymerleitten Hinz der gemaitlin, die an den gestuell habn gemacht 5 Sch. 6 Den.» «Eodem die hab ich von ettlichen laden Her Hin zu furen geben 7 Den.» «Am Pfinztag post laurenty (aug. 13.) hab ich gebn 5 Zymerlewttten Hinz der gemaitlin 5 Sch. 6 Den.» «Am freitag post larentty (aug. 14-ikén) hab ich geben 5 Zymerleitten, die auch Hinz der gemaitlin habn gearibait an den gestuell In der Hochen schnell 5 Sch. 6 Den.» «Eodem die hab ich geben umb leim zu 12 Den. zu dem gestuell Hinz der gematlin.» «Am Mantag post assumptionis Marie (aug. 17.) hab ich geben 4 zymerleitten, die Hinz der gematlin haben gezymert an den gestuell 3 Sch. 28 Den.» «Dem Maister hab ich allbeg 4 Den. mer gebn, den ain andern zimerman.» «Am Mitichen vor sand steffan tag (aug. 19.) hab ich geben 4 Zimerleitten Hinz der gematlin 3 Sch. 28 Den.» «Pfinztag am sand Stefanstag (aug. 20.) hab ich geben dem Janusch grafen 21 Den. die die Knecht Hinz In hetten vertrunkchen, die Hinz der gemaitlin die gemach cherattten (sic!) und den mist awframent.» «Eodem die hab ich geben umb umb 6 lang Reich laden zu der Hochen schnell zu penkchen und ander Notturft per 20 D.» «So hab ich geben, das man chalich hat zu der Hachen schnell tragen zu messen 10 D.» «Am Erichitag nach des heiligen Chreutz tag der erhöhung (szept. 26) ain mawrer, der hat gebaisznet In der Hachen schnell 34 D.» «Am Mitichen awch ain Mawrer, In der hohen schnell, und ain tagberiger 48 D.» «hat der wolfgang forster nagl gebn zu der Hochen schnell, umb 28 D.»

⁶⁴⁾ Pozsony városának 1492-iki számadási könyvéből Rakovszky a következő helyeket idézi: «Am Mitichen Nedarici, hans furman, aws dem Rathaws und aus der hohen schul zigl zu furen, zu den schusterturn, 4 fert, 1 Sch. 18 D.» «Als man die deklh ziegl aus der hachen Schul aus der schütt hat austragen, und braucht zum schusterturn, 2 taglon per 24 D.» Kelleténél többet következtet e két helyből Rakovszky, midőn idézett tárczájában azt mondja rólok, hogy «also ein klarer Beweis, dass man zur Reparatur dieses in der Nähe der Schule gelegenen Thurmes das Material von hier nahm, ja sogar das Gebäude, um die Dachziegel zu gewinnen, abdeckte».

⁶⁵⁾ Wallaszky (Tent. p. 34) azt hitte, hogy Mátyás király a budai egyetemet a Corvina könyvtárral egy időben, azaz szerinte 1464-ben alapította, és hogy az ő példáján felbuzdulva alapította Vitéz 1467-ben a pozsonyi egyetemet. II. Pál pápának teljes egyetem felállítására vonatkozó ismeretes bulláját is, daczára annak hogy 1465-ből kelt, Wallaszky (i. m. p. 53. 54) a

budai egyetemnek, nem a pozsonyinak alapítására vonatkoztatta. A Con-spectusban különben belátta már Wallaszky előbbi tévedését.

⁶⁶⁾ V. ö. Carbó Lajosnak Mátyás királyhoz intézett dialogusának (az Akademia kéziratárában és Toldy Analektái első kötetében) következő helyét (fol. 36a): «(Matthias) etiam de novo in Pannonia studio erigendo cogitat et nisi cavetis praeclara quaedam ingenia vobis (Italys) eripiet», mit Kazinezy (Mátyás király... 1863. p. 113) hibásan így fordít: «mindamellett gondja van a tudományok felvirágoztatására is Magyarországon, s ha nem ügyeltek, sok jeles elnétől megfoszt benneteket». A dialogus keletkezésének idejét illetőleg meg kell jegyeznünk, hogy Carbó 1482-ben meghalt, hogy Erneszt Vilmost már pécsi püspöknek nevezi, Vilmos pedig 1473. decz. 10-ikén neveztetett ki pécsi püspökké (Koller IV. p. 360). És hogy nemsokára ezen időpont után írta Carbo a dialogust, kitűnik azon körülményből, hogy a legutolsó történeti esemény, melyet benne felemlít, Vitéz összeesküvése, 1471-ből való, Mátyás királynak Beatrixszal való egybekeeléséről semmit sem tud, és az 1476-ban elhunyt Pongrácz Jánost (l. Nagy Iván, Magyarország családai. IX. p. 446) mint előtt említi fel, másrésről pedig, hogy dialogusa elején Ernesztnek püspökké való kineveztetéséről mint nem rég történt eseményről szól: «Ad nos tandem fugitivum istum Quinque-Ecclesiensem Episcopatum forti manu, mi Sigismunde, retraximus» (hibásan fordítja Kazinezy i. m.). Dialogusának egész hangjából különben kitűnik, hogy előbb Mátyás királylyal nem érintkezett és így nem lehetetlen, hogy ama «legati», kik «veniunt finibus Hungaris» és felszólították «legitimas tradere litteras» (erről majd másutt) Mátyás király követei voltak, kik épen a budai egyetemi tanársággal kínálták meg.

⁶⁷⁾ «Ezt hallottam Broderic István püspektől, kinél vala az egész épületnek jedzésének a képe is» mondja Heltai (Chronica az Magyaroknak dolgairól stb. Colosvárott 1557. p. 177). Téved Wallaszky (Tent. p. 60), mikor azt mondja, hogy Heltai «relationem hanc a Broderico Episcopo Vacienti posterioribus annis Matthiae coaevo audiverit, schematismumque totius operis apud eum viderit», és Toldy i. m. II. p. 26: «alaprajzát Heltai Broderics püspöknél szemlélte».

⁶⁸⁾ P. 177 sqq. — Újra közli latin fordítás kíséretében Wallaszky, Tent. p. 57—61. A Toldy-féle (úgy látszik modernisált) kiadás szerint (Tizenhatodik századbeli magyar történetírók I. 1854. p. 534. 535.) így hangzik: «Ezt hallottam Broderic István püspektől, kinél vala az egész épületnek jedzésének a képe is: A Duna mellett Budán alól nagy mély, széles, hosszú és igen temérdek fundamentomokat vettete fel és megrakkatá azzokat valaményére a föld felött, és nem mondá senkinek, mit akarna oda csináltatni. De készen immár mind meggondolta, és megjedzette vala nagy papirosra az fondálókka, minéműi lönne az az épület. Úgy jedzették vala, hogy az épületnek két piacca lönne. Az egyik a felső Bécs felől [Wallaszky *felé*-t akar olvasni] igen hosszú, a másik fél annyi. A felső piacon úgy rendelte vala, hogy háromfelől mindenik oldalon boltos kamorák lönnének egymás felött hét renddel, napnyugatra Buda felé és a Duna felé volnának mind a kamoráknak az ablaki. Úgy jedzette vala kedig, hogy ott kerengő [Nyir-

kállai Tamás törvénytani szógyűjteményében *atrium*-mal fordítja a «kerengőt» volna köröskörnyűl, és ez kerengőkbe mennének a széles grádicsok fel a földről egyikről a másikra, és hogy a kerengők a kamorák előtt oly szélesek volnának, hogy a deákok mind belé férnének, és ott hallgathatnának leckét. Ahoz kedig a piacot egybe akará szorítani. És hét részre akarta azt szakkasztani egyegy általkőfallal; és mindenik szakkasztásnak az ő piacára közepben egyegy faragott oszlopot akarta állatni, és az oszlopnak az oldalában akarta a lektornak székit helyheztetni, holott a doktorokat el akarta rendelni mind végig minden oszlop mellett a leckéknek olvasására, hogy az egyik oszlop mellett az egyik grammát [?] olvasott, a másik oszlopnál a másik dialektikát, a harmadik mellett az harmadik lektor a rhetorikát, a negyedik oszlop mellett a negyedik doktor arithmetikát, az ötödik mellett az ötödik lektor a muzsikát, az hatodik mellett az hatodik doktor geometriát, az hetedik mellett az hetedik lektor az astronomiát. És mindenik oszlopra feljül egy kristályos lámpást akara csináltatni, és minden este az lámpásokat akarta meggyújtani, hogy éjjel is olvashatnának a lectorok leckéket, és a deákok tanolhatnának szinte mint nappal az hét lámpássoknak világosságtól. És úgy akarta az épületet rendelni, hogy mindenik piacról bolt allatt általmehetnének a kamorák között a kamoraszékekbe az Dunára. A hol által akarta rekkesztetni az hosszú piacat a küssebbik piactól, abban az oldaltban akarta a doktoroknak és a lektoroknak házaikat csináltatni minden szükséges szobákkal és kamorákkal, hogy az ablakok azzoknak házainak lönnének napkeletre a küssebbik piacára, napnyugatra az hosszú piacra az oszlopok felé, éjszakra a Dunára, délre kedig Budára. Annakutánna úgy akará a küssebbik piacát épüteni, hogy az éjszaki oldaltban szép boltok, szép szobák, és szép kamorák lönnének, hogy az elsőbken az orvasdoktorok laknának, az másikban az patikárosok és az borbélyok, az harmadikban volnának az betegek külembkülembféle szobákban és kamorákban. A másik oldalon lönnének szép pincék, szobák, boltok és kamorák, kikben laknék az oekonomus, a családos ember, és minden ő családjai, hogy az mindenféle bort és sereket, kenyeret szinetlen árolna nagy bővséggel. Az naptámadati oldalában jedzette vala az egyik nagy kaput kezépben, az felső részre délre Buda felé jedzette vala a műveseknek házaikat, holott mindenféle művesek árolnának, de nem hogy ott laknának. De az alsó részére a Duna felé jedzette vala a kapu felött szép szobákat, boltokat, és kamorákat, hol az egész akadémiának, avagy fő országnak oskolájának prépostja laknék, ki mind a többi deákoknak, lektoroknak, mestereknek és doktoroknak rektorok és vezérlője volna. És úgy rendelte vala, hogy éjszakra a kapun alól a Duna felől mind az egész szeren alól egymás mellett mind konyhák volnának, és a felett mindenféle szükségekre való házak: mert azt tekéltette vala ömágába, hogy úgy rendelne minden szükségeket a schola mellé mind ételből, mind italból, mind az egyéb embereknek szükségére valókból, hogy az negyvenezer tanoló deákokból egy sem jőne be egész esztendeig az városba semmi szükségéért, hanem mindenek ott bőven volnának a schola mellett: ennek alkalmatosságra kedig jedzette vala, hogy az első küssebbik udvarba

két oszlop állana, és az oszlopból csatornás kút folyna ki, és mindenik oszlopon feljül egy-egy nagy kristályos lámpás volna, mely éjten-éjtszakka világoskodnék. Úgy is jedzette vala, hogy az hosszú piacon is azzon csatornás kút felforrana, és kiötlenédnék három helyen az Duna vízzel. Úgy is intézte vala a dolgot, hogy negyven ezer deák laknék színetlen e scholában, és arra ügyeközik vala, hogy oly disciplinát szörzene a scholában, hogy ne volna az egész scholában mind ennyi deák között is vagy egy dákos is és hogy ennyi deáknak mind elég ételek és italok volna az schola konyháiból, és az oekonomusnak pinceiből. Erre kedig a Duna mellé iné-száros cehet akar vala szörzeni egy kenyérsütő utcájával egyetembe, és abban egy nagy vásárt, melyet meg akara ajándékozni nagy szabadságokkal, hogy minden nap elég volna a negyvenezer deáknak. És a prépost avagy rektorsághoz, és az oekonomussághoz jeles és nagy jószágot akar vala szakasztani, és sok ezer forintára jövedelmet, hogy mind e széles világon nem löme jobb, szebb és bővebb schola annál.»—Toldy Székely István Magyar krónikájának egy helyén (Tizenhatodik századbeli magyar történetírók. I. p. 55) is rá akart ismerni a budai egyetemre: «Továbbá ez nemcsak hadi dologban, hanem nemes tudományoknak is követésébe igen dicsiretes vala. Kit megbizonyít a Budán való bibliothékának csenáltatása, kibe egynehány ezer könyveket mind e széles világról begyűjtetött vala, görögül, zsidóul és deákul megirattakat: *kinek az ő akaratja ez vala, ha az isten továbbá ez világon meghagyja vala, hogy oly tanosságnak helyet szerezzen itt ez országba, ki mind e széles világot meghaladja.*» Itt a tanosságnak szóhoz megjegyzi Toldy «Tudományos műveltségnek? vagy főtanodának?» Az előbbi valószínűbb.

⁶⁹⁾ Az eredetiben: «*Ahoz kedig a piacot egybe akará szorítani.* És hét részre akarta azt szakasztani egyegy általköfalkal», mit Wallaszky így fordít: *Muro proposuerat integram hanc cingere aream in septem muro pariter dividendam segmenta.*»

⁷⁰⁾ Az eredetiben: «az oekonomus, a családos ember és minden ő családjai», mit Wallaszky hibásan így fordít: «*Oeconomi patrisque familias et totius familiae habitacula.*»

⁷¹⁾ Wallaszky idézetében (de nem fordításában), kiestek a zárjelben levő szavak a következő passusban: szünetlen áruháza nagy bőrséggel. Az naptáradati oldalában jedzette vala (az egyik nagy kaput középsőben: az felső részre délre Buda felé jedzette vala) a műveseknek házaikat stb.»

⁷²⁾ Feltűnő továbbá, hogy míg Heltai az egyetemi épületről nagyjában azt képzei, hogy Buda várától délre feküdt és hosszúságában nyugattól kelet felé terjedt ki, a két főpiacot mégis mint felsőt és alsót különöltet meg, és hogy Budát az egyetemi épülettől majd nyugatra majd délre keresi Ez utóbbi kétségkívül merő tévedés, mert hogy az egyetem Budától délre volt tervezve, nem pedig mint Toldy mondja (i. m. II. p. 25) északra, vagyis, mint Szalay József képzei (i. m. p. 338) «a mai császártüdő körül a Buda külvárosaként tekinthető Felhévizen», bizonyítja Heltainak egy más helye, melyben azt mondja, hogy Mátyás király az egyetemen felül

Buda várát Pesttel híd által akarta egybekapcsolni: «Ezt is megjedzette vala, hogy az jeles épületet, melyre szándékozott vala régenten Zsigmond király és császár, hogy azt is véglőz akarná vinni. Tudniaillik, hogy Buda várából hidat ki akarna hozni faragott kövekből és azt által akarná vinni a Scola felett nagy szélesen a Dunán.» (Toldy kiadásában p. 535).

⁷³⁾ Pl. Rómer Flóris «Mátyás király budai könyvtáráról» írt értékelésében.

⁷⁴⁾ «Sed una Parisiensium civitas Gallorum Regi: Quam gentem vos barbaram appellatis subiecta omnes Italiae civitates optimarum artium studiis longe antecellit. In ea enim semper fere viginti, nonnunquam etiam triginta auditorum ac studiosorum milia reperiuntur. Quae quidem eo non e Gallia modo, sed ex Italia quoque, Hispania, Germania, Britannia, Europa denique universa tanquam ad communem omnium disciplinarum parentem altricemque conveniunt.»

⁷⁵⁾ Nigerről bőven szól Quetiff (Scriptt. Ord. Praedic. I. p. 861—863). Mikor hitták Magyarországra, nem határozhatjuk meg pontosan; dedicációjának alant közlendő szavaiból csak annyi tűnik ki, hogy Mátyás királynak Beatrixszel való egybekelése után. Hogy 1477-ben még Németországban volt, abból következtethetné valaki, hogy «Tractatus contra perfidos Judaeos» című műve Nürnbergben 1477-ben jelent meg, legalább Wallaszky szerint (Tent. p. 36); de ez csak a második kiadás; az első Quetiff szerint «ipso (Nigro) corrigente» Eslingben jelent meg a. 1475 die sexta julii, maga a munka pedig «in inclita civitate Ratisponensi A. D. 1474 tempore paschali» íratott. — Egyéb biographiai adatokat kereshetnénk Niger egy másik művének dedicációjában, ha nem volna valószínű, hogy a «Clypeus Thomistarum»-mal azonos. Grässe (Lit. Gesch. II. 2. 1. p. 46) azt mondja róla: «ein viertes (Werk) aber, das übriges nur in Ehinger, Catal. Bibl. August. p. 690 erwähnt wird, unter dem Titel «Super arte Aristotelis in quosunque adversarios cum praefatione ad Mathiam, regem Hungariae et Bohemiae (Venet. 1481 fol.)» scheint rein philosophischen Inhalts zu seyn: obgleich es weder von Buhle, noch von Jourdain, in ihren Arbeiten über die Interpreten des Stagiriten im Mittelalter erwähnt wird, dürfte es dennoch, wenn man an die Studien, die auf den Universitäten, welche er besuchte, im Schwange waren, denkt, für sein Werk zu halten seyn.» A Clypeus Thomistarum teljes címe ugyanis «Liber accuratissimarum quaestionum super arte veteri Aristotelis qui Thomistarum appellatur» etc. Hogy Nignernek egy másik munkája is, a Stella Messiae, nem külön munka, mint többek közt Pfeiffer Antal is állította (A magyar irodalomtörténet, tanügy és könyvnyomdászat 1450—1500-ig. Budapest. 1877) Fesslerrel szemben (Gesch. d. Ungern. V. p. 657), a kérdéses műnek a 14085-ik számú müncheni codexben olvasható eme címe látszik mutatni: «Petri Nigri ord. praed. Stella Messiae s. tractatus XI. contra Judaeos» (ex sermone german. translati). — A Clypeus Thomistarumnak Mátyás királyhoz intézett ajánló levelében Niger többek közt a következőket mondja: «Instituisti namque hac civitate Buda florentissima Regni tui sede, apud Praedicatorum ordinis fratres universale gym

nasium, ubi cuncti generis disciplinae, philosophiae, theologiae sanctaeque scripturae ubertim possent, quod quisque cupit haurire. Operi vero tam pio, tamque mortalibus profuturo non solum originis et fundamenti unicus auctor existis, sed gratiae quoque et auctoritatis, conservationis atque proventus benignus es semper indultor. Praeceptores namque et qui regendo studio praesidentes habentur, aurum quotannis abs tua maiestate affluentur accipiunt: scholaribus vero ipsis conservis meis cibos vestimenta lectos et quae hominibus per diem ac noctem opportuna sunt abunde largiris» mondja Niger említett dedicációjában, hol saját meghívásáról következőképen nyilatkozik: «Ad cuius dignissimi Studii ineunda principia ex Herbipoli germaniae civitate evocatus sum, per venerabilem virum F. Antonium Jadraiticum in ordine meo doctrina atque religione praestantem, quem antea et tuae maiestatis Regiae capellanum et illustrissimae Reginae Beatricis ornatissimae amantissimaeque consortis tuae spiritualem patrem et confessorem cognoveram, nunc vero electum tuae clementiae gratia in Modrusiensem Antistitem periucunde cognosco. (Gams, Series Episcoporum p. 388 szerint Antonius 1481—1489 volt modrusi püspök). — Ego qui tanti Gymnasii quamvis indigne ago regentem et caput nuncupor atque magister stb.» — A mi különben Niger azon kifejezését illeti, hogy Mátyás az egyetemet «apud Praedicatorum ordinis fratres» helyezte el, talán helyesen jegyzi meg Wallaszky Tent. p. 59, hogy «non ille est sensus verborum auctoris, solis quasi Familiae Dominicanae sodalibus (ut id quidem Sigismundus Ferrarius alique intellexerunt) studii huius cura a Rege fuerit mandata: id etenim certum (?) est, diversi etiam Ordinis eruditos inter eius Doctores numeratos fuisse. Itaque, si quid coniectando assequor, locum praelectionum publicum, dum fabrica Academica, quam Rex magnificentissimam molitus est, extrueretur, in aedibus Dominicanis constitutum fuisse arbitror.» — Toldy (i. m. II. p. 26) azt mondja, hogy «a roppant épület . . félben maradt, hihetőleg az ausztriai háborúk s a királynak gyakori távolléte, végre az országon kívül lakása miatt, s vele az egyetem e részének életbe léptetése is.» De részemről nem tarthatom valószínűnek Toldy, Knauz (M. Sion III. p. 69) és Pfeiffer (i. m. p. 20) azon feltevését, hogy Mátyás király épen a XV. század nyolczvanas éveiben, mikor tudvalevőleg a legnagyobb buzgalmat fejtette ki a tudományok érdekében, fölhagyott az egyetem építésével. Sokkal valószínűbbnek tartom, hogy Mátyást kora halála gátolta az egyetemi épület kiépítésében.

⁷⁶⁾ Lásd a Biographie Universelle-nek Schwarzról szóló czikkét. hol «Bade» alkalmasint sajtóhiba «Bude» helyett, az 1481-iki datum pedig csak arra van alapítva, hogy ezen időponton túl mitsem hallunk Niger felől. Quetiff is azt állítja (Scriptt. Ord. Praedic. I. p. 863), hogy sem Ferrariusnak, sem magának Quetiffnek nem sikerült Niger halálának idejét megtudni.

⁷⁷⁾ «Nos Martinus Arcium et Sacre Theologie Professor, Apostolice Sedis Protonotarius, Plebanus Ecclesie Maioris B. M. Virg. Budensis» egy Kaprinainál (Hung. Dipl. I. p. 78) lenyomatott levélben, mely feria sexta in profesto Conceptionis gloriose Virginis Marie (decz. 7.) 1487 kelt, elismeri, hogy Kassa városától 189 arany frtot és 100 denárt vett át a

szinai (Zemplénben) szerzetesek számára. — Toldy (i. m. II. p. 21) és Knauz (Magyar Sion III. p. 69) tévesen állítják, hogy Ilkusch csak a humaniorákat tanította. — Hogy Ilkusch 1483-ban már a budai egyetemen volt alkalmazva, kitűnik Briceius Ciliensisnek Rorbeck budai tanárhoz 1483. jun. 29-én intézett leveléből, melyben többek közt azt írja, hogy «clarissimo viro arcium et theologie sacre doctori Magistro Martino domino meo colendissimo... habemus immortales gratias» (M. Sion III. p. 71). Knauz túlságosan óvatos, mikor p. 69 azt mondja, hogy ezen Márton hittudor «*talán* Ilkusi Mártonnal egy személy» és a budai egyetemnek eddig ismeretlen tanárai között sorolja föl.

⁷⁸⁾ «Paulinus de Jaurino Sacrae Theologiae Professor, Prior Provincialis per Regnum Hungariae Fratrum ordinis Praedicatorum» egy ismeretlen család tagjait egy s. l. e. a. kelt levelében a rend. confratereivé nevezi ki (Nyirkállói Tamás XV. századbeli formulárjából közli Kovachich, Formulae Solennes Styli. Pest. 1799. p. 366, nr. 384. Az akkor még kiadatlan levélre legelőször Schier figyelmeztetett, Mem. Acad. Istrop. p. 21). A mi pedig Kassai Miklóst illeti, kit eddig nem számítottak a budai «egyetem» tanárai közé, lásd IV. Sixtus pápának 1483. oct. 28-ikán kelt levelét (Theinernél, II. p. 847), melynek eleje így szól: «Sixtus Episcopus etc. Dilecto filio Nicolao Ignacii de Cassovia ordinis fratrum praedicatorum et *theologiae professori* salutem etc. Religionis zelus, litterarum scientia, vitae integritas et fidei constantia, aliaque laudabilia probitatis et virtutum merita, quibus personam tuam fide dignorum testimoniis novimus insignitam (rábirta Sixtus pápát, hogy Miklóst kinevezze «haereticae pravitatis in Hungaria inquisitor»-nak). Itt ugyan ninesen megmondva, hogy Kassai Miklós a budai főiskolán volt theologiae professor, de ha e miatt vonakodunk Miklóst felvenni a budai főiskola tanárainak sorába, ugyanazon okból Ilkusch Mártont és Győri Paulinust is ki kell onnan törölnünk. — Nem azonos-e ezen Kassai Miklós, kit 1474-ben Nicolaus de Ungaria de Conventu Cassoviensi név alatt «in conventu florentino» találunk, Nicolaus de Mirabilibussal, ki 1493-ban ugyanazon címekkel bír mint Kassai Miklós az imént idézett okmányban, és kiről szintén tudjuk, hogy egy florenczi kolostorban tartózkodott? — Figyelemre méltó különben, hogy Kézsmárki János középkori theologusunk Summa theológiájának gyulafehérvári codexén (Csontosinál, M. Könyv-Szemle V. p. 350) Henckel János kezétől 1519-ből a következő feljegyzés áll: «Haec Summa compilata est per venerabilem dominum Joannem de Kesmark *sanctae paginae professorem* quondam plebanum in Olassy et tandem per honorabilem dominum Franciscum presbiterum cecum mihi Joanni Henckel donata pro gratificatione alimentorum.» Ezen Kézsmárki János egy ideig menyhártfalvi plébános volt, annak nevezi magát egy kéziratában (Csontosinál i. m. p. 349), melynek különböző részei 1470, 1472 és 1477-ből valók. Hogy hol volt Kézsmárki János theologiae professor, a külföldön-e, vagy pedig hazai egyetemeink egyikén, sajnos, nem tudjuk meghatározni.

⁷⁹⁾ E leveleket kiadta Knauz Nándor «Mátyás király budai egyeteme»

czímű cikkében, Magyar Sion III. p. 68–72: «E levelek a pozsonykáptalani könyvtárban (Humanistae Nr. 21) levő Aeneas Sylviusnak 1481. évben kiadott Epistoláinak véglapjára írvák a XV. század végén, és pedig, ha nem csalódnék, Keresztes Simon pozsonyi kanonok által, ki több helyütt tett e munka folytán lapszéli jegyzeteket s egy helyt megnevezi magát. De lehetséges, hogy e könyv a később pozsonyi kanonokká lett Rorbecké volt, s ez maga írta ide ezen hozzája czímezett leveleket», mondja Knauz a levelek provenientiájáról. Ugyanott p. 69 Knauz nem tudom minek alapján Rorbecket «budai egyemi tanár- és organistának» mondja és p. 71. 72. több életrajzi adatot közöl róla. Rimely (i. m. p. 259) úgy látszik tévedésből az 1499-ik évhez említi fel a pozsonyi kanonokok névsorában és azt mondja róla, hogy «1499. Pancratius Rorbek de Lava, par. s. Laurentii et Martini ut lapis sepulcr. docet 1513.»

Az e levelek elsejében említett leschnprant talán azon Petrus Leschenprant de Ulma, ki Aschbach szerint (I. p. 621) 1457. óta a bécsi egyetemen előadásokat tartott, a második levélben említett magister Joannes Rauch pedig, ki Bécsből megvitte Rorbecknek az elismervényeket az Eidenreich János által hagyományozott dolgokról, kétséggkívül a Rimely által (i. m. p. 259) a pozsonyi kanonokok névjegyzékében az 1485-ik évhez említett Joannes Rauch-val azonos: «1485. *Joannes Rauch*. Dioec. Ratisbonensis. Magist. artium. Theol. bacc. e process. Capit. contra Nic. Sankfalva altarisista. Osvaldi 1486.» Aschbach (Gesch. d. Univ. Wien) indexe szerint I. p. 139 beszél Joh. Rauch artistáról, de az idézett oldal üres! Az első levélből: «Humanissimo viro Liberalium artium professori fundatissimo Magistro Pangratio Rorbeck ludi Magistro benemerito Briceius Ciliensis ducalis Collegii wiennensis collegiatus S. p. d. . . Nuper 14. Aprilis litteras vestras Jocundissimas multo maxime libenter redditas perlegi, legi et relegi. Mortem vero magistri Joannis Erfordensis perquam lugubriter etiam Hodie fero, utpote qui mihi semper fuit amicus primarius et ob id quam maxime charus. . . De testamento vero ipsius Magistros cerciores feci. . . Quod pariter et ego cistam apud leschnprant sigillo domini nostri ducalis collegii obsignavimus. Vestre quoque amicie omnes pariter gratias habemus pro ista vestra diligencia, promotione et fideli avisacione, qua nos tam benevolentissime prosequimini. Potissime nomine duorum annullorum mihi legatorum habeo gracias. . . Item cerciores feci sorores apud S. Hieronimum de schubis apud Matheum sartorem, nec quidquam amplius nobis deficit; nisi ut doceamur testamentum Magistri Joannis dive Memoriae esse legitimum et validum. . . Velim Itaque ut primum per opportunitatem licnerit, eius copiam nobis autentice procuretis, qua memoratas res petere liberius possimus: Caute tamen et quodam silentio agendum est, ne fama ad curialium aures pervolet. ipse rem scitis. Valete feliciter. Et presentem gerulum, meum discipulum tantisque in vestris scholis foveatis; Donec infestissima generis humani hostis epidimia hic seviré desierit. Quo facto vobis in equalibus usque gratificabor.» — A második levélből: «Valentissimo viro bonarum artium Magistro Pangratio Rorbeck Bude apud nostram dominam ludi magistro, suorum amicorum charissimo

Briccius Ciliensis licentiatuſ theologic S. p. d. Bone tue valetudini, fortune et potiffimum tuis laudibus tanto plus gratulor, quanto ſemper mihi fueris charior. . . Si tibi itaque aliquando regis tui copia fuerit, velim ſuadeas, ut illam noſtram angariacionem calamitatemque aufferat a nobis, ne tantum malum, quod univerſalis eccleſia ex univerſitate noſtra (!) diſſolutione patitur deo noſtro, quod abſit . . . Transmitto per magiſtrum Joannem Rauch tue humanitati recognicionem de ſororibus apud S. Hieronimum, de priore noſtre domus collegialis, et de me graciã rerum olim magiſtri Joannis Eydhreich de Erfordia, quas percepinus ſecundum tenorem teſtamenti. . .»

⁸⁰⁾ V. ö. Schiert, Buda Sacra. Viennae. 1774. p. 54. 55. Ugyanazon munkában p. 13 Schier IV. Béla királynak 1255-ben kelt okmányát közli, melyben Béla a bold. szűz Mária (B. V. M.) újonnan épült templomának patronatusát a budai dömésekre ruházza.

⁸¹⁾ «Quod autem de vestrīs ingeniis studiisque dixisti» mondja Mátyás király az idézett műben (quat. R. fol. 3a) a flórenczi származású Dominicus Juniusnak, «fateor quidem apud vos et optima esse ingenia et studiis bonarum artium erudiri, sed vel florere apud vos magis quam in regno ullo artes disciplinasque liberales, vel plures e vestra civitate quam ex aliis claros in omnibus disciplinis viros prodire non fateor. Nam ut de nostro Viennensi Gimnasio taceam, in quo quamquam nos bellicis artibus maxime dediti sumus, omnes tamen liberales disciplinae non in postremis sunt» stb. Egy más helyen is hasonlóan nyilatkozik Mátyás király: «quamquam et clari nobis viri non desunt, et ego aliquanto diligentius quam maiores mei studia litterarum in hac nostra Pannonia curaverim frequentanda, et in eam (ut apud vos liberius de me ipso praedicem) ex ipso quodammodo Parnaso mansuetiores musas invexerim et Viennam nunc nostram claris quottidie viris disciplinisque exornem.»

⁸²⁾ Wallaszky, Tent. p. 62: «Ad legendas Disciplinas Mathematicas Johannes Müller de Monte Regio (evocatus forte ex Academia Istropolitana) stipendio aureorum nummum 200. conductus esse a quibusdam dicitur», és a Conspectusban p. 113 ismét a budai egyetem tanárai között hozza föl azon megjegyzéssel, hogy Pozsonyból hivatott Budára. (Lányi szerint, I. p. 578: «Vitéz holta után Budára vándoroltak mind Müller, mind talán Vitéznek csillagászati műszerei is»). Azonkívül Tent. p. 62, Consp. p. 113. 114: «De Antonio Bonfinio, Galeoto Martio, Thadeo Ugoletto, licet in aula Matthiae multis annis versati fuerint, membra tamen Academiae fuisse (utut quidem sit probabile) certo affirmare non ausim.»

⁸³⁾ De praedestinatione című művének előbeszédje (Denisnél V. II. P. II. p. 1326) így kezdődik: «Frater Nicolaus ex Mirabilibus natus Colosvarien. ordinis praedicat. divae Theologiae professor ac per universum dominium Ser. Regis Hungariae Haereticae pravitatis inquisitor et Apostolicus praedicator stb.» Ezen előbeszédében többek közt megvetéssel szól az olyan theologusokról, kik valamely «theologium gymnasium»-ot nem látogattak; ugy látszik ilyen volt a budai főiskola is.

⁸⁴⁾ V. ö. Joachim Vadianus Mythicum Syntagma-ját (Viennae 1513

Decemb.): «Cum nuper Budam... ego et Georgius Collimitius... attigissemus, ... me est hortatus humanissimus nec protritae eruditionis vir, Ulrichus Tobriacher, qui tum ludo litterario praefectus nos et humaniter et eleganter non semel excepit» stb. — Hogy Tobriacher 1518-ben már pozsonyi kanonok volt, bizonyítja Knauz, Magyar Sion. IV. p. 344. V. ö. még Rimelyt i. m. p. 262: «1518. *Udalricus Vilhelmus Dobriacher* vel *Villaco*, vir literatus. Decanus, parochus s. Laurentii 1521—24 ab intestato decedens, Capitulum multis molestiis involvit.»

⁸⁵⁾ Wallaszky (Tent. p. 62) azt írja, hogy a mohácsi vész hírére «Simon Grynaeus, Vitus Vinsheimus [1501—1570!]. Joannes Langus, qui cum laude diversas docuerant scientias, et Conradus Cordatus, unde venerant, in Germaniam redierunt.» Már ezen idézet is bizonyítja, hogy Wallaszky Cordatust nem sorozta a budai egyetem tanárai közé, és Consp. p. 173, hol az imént idézett hely szóról szóra ismét előfordul, az «et Conradus Cordatus» szavak hiányoznak. Téved tehát Toldy (i. m. II. p. 27), mikor Cordatust is a budai egyetemi tanárok között említi fel. Wallaszky Cordatusról szóló adatait valószínűleg Czvittingerből (p. 101) merítette, ki ismét szóról szóra Moller Homonymoscopiáját (p. 848) írta ki: «Cordatus Conradus Hungarus, S. Theol. Doctor Evangelicus, Verbi Divini Minister, circa annum 1526 Budensis in Hungaria, deinde cum hinc esset pulsus, Stendalensis in Marchia.» — Minek alapján nevezi Wallaszky úgy a Tentamenben mint a Conspectusban, és utána Toldy, Lang Jánost budai egyetemi tanárnak, nem tudom, de hogy itt is tévedett Wallaszky, már azért is valószínűnek kell tartanom, mert a Janocianában (I. p. 153) a freistadti születésű Johannes Langusról nem azt olvassuk, hogy a budai egyetemen tanár volt, hanem azt, hogy Krakkóban folytatván tanulmányait «Philippo Gumdello iuris prudentiam docenti ita totum sese addixit, ut abeunte eum Viennam sit secutus. Perductus inde in Hungariam est. Ac *Budae*, augustissimo Regum domicilio, *docendis atque erudiendis regis pueris symphoniacis praefectus*» (Krakkóban 1540-től 1561-ig számos műve megjelent.). Hasonlóan Melch. Adami, Vitae Germanorum Jureconsultorum (Heidelb. 1620 p. 76): «Inde (Bécsből) arulsus Budam venit, et propter ingenii et doctrinae laudem a Thoma Stollero [Stolcer] Suidniceno sacelli Musices rectore, Ludovico Ungariae regi commendatus puerorum symphoniacorum et artes discentium praeceptor fuit.» Abból, hogy Lang nem csak énekinester, hanem Adami szerint «artes discentium praeceptor» is volt, még nem következik, hogy egyetemi tanár volt. — Tiloz Lányi (i. m. II. p. 7): «a magyar főváros egyetemén *sok német tudós oktatott*, kik közül Ortel Wid Windsheimből és Grynaeus Simon a wittenbergi iratokat nagyon kedvelék.»

⁸⁶⁾ Wallaszky (Tent. p. 63) Severinus Sculteti Γραμματικῆ-jából (Bartphae 1599) a következő helyet idézi: «Scribit quodam loco D. Thomas Faber p. m. successor D. Leonhardi Stoekelii in Iudirectoratu Bartphensi et Praeceptor noster charissimus quod audiverit a senibus fide dignis, adhuc sub Ludovico II. Rege Ungariae circa annum Christi 25. (supra millesimum quingentesimum) Budae coepisse Evangelium. Sed inde pulsos esse Evangelii Professo-

res, inter quos et Simon Grynaeus et Vitus Vinshemius viri excellenter docti qui scholae Budensis et fortassis etiam Bibliothecae relictæ ibidem a Matthia Rege praefecti fuerant, relictæ Ungaria redierunt in Germaniam. Factusque est Grynaeus Philos. Professor Basileae, Vitus autem Vinshemius Linguae Graecae Vittebergæ.» Ugyanott Wallaszky Melchior Adami «Vitae Philosophorum Germanorum» nyomán felhozza Grynaeusról, «eum Vindobona ubi graecas litteras legere iussus erat, Budam esse vocatum: ubi cum aliquot annis scholae praefuisset atque religionem Evangelicam amplexus fuisset, accusatum a Monachis in carcerem esse coniectum, ex quo tamen Nobilitatis Ungaricae intercessionibus eum tandem liberavissent. Ex Pannonia igitur Vittebergam concessisse, ibique multa cum Luthero et Melanthonē super religionis negotio et aliis rebus contulisse.» Azután így folytatja Wallaszky: «hinc in patriam Comitatum Hohenzollernanum regressus ad Academiam Heidelbergensem anno 1523. post Basileam, dein Tubingam, atque iterum Basileam vocatus anno 1540. obiit.» — Lampe (Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transsylvania. 1728. p. 64) szintén idézi Sculteti főntebb közölt passusát és megjegyzi, hogy Grynaeus nem 1525-ben, hanem már 1523-ban hagyta el hazánkat, «cum Basileam iam anno 1523 concesserit, si computo Pantaleonis, quem et Hottingerus in Historia Ecclesiae Helveticae secutus est, sua constat fides.» Zsindely István «A bázeli egyetem anyakönyvéből» című czikke (Sárospataki füzetek. 1860. p. 154—165) Grynaeusról szintén közöl egy pár adatot, de azok ránk nézve érdektelenek, kivéven azt, hogy Grynaeus 1532-ben a bászeli egyetemen a görög nyelv tanára volt. — Grynaeust illetőleg v. ö. még a Biographie Universelle következő adatait: «(szül. 1493) . . . Il fréquenta ensuite les cours de l' Université de Vienne, y prit ses degrés en philosophie et y obtint une chaire de langue grecque: s'étant démis de cette place au bout de quelques années il accepta la direction de l'école de Bude, mais ayant voulu faire profession de la réforme en cette ville, cette imprudence faillit avoir pour lui les suites les plus fâcheuses. Il fut mis en prison et n'en sortit qu'à la sollicitation de quelques gentilshommes, dont il élevait les enfants. Il se retira pour lors à Veringen, mais en passant par Wittenberg il s'y arrêta pour conférer avec Luther et Mélanchthon. Nommé au 1523 professeur du Grecque au Gymnase de Heidelberg stb.» — Heppé, Ersch és Gruber lexiconjában Grynaeus levélgyűjteményének (Simonis Grynaei . . . Epistolae . . . ed. Streuber, Basil. 1847) és Streuber-féle életrajzának alapján (Baseler Taschenbuch. 1853. p. 1—43) így adja elő a dolgot: «Nach Beendigung des Schullehrs in Pforzheim (hová 14 éves korában ment begab sich Grynaeus zum Beginn der akademischen Studien nach Wien. Schon frühzeitig erwarb er sich hier den Grad eines Magisters der freien Künste und trat bald auch selbst als Lehrer der griechischen Sprache auf . . . Es konnte daher nicht fehlen, dass Grynaeus in Ofen (Buda) wohin er sich von Wien aus begab, um das ihm dargebotene Rectorat einer Schule zu übernehmen, bald erkannt wurde. Mit Erbitterung hörten die Dominicaner von dem Anhänger Reuchlins, von welchem letzteren ihr Orden so viel zu leiden hatte und die Tücke derselben brachte ihn als Ketzer ins

Gefängniss. Glücklicher Weise war Grynaeus vorher mit einigen Magnaten bekannt geworden, deren Einfluss ihn aus dem Kerker wieder befreite. Natürlich war ihm nun der Aufenthalt in Ofen verleidet, es trieb ihn nach Deutschland zurück. . . Erst im Jahre 1524 begegnen wir ihm wieder, und zwar in Heidelberg, wohin er damals einen Ruf als Professor der griechischen Sprache erhalten hatte.» Ellenben a fölületes Borbis (Die evangelisch-luthrische Kirche Ungarns. Nördlingen. 1861. p. 6) azt mondja, hogy «Durch Luthers Schriften angeregt, lehrten bereits im Jahre 1522 an der Akademie zu Ofen in Luthers Sinn die Professoren Simon Grynäus und Vitus Winsheim, welche der weiter unten erwähnte Math. Dévay hörte (?); freilich wurden sie schon im J. 1525 (†) verbannt. (Ribini I. 1. M. d'Aubign. 37. 39. 44.)» — Hogy a protestansok üldözése 1523. táján hazánkban már virágzott, bizonyítja az 1523-ban Budán szent György napján tartott országgyűlés által hozott 54-ik törvényczikk, mely szerint «omnes Lutheranos et illorum fautores ac factioni ipsi adhaerentes tamquam publicos haereticos hostesque sanctissimae virginis Mariae poena capitis et ablatione omnium bonorum suorum maiestas regia veluti catholicus princeps punire dignetur.» — Grynaeus családnevről, bécsi tanulmányairól és tanárkodásáról a bécsi egyetem actáiból Schrauftól a következő becses adatokat kaptam: 1511-ben in die S. Colomauni az egyetemi anyakönyvbe a «Rhenenses» natiójába felvétellett: «Simon Griner de Feringen»; 1512-ben július 29-ikén pedig a bölcsészeti kar anyakönyvébe: «Simon Grinner ex Feringen . . . pauper.» 1514. január 2-ikán a bölcsészeti kar jegyzőkönyve szerint «presentantur scholastici promoti circiter Lucie hoc ordine locati: [17 közül a 15-ik helyen] 15. Simon Greyner ex Feringen.» 1514. ápril 8-ikán a rajnai natio anyakönyve szerint: «In procuracia magistri Leonardi Schræczhamer ex Langingen de facultate theologica Inscripti hac mutacione [«Semesterwechsel»] . . . Magistri . . . Baccalaurei Simon Griner ex Feringenn («peritus in lingua latina, greca, et hebreica» adja hozzá más kéz) 7 denarios . . . Scholares . . .» — 1516-ban «feria quarta ante festum Mathie (febr. 20-ikán) congregata est facultas [a bölcsészeti kar] ad audiendum petitionem licenciatorum admitti ad incipiendum petencium, quorum peticio fuit exaudita. Eorum tentatores fuerunt magistri Martinus Edlinger, Bernardus Otto, Petrus Sempronius, Lucas Capher. Locacio [horum 22] licenciatorum . . . 15 Simon Greiner.» Végre 1520. április havában Grynaeus is felsoroltatik azon fiatal tanárok között, kik szokás szerint engedélyért folyamodtak, hogy az egyetemi könyvtárt használhassák. «Tercius [articulus] ad audiendum magistros claves ad librarium petitorios et petiverunt magistri Simon Greiner etc. qui omnes exauditi sunt.» Igazán tartott-e Grynaeus az egyetemen a görög nyelvből is előadásokat, kétes; Schrauf szerint 1523. apr. 14-ikén határozták el legelőször, hogy a baccalaureusi fok elnyerése végett «grammaticam graecam esse legendam.» — Miért hagyta el Grynaeus Béceset, talán megfajti Schraufnak egy hozzáim intézett levelének következő helye: «da am 26. Nov. 1520 das Mandat gegen Luther publiciert wurde und nun der Streit im Schosse der Universität sowohl als gegen das bischöfliche Consistorium und die Regie-

rung begann, so mag wol Greiner in Anbetracht dieser der neuen Lehre so ungünstigen Verhältnisse Wien verlassen und Ofen zu seinem Aufenthalt gewählt haben: wie sehr gegen Luther geeifert wurde, mögen Sie daraus entnehmen, dass im Aprilsemester 1524 das Lesen der Lutherischen Schriften (d. h. die Einsicht in dieselben) allen Magistern mit nur wenigen (von der theol. Facultät zu bestimmenden) Ausnahmen prohibiert wurde.» Legrvégül Grynaeus budai tanárkodásának emlékéül hadd álljon itt a következő levél (*Simonis Grynaei Epistolae*. Ed. Streuber. 16. l. XIII. levél):

Georgius Corenbechius Pannonus Simoni Grynaeo.

Si vota, Simon doctissime, valerent, optarim certe, me nunquam abs te amotum, vel hodie saltim apud te esse. Ego quanta iactura bonarum literarum te reliquerim, non sane ignoro, haberem utique amiciores Musas. Quae tametsi me non penitus destituerint, tamen parum abfuit, quin dum aulae atque victui servio, ipse me ab his, tametsi sedulo reluctatus sum, abdicarim. Sed quis durae necessitatis leges perfringat? Quae me diis testibus, invitum abs te abstraxerunt. Quare etiamsi tua me praesentia sors dura fraudaverit, tamen memoriam nunquam abolebit, qua creberrime absens etiam, praesens mihi esse videris. Atque haec causa est, quod nullum unquam ad te commodum nuncium proficiscentem, sine literis meis passus sum abire. Eae gratiae tibi fuerint, aut etiam omnino ad te pervenerint nescio. Nullas enim a te invicem accepi. Sed quum is vir ad te proficiscatur, qui mihi maxime est amicus, quem etiam tu propter singularem et eruditionem et humanitatem amas, et in amicitiam tuam laud dubie, si non recipisti, recipies: nolui committere, ut is, quem tibi amicum esse, nihil ambigo, sine meis, qualibuscumque tandem literulis te conveniret. Valide enim cuperem, vestro congressui interesse. Hoc quia non licet, volui tamen literis meas partes mandare: quas nisi colloquio vestro exemeris, effectura scio, ut et tuae aliquando ad me recurrant. Quod ut facias, te pro pristina tua erga me fide, obtestor, neque tabellionum penuriam causeris, quum D. doctor Vigilius Zwichemus Phrysius, qui meas ad te perfert, ad me relegare queat. Tu Simon humanissime age, perspiciam te mei necdum immemorem esse. Ego sane connitari, ut intelligas, me tui semper cum dignitate meminisse. *Vale, et tuum Georgium, quem et Budae et Vitebergae diligenter instituisti*, etiam hodie, fide tua, ne destituas. Iterum vale, et quidem in Christo multo placidissimo, O Simon, quam velim me coram tibi loqui posse. Sed age, me literis tuis doctissimis non dedigneris, qui me eruditione et dignitate tua ornare semper valuisti.

Datum Swatzii, V. Cal. Nov. Anno 1533.

⁸⁷⁾ Mennyibe került évenként a tübingeni egyetem fentartása, mutatják 1541/42-ből való számadása Paulsennél (Hist. Zeitschr. 1881. p. 279): «Den Hauptstock des Einkommens machten noch die 13 Präbenden aus. Die Universität empfing an Zehnten und andern Hebungen in natura 3519 Scheffel Dinkel, 1853 Sch. Hafer, 152 Sch. Roggen, 179 Sch. andere Körnerfrucht,

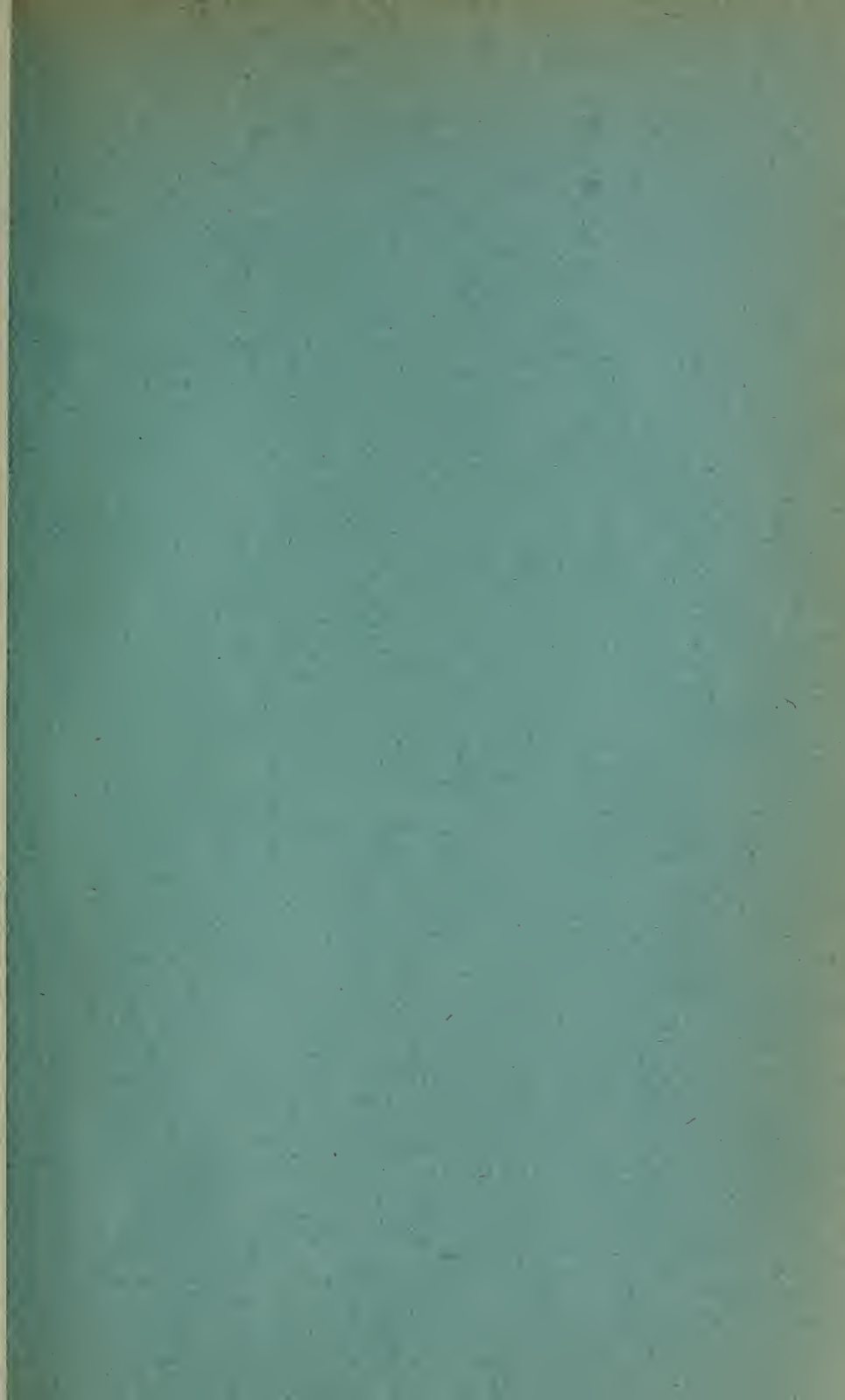
286 Eimer Wein. Sie besass Schennen, Speicher, überhaupt eine ausgedehnte Wirthschaftsverwaltung. Von den Früchten wurde den Berechtigten unter dem Marktpreis abgelassen, das übrige verkauft. Der Ertrag war in diesem Jahre, einem fruchtbaren, 3973 fl. An anderweitigen Einkünften (Zinsen, Miethsgelder, aus der herzoglichen Kammer) ergaben sich noch ca. 1203 fl.: zusammen 5176 fl. Einnahme. — Die Ausgaben vertheilten sich wie folgt: Allgemeine Verwaltung 162 fl. Lasten (Zinsen, Vikariate, Steuern) 612 fl. Vermögensverwaltung (Beamte, Arbeitslohn, Reisen, Gebäude etc.) 1585 fl. Professorengehalte für 3 Theologen, 6 Juristen, 2 Mediciner, 10 Artisten (Zwischen 40 fl. der Artisten und 200 fl. des ersten Theologen sich bewegend) 2394 fl. Summe der Ausgaben 4583, so dass sich also für dieses Jahr ein Ueberschuss von 300 fl. ergab. — Für Bibliothek, Sammlungen, Institute aller Art gab es keine Ausgabeposten. Die geringen Bücheranschaffungen wurden je nach Noth und Gelegenheit gemacht.» Kapzsi fejedelemtől kitelhetett, hogy jobb szerette ez egyetem jövedelmeit saját javára fordítani.

⁸⁸⁾ Fraknói «Adalékok a XV. és XVI. századi iskolázáshoz» című czikkében (Századok. 1875. p. 668) idéz két helyet II. Lajos király számadási könyvéből, melyekben felemlítettik, hogy a király «Scolaribus in scola beate Marie Virginis commorantibus Regie Maiestati supplicantibus» ajándékot adott. Ugyanaz történt «Scolaribus quinque scholarum Regie Maiestati recordantibus» és «Scolaribus septem scholarum Regie Maiestati supplicantibus.» V. ö. II. Lajos király számadási könyvét 1526. január — július 16 (Magyar Történelmi Tár. XXII) p. 101: «Eodem die (márcz. 9-ikén) scholaribus in scola beate Marie virginis commorantibus Regie Maiestati supplicantibus inssu sue Maiestatis pro elemosina dedi fl. II.» és p. 107: «Eodem die (márcz. 14-ikén) scholaribus in scola beate Marie virginis commorantibus Regie Maiestati supplicantibus inssu sue Maiestatis dedi fl. II.»

⁸⁹⁾ Toldy is azt hiszi (i. m. II p. 27) hogy «e főiskolának a mohácsi nap vetett véget, melynek következései elől a megrémült tanárok szétoszlottak. Quetiff véleménye szerint (Scriptt. Ord. Praedic. I. p. 863) a budai főiskola csak 1541-ben szűnt meg és Fejér is azt mondja (Hist. Acad. Scient. p. 9) hogy «hanc quoque [a Corvina könyvtárt] clades ad Mohács fatalis ac Buda per Turcas capta cum aede Dominicanorum in stabulum conversa, A. 1541 lugubri sorte in tumulum praecipitavit.» Fraknói szerint (A hazai és külföldi iskolázás. p. 31) a budai egyetem «fentartotta magát a mohácsi vészig; és habár a XVI. század elején (?) hanyatlásnak indult, még mindig jeles tanárokkal — közöttök több külföldi tudóssal — és nagyszámú (?) tanulókkal dicsekedett.» De már ugyanazon munkának egy másik helyén, p. 85, hol a budai egyetem történetét a XVI. században adja Fraknói, másképen nyilatkozik: «A budai főiskola, mely a nagy Mátyás uralkodása alatt tanárainak jelessége és tanítványainak száma által európai jelentőségre emelkedett (?) tehetetlen utódjai alatt, gyors hanyatlásnak indult. II. Ulászló és II. Lajos alatt enyészete föltartóztatlanlanná lett. Siettetten ezt azon körülmény is, hogy a főiskola idegen tanárai, Grynaeus Simon, Lang János,

Vinsheimius Vid a Luther által megindított mozgalomhoz csatlakoztak. Ekként magokra vonták a főpapság s a király üldözését. 1523 körül tanszékeiket és hazánkat elhagyni kényszerültek. Grynaeus Bázélbe (?) költözött s ott a görög nyelv tanszékét nyerte el, majd 1541-ben az egyetem rectorává lön. Vinsheim Wittenbergben alkalmaztatott mint a görög nyelv tanára. Ekként a mohácsi katasztrófa későn jött, hogy Mátyás ezen művét is megsemmisítse.» — Végre Toldy szerint Nádasdi Tamás is a budai egyetemen tanult; honnan tudja ezt Toldy, nem tudom; Czvittinger (p. 277) Budai (Lexicon) és a «Palatini Regni Hungariae» című munka szerint Grácban, Bolognában és Rómában nevelkedett.

LA
687
A6

Abel, Eugen
Egyetemeink a közepkorban

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 12 09 11 12 020 3